

Språk i Norden

1986

NORDISK SPRÅKSEKRETARIATS SKRIFTER

1986

Språk i
Norden

Nordisk språksekretariat	Postboks 8107 Dep N-0032 Oslo 1
Dansk Sprognævn	Vester Voldgade 115 DK-1552 København V (Fra 1987: Njalsgade 80 DK-2300 København S)
Finska språkbyrån	Elisabetsgatan 16 A 8 SF-00170 Helsingfors 17
Føroyska málnevndin	Debesartrøð DK-3800 Tórshavn
Grønlands Sprognævn	Postboks 1029 DK-3900 Godthåb
Íslensk málnefnd	Aragötu 9 ÍS-101 Reykjavík
Norsk språkråd	Postboks 8107 Dep N-0032 Oslo 1
Samisk språknemnd	Nordisk samisk institutt N-9520 Kautokeino
Svenska språkbyrån, Finland	Fabiansgatan 7 B SF-00130 Helsingfors 13
Svenska språknämnden	Lundagatan 42, uppg. 5, 5 tr. S-11727 Stockholm
Sverigefinska språknämnden	Lundagatan 42, uppg. 5, 5 tr. S-11727 Stockholm

NORDISK SPRÅKSEKRETARIATS SKRIFTER 5

Språk i Norden
Sprog i Norden
1986

*Årsskrift for Nordisk språksekretariat
og språknemndene i Norden*

Redigert av Else Bojsen (Danmark), Mikael Reuter (Finland),
Ståle Løland (Norge), Catharina Grünbaum (Sverige)

J. W. CAPPELENS FORLAG A.S
ESSELTE STUDIUM
GYLDENDAL

© Nordisk språksekretariat 1986
Berlings, Arlov 1986
ISSN 0108-8270
ISBN (Danmark) 87-01-59842-2
ISBN (Norge) 82-02-10876-4
ISBN (Sverige) 91-24-34724-8

Innhold

Tankar om det språksosiologiske klimaet i Norden, av <i>Kjell Venås</i>	6
Kommentar till Kjell Venås' tankar om det språksociologi- ska klimatet i Norden, av <i>Margareta Westman</i>	25
Det sprogsociologiske klima i de nordiske lande. Kom- mentarer og påstande, af <i>Jørn Lund</i>	34
Språkvården och det språksociologiska klimatet i Finland, av <i>Paavo Pulkkinen</i>	46
Det språksociologiska klimatet för svensk språkvård i Fin- land, av <i>Christer Laurén</i>	50
Det språksosiologiske klima i Norge 1985, av <i>Einar Lunde- by</i>	54
Færøske sprogsørgsmål, af <i>Jóhan Hendrik W. Poulsen</i> .	60
Isländska språkbyrå, av <i>Baldur Jónsson</i>	65
Det danske sprogs stilling i grænselandet, af <i>Knud Fanø</i>	69
Språknämndernas telefonrådgivning, av <i>Catharina Grün- baum</i>	74
Språksamarbeid i Norden 1985–86, av <i>Ståle Løland</i>	103
Nordspråk 1985, av <i>Britt-Marie Arkhammar</i>	108
Ny språklitteratur	
Publikasjoner fra språknemndene	111
Danmark, af <i>Else Bojsen, Henrik Galberg Jacobsen og Pia Riber Petersen</i>	115

Finland, av <i>Mikael Reuter</i>	127
Norge, av <i>Ståle Løland</i> og <i>Åsta Norheim</i>	129
Sverige, av <i>Ulla Clausén</i> , <i>Catharina Grünbaum</i> , <i>Mikael Reuter</i> och <i>Margareta Westman</i>	141
Nye ordbøker og ordlister	
Danmark	147
Finland	150
Norge	153
Sverige	155
Om forfatterne	158

Tankar om det språksosiologiske klimaet i Norden

Av Kjell Venås

Oppgåva mi er å koma med "Nogle overvejelser vedrørende det sprogsociologiske klima i de nordiske lande". Eg skal kommentere og reise spørsmål til ordlagingsinnlegga frå møtet i fjor, og eg held meg til dei som er prenta i *Språk i Norden* 1985. Då eg fekk vita at Jørn Lund er den av arrangørane som har mest ansvar for at eg fekk dette oppdraget, spurde eg han om meininga var at eg skulle kveikje til debatt ved å provosere og setja saker på spissen, eller om eg skulle vera den snille guten som eg av hjarta er. Svaret var at eg skulle leggje att den snille guten heime og gjerne seia stygge ting. Eg veit ikkje om eg såleis heilt greier å gjera vald på meg sjølv, men eg skal prøve så godt eg kan.

Ut frå den oppgjevne tittelen måtte eg fyrst fastsetja kva "sprogsociologisk klima" er for noko. Då eg rådspurde eit leksikon, fekk eg vita at "klima" er noko som gjeld for ikkje heilt stutte periodar. Meteorologane arbeider med trettiårsperiodar, og når dei greier ut om klimaet no, så byggjer dei på trettiårsbolken mellom 1931 og 1960. Den eigenlege definisjonen av omgrepet er "de herskende meteorologiske forhold i forskjellige områder beskrevet med statistiske data". For å føre dette over til området vårt, treng vi berre byte ut ordet "meteorologiske" med "språklige". Men eg vil stå fritt i høve til definisjonen og skal ikkje plage med statistikk.

Det er gjerne rett at dei ulike vilkåra for heimleg ordlagings byggjer på skilnader i det språksosiologiske klimaet. Men dette klimaet er atter eit resultat av ulike nasjonalt-historiske tilhøve, og eg har i stor mon måtta leggje vurderingar av slike tilhøve til grunn.

I etterkrigstida har det i alle dei nordiske språksamfunna vore stort sett tilsvarande spenningstilhøve, til dels slik at vi kan tala

om atmosfærisk turbulens, merkt av sterke vestlege vindar med nedfall som har avleira seg i språket. Når eg skal kommentere dei einskilde innlegga om ordlaging, finn eg det rimeleg i nokre høve å konfrontere observatørane frå ifjor med andre konfligerande synsmåtar frå deira eige språksamfunn. Eg skal no fara frå land til land og gje tilstandsskildringar, men samstundes der det høver: jamføringar. Vi tek det vestfrå, i tråd med at det har vore mykje vestanver, men på ein høveleg stad, der polarfronten går i ein boge, skal vi skilja ut ei kontinental-europeisk lomme: Danmark og Sverige, og ta den for seg til slutt.

For islendingen Baldur Jónsson var det viktig å poengtere at islandsk har ein lengre samanhangande tradisjon enn dei fleste skriftspråk, og at heimleg ordlaging har gått for seg stort sett på same måten i denne lange tidbolken. Forfattaren av den fyrste grammatiske avhandlinga hadde sett mønsteret på 1100-talet med å skrive t.d. *raddarstafr* for *vocalis* og *samhljóðandi* for *consonans*. Etter denne lærde scholasticusen kom det så ei lang rad av landsmenn som gjorde det på same måten. Det ser ut til å ha vore ei medfødd evne hjå islendingar å laga ord på heimleg grunn. Dette felte seg ut som eit medvite program med Arngrímur Jónsson på 1600-talet og Hið íslenska lærdómslistafélagið frá 1780.

Det er sikkert grunnlag for å teikne ei slik line som Baldur har gjort, men ho gjev truleg ikkje heile sanninga. Og her vil eg provosere med å reise eit spørsmål om ikkje dette tusenårs utsynet gjev for mykje inntrykk av eit tusenårsrike, med ei meir kontinuerleg, harmonisk og fredfull heimleg språklukke enn sant er. Det var då ikkje berre islandsk *consonans* – samljod – frå scholasticusen på 1100- til han på 1600-talet. Til å underbygge den påstanden kunne eg tenkje meg å føre fram for vår scholasticus på 1900-talet: Baldur, ei rad utsøkte sitat frå Nygaards hevdvunne *Norrøn syntax*. Det ville føre for langt, så eg lyt nøye meg med å minne om den gjennomgåande dualismen mellom folkeleg og lærd stil i den gamle litteraturen og med dette eine sitatet (Nygaard s. 1):

Den lærde stil følger i en vis udstrækning, tildels paa en
paafaldende maade, analogier fra fremmed sprogbrug, i sær
fra latin.

Her er det tale om stil og syntaks, men saman med det går ordbruk. At latinsk stilgrunnlag har sett sterke far etter seg i ordbruken i germanske og nordiske skriftmål, er ein hovudtese hjå den nynorske stilanalytikaren Nikolaus Gjelsvik, og han heldt ikkje unna islandsk. Det var einast det nyskapte nynorsk som hadde gått fri for latinmønsteret, og som kunne ha von om å halde på eit mønster som hindra den uheldige og talemålsframande latinbundne skriftspråksbruken, meinte Gjelsvik. Om islandsk og framandord skriv Gjelsvik (s. 99):

Islendingane freistar å greida seg utan framandord i sitt mål, ofte til stor skade for målet. Det som er mest um å gjera, det er at stilgrunnlaget ikkje vert latinisera. Men her er det islandske målet ikkje stort likare enn t.d. dansk og tysk. Soleis skil det seg ut frå gamalnorsk som natt og dag. Då eg i 1930 skreiv den nynorske teksten til skiltdomsavtale millom Norig og Island, hadde eg m.a. ein dansk og ein islandsk tekst fyre meg. Men når det galdt å finna ei god norsk målføring, var det ikkje det slag meir hjelp i den islandske teksten enn i den danske.

Eg har lagt denne utsegna åt Gjelsvik fram for nokre nordmenn som kjenner islandsk godt, og som også har omsett mykje frå islandsk til norsk. Ein av dei tykkjer islandsk har tapt mykje ved å stengje ute internasjonale ord som alle kjenner og mange bruker i daglegtala. Språket blir mindre nyansert og presist når islandsk t.d. har berre *deild* som uttrykk for det som norsk også har ord som *avdeling* og *seksjon* for. Som eit anna døme på overdriven purisme nemner han *bifreið*, som dei har laga for å sleppe å bruke folkemålsordet *bill*. Ein annan heimelsmann legg meir vekt på det islandsk har vunne ved den faste politikken sin mot framandord, mellom anna ei regenerasjons- og nyskapingsevne som er utan like. Eit godt døme kan vera det islandske ordet for *walkie-talkie*: *labb-rabb-tæki*, laga av røter frå *lábba* 'gå' og *rabba* 'tala' og ordet *tæki* 'apparat'. Alle eg tala ved, er imponerte over korleis dei på Island kan mobilisere heile folket i språkrøktarbeidet, t.d. over den prestasjonen som det er når så å seia eit heilt folk vedtek at det halvdaude ordet *sími* skal gjevast eit nytt innhald, og vera ei stamme som svarar til *tele-*, eller når dei finn samansetjingar for nye fenomen, som *útvarp*,

fyrst eit ord for lydradio, men no eit samnamn for dei to media *hljóðvarp* og *sjónvarp*. Ein heimelsmann minnest no, fleire tiår etterpå, med hugnad korleis heile Island levde med i strevet for å finne eit godt islandsk ord for *helikopter*. Døme på korleis saklege og språklege tildriv brytst, og korleis framandt språkto kan bøyast inn under mønstera i den islandske språkbyggnaden, kan vi ta frå språkdebatten i år. I eit avisinnlegg gjekk ein homoseksuell innsender sterkt imot dei orda for 'homoseksuell person' som er brukte i Arni Böðvarsson *Íslensk orðabók: kynhverfingur* og *kynhverfi*, og endå meir imot ei eldre nemning: *kynvillingur* 'ein som fer vill når det gjeld kjønn'. Innsendaren gjekk sterkt inn for *hontmi* om 'homoseksuell mann' og *lesbia* eller *lespia* om 'homoseksuell kvinne'. Ordet *hommí* går som lint maskulinum inn ved sida av *kommí* 'kommunist'. Desse orda skulle ha gode voner om å koma inn i målet.

Ved symposiet "Ideologier och språkstyrning" på Schæffergården i oktober 1985 kom islandsk purisme opp som eit sidement i samband med emnet "naturens gang i sprogene". Ein dansk slavist nemnde då at slavisk har teke fritt opp framandord trass i at slaviske språk har mykje meir innfløkte bøyingsystem enn islandsk. I slavisk blir framandord anten bøyde eller tekne opp utan bøyning. Han meinte at også islandsk burde ha utvikla rutinar for slike opptak for å følgje "naturens gang" for eit kulturspråk. – I nokon mon har vel islandsk talemål gjort dette.

Sidan eg skal gjera nordiske jamføringar, skulle det heller ikkje falle utanfor emnet mitt å nemne korleis den eine heimelsmannen meiner islendingar flest ser på eit mål som nynorsk. Han seier at islendingar er mykje meir sjølvkodande, sjølvsentrerte, enn jamvel trønderar. Difor nøyer dei seg ikkje med å registrere at nynorsk er det mest kasusfattige mål i nord; dei fordømmer det, og det som meir er: dei er forbanna på det, om dei då idest å bli forbanna på noko som er så verdlaust og så fjernt frå det eine, rette, sanne, høgheilage, gudgjevne målet: det islandske. Ein typisk målsmann for dette islandske synet er Laxness, som helst tykkjer nynorskbrukarar er sinnssjuke, og nynorsken som ein afrikansk bushdialekt.

Med dette har eg vel og sagt noko om grunnen til at islendingane har arbeidd fram ei så særmerkt og sterk tru på at det er best å greie seg med heimleg språkto. Dei har sett det islandske målet

umåteleg høgt, og framfor alt har den særeigne, gammalvorne målforma knytt band gjennom tidsaldrar i eit folk som sette den historiske tradisjonen høgt. Denne målforma vart og eit nasjonalt identifikasjonsmerke gjennom hundreår av ufridom, og ho er framleis eit identitetsmerke, noko som held eit lite folk saman. Men her skal vi likevel ikkje gløyme at målet i dag er reinare, meir islandsk, enn ofte før. Den lærde stilen frå den eldste tida gjekk nemleg vidare, og eg vil minne om at Chr. Westergård-Nielsens *Låneordene i det 16. århundredes islandske literatur* er eit verk på ikkje mindre enn CVII + 404 tettprenta, til dels tospalta sider. Og for å gje eit døme frå nyare tid på korleis vokstergangen har vore: Så seint som ved hundreårsskiftet brukte reykjavíkingane visstnok det danske lånordet *fortov*, medan *gangstétt* er einerådande i dag og borna må lære ordet *fortov* i dansk. Eit anna døme: Knut Liestøl (1927:65) fortel etter ein islending at i levetida hans hadde *jarðarför* kome i staden for *begravelse*.

Noko som kan ha verka med til å skapa det språkmedvitet som er det viktigaste elementet i det språksosiologiske klimaet på Island, er den litterære kulturen, som er utan like i verda. Denne litterære kulturen har gjort at litterært mål til dels er eit førebilete for talemålet. Det er beint motsett av det vi ser som det ideelle i nynorsk: at litterært mål skal byggje på talemålet. Eit moment til skal nemnast: Av ymse grunnar er islandsk meir einskapleg enn dei fleste mål, og det er einskapleg på ein naturleg måte, ikkje ved riksspråkstvang. Island har ikkje vore plaga med brytingar mellom dialektar og skriftmålet. Alle har hatt same grunn til å finne seg til rette med det same skriftmålet. Ein nordmann kan likevel ikkje lata vera å nemne at fråstanden mellom talemål og skriftnorm er stor, og han kan føre Hjalmar Lindroth til å gje eit vitneprov om dette. Etter å ha gått gjennom tilhøvet mellom uttale og skrift i islandsk, kjem Lindroth (1942:34) fram til denne konklusjonen: "Frånvaron av överensstämmelse mellan skrift och uttal är i nyisländskan snarast större än i engelskan." Den siste språksosiologiske merknaden eg skal gje om islandsk, er reint positiv: Språket har ikkje nokon statusvarietet som har tyngd andre varietetar ned.

Færøysk har hatt mange av dei same vanskane som islandsk, berre i større mon. Som skriftmål vart det nyreist i førre hundre-

året, etter førebilete av islandsk. Ideane og haldningane som har bore det nyreiste målet fram, har og i stor mon vore dei same som dei eg har gjort greie for i samband med islandsk. I somme synsmåtar møtte vi likevel i Jóhan Hendrik W. Poulsens "Orda-gerð á heimligum stöð" ein mann som er meir katolsk enn paven sjølv. Då eg høyrde foredraget hans, opplevde eg slåande sterkt at språket vårt er noko mykje meir enn eit tenleg kommunikasjonsmiddel. Det kan og vera eit fullgildt uttrykk for ekte nasjonalkjensle og for djupe sjelelege understraumar hjå den einskilde. Når ein møter eit språkleg grunnsyn boren av ein slik indre glød, kjenner ein på kroppen at om kommunikasjonsteoretikarar og språkteknokratar kan ha stor analytisk evne, er det ikkje nok. For å tala om språk på dette planet må det innlevande forståing til. Vi fekk ei kjenning av den gleda og indre frygda som følgjer med det å lyfte heilhuga fram noko ein er glad i. Slik er det å odle og dyrke heimemålet, bera det fram frå undergrunnen i folket og gje det nye og rikare livsvilkår. I det dyrkingsarbeidet kan strukturar og mønster i språket bli grunnlaget for ordskaping og ordfornying, og språkdyrkaren sjølv blir noko mykje meir enn ein språkteknokrat. Han blir eit åndsmenneske, som sameinar språkleg kunnskap og forståing med kunstnarleg vengjeflog. Dei nyskapte nordiske skriftspråka færøysk og nynorsk kan ein sjå på som kunstverk, runne av den same sjelelege understraumen som Jatgeir gjev ord for i Ibsens *Kongsemnerne*: "Jeg fik sorgens gave og så var jeg skald." Jóhan Hendrik gav mange klårgjerande døme på kunstboren ordskaping frå sitt eige og andre færingars språkliv. Dersom han også verkeleg greier å få *teld* og *telda* inn som færøyske nemningar for kjerneorda i edb, då har han gjort noko som svarar til det føremannen Tor ikkje greidde: teke tak med Elle og halde seg på føtene. Den indre drivkrafta bak dette, det språksosiologiske klimaet, er det færøyske samfunnet, 45 000 sjeler overlatne til seg sjølve ute i eit stort ocean, bada i dansk gjennom hundreår, men med trassig vilje til å halde på ein eigen færøysk identitet, og med talemålet som hjelperåd i den språklege livsstriden. På det grunnlaget kunne eit skriftspråk springe som fugl Fønix av oska, då tida hadde kome til sin fullnad, då Hammershaimb etter islandsk mønster fekk sett opp ein skriftnormal som færingane kunne semjast om.

Om eg har sett det som ei viktig oppgåve å provosere, så held

eg det unna så lenge eg talar om færøysk. Her vil eg berre bøye meg i undring over innsatsen. Eg vil likevel ta med noko om vanskane for dette vesle øysamfunnet. Stoda for desse snau 45 000 har vorte vurdert nyleg av ein utanforståande: keltologen, komparatisten og språksosiologen David Greene (1981). Han har gjort det i ei drøfting av den "atlantiske gruppa": færøysk saman med dei nykeltiske språka i Storbritannia og Frankrike. Han tek opp dei varande verknadene av tospråklegheit, og spår at dei nykeltiske språka vil gå under nett på grunn av den. Færøysk jamfører Greene med Schwyzertütsch og Lëtzeburgesch, og han tek deira helsuge tilstand som trygd på at heller ikkje færøysk vil gå til grunne. Men Greene meiner og at Færøyane er eit for lite land til å kunne verke fullt ut som språksamfunn aleine. Han ser Island som eit slags minstemål for korleis eit språksamfunn kan vera, der borgarane verkeleg kan vera funksjonelle monoglottar og samstundes likevel vera samfunnsborgarar fullt ut, både økonomisk og kulturelt. Om færingane ikkje hadde dansk som det andre språket sitt, meiner Greene, så laut dei ta engelsk i staden.

Når eg no skal summere opp stoda for dei to øysamfunna i Vesterhavet, vil eg seia at den historiske bakgrunnen – dei nasjonale tilhøva – har gjeve føresetnadene for det sosiolingvistiske klimaet, og dette klimaet har gjeve laglege vokstervilkår for ein så skjør kulturplante som den vi ser i ein allmenn vilje til språkrøkt, til å halde heimemålet oppe i ei vanskeleg språkverd. Også i dette verlaget kan språkleg ugras slå rot, men det blir snøgt ryskt opp, og kanskje kjem ei og anna nytteplante då til å rivast opp saman med ugraset.

Dei vestlege vindane ber oss no til Noreg. Språkleg mangfald blir gjerne nemnt som særmerket der. Både har vi to offisielle skriftspråk og ein mangslungen, frisk og fræv underskog av dialektar som ikkje har vorte kuva og kjøvd av noko standardmål. Der kan folk styre tunga og røre pennen slik det høver dei sjølv best. Normalmålet har ikkje gjort nokon til språklege robotar. Som i andre språksamfunn lyt også nordmenn rett nok oppfylle kravet om å tala og skrive slik at mottakaren kan forstå, men innanfor den ramma står alle fritt. Dette er kanskje å framstille den norske språkstoda for roseraudt eller for barbarisk, alt etter kva ein ynskjer å finne. Jamført med tilstanden i mange andre land har nok det språksosiologiske klimaet gjeve raustare vilkår

for at dei hundre roser kan få bløme, men det har og alltid vore gartnarar ute som har vilja laga snorrette mønsterbed av dei blomeprydde steinrøysane. Slike talsfolk for ein aktiv hortikultur har alltid vore der. Dei finst i dag med, og no har dei laglegare vilkår enn før. Då vi våren 1985 markerte 100-års-dagen for vedtaket om å jamstelle nynorsk og bokmål, var det ein merkedag utan like for nynorskfolk, og også velviljuge bokmålsfolk steig fram, som meinte at det språklege mangfaldet hadde vore til lukke og velsigning for alt norsk kulturliv og til bate for sosialt velvære. Ein annan som tala i den leia, var den engelske språksosiologen Peter Trudgill i eit radioprogram om jamstillingsvedtaket. Men det språklege mangfaldet har også alltid vore noko som har kløyvt folket, og i meldinga om korleis Stortinget høgtida vedtaket, var den største avisa vår berre sur, og poengterte særskilt at vedtaket hadde "ført til hundre års til dels bitter og hatefull målstrid her i landet". Ja, bladet var jamvel ironisk og sarkastisk då det omtala kva stortingspresidenten, sin eigen partifelage, hadde sagt: Han hadde "lovpriset vedtaket som 'et fribrev som tillot menneskene å være seg selv og å ta med seg sitt sprog og sin kultur' inn i alle sammenhenger".

Den nasjonalt historiske bakgrunnen er føresetnaden for det språksosiologiske klimaet i Noreg og. Det var situasjonen i 1814, då vi stod som eigen nasjon utan eit eige skriftspråk, som gav bakgrunn for fornorskinga og for arbeidet med eit eige norsk skriftspråk. Det var denne nasjonale situasjonen som gjorde at vi ikkje tok til å øve inn eit normert talemål i skulen, men sette heimemålet som mønster for talemålet der. På denne bakgrunnen var det og at draumen om språkleg heimeal og språkleg reinleik fengde hjå dei to føremennene for kvart sitt språkstrev på 1800-talet: Ivar Aasen og Knud Knudsen. I dette hundreåret har det vore mindre av medvite arbeid med å fremja språklaging på heimleg grunn innanfor bokmålstradisjonen. I nynorskrørsla har det alltid vore sterke krefter som har arbeidt for det heimlege språktoet, kanskje særleg ved å setja opp ein doktrine som avviste visse typar av germanismar. Medvite arbeid med heimlege språklagingråder var ei hjelp til å sleppe unna germanismane. Både i nynorsk og bokmål var det heimlege ordtilfanget i målføra ei rik kjelde for skjønnlitteraturen. For nynorske bokfolk var dette nokså sjølv sagt, det gjekk saman med sjølve grunnen til å

bruke nynorsk. Men også bokmålsforfattarar utnytta i rik mon ordtilfanget i dialektane. Det var viktig for så sentrale folk som Bjørnson og Hamsun.

Også i Finland er det språksosiologiske klimaet ei frukt av den nasjonale historia. Det som fell mest i augo jamført med andre nordiske land, er tospråks situasjonen og tilhøvet mellom finsk og svensk. Då Finland i 1809 gjekk over frå å vera ein del av Sverige-Finland til å bli eit eige storfyrstedøme under den russiske tzaren, var det eitt offisielt mål i landet, svensk. Finsk vann offisiell godkjenning stegvis utetter hundreåret. Samstundes vart språket lagt under kultur av ordboksfolk og lingvistar, og både vitkapsfolk og diktarar arbeidde med å dyrke målet og ta det i bruk på fleire og fleire område. Framstillinga åt Osmo Ikola gav eit levande inntrykk av eit språk som låg uvanleg godt til rette for "ordbildung på inhemsk bas" og samstundes av ein sterk vilje til å ta i bruk dei resursane som målet baud på. Oppgåva å arbeide fram finsk i samfunnet og å arbeide fram finsk som eit høveleg bruksspråk på alle område vart to sider av ei nasjonal målreisings sak. Nett den aktive tevlinga med det overleverte svenske kulturmålet gav kveik til arbeidet med finsk. Det fekk også stønad frå russisk side, med di russarane såg det som ein føremon å veikje det svenske innslaget i språk og kulturliv.

Som det gjerne går i tospråklege land, har den største folkegruppa i Finland vorte større og den minste mindre. I 1880 var 14 % svensktalande, i dag er det noko over 6 %. Det språksosiologiske tilhøvet har endra seg i tråd med at finsk har vorte fullt kulturspråk. Fyrst på dette hundreåret var det endå sjeldsynt at ein akademisk diskusjon gjekk for seg på finsk. I dag er det reint annleis. Som andre mål for finskspråklege akademikarar er vel engelsk no viktigare enn svensk. Historikaren Klinge (1984:229) seier at det kan vera av verdi å kunne svensk både i praktisk daglegliv og av yrkesgrunnar, men det er naudsynt å kunne tala flytande finsk for å gjera seg gjeldande i den høgare administrasjonen, finansverda eller selskapslivet. Men Staten og den offisielle politikken ynskjer å halde oppe svensk som eit levande språk i Finland, og det svenske mindretalet har klårt definerte rettar i samsvar med eit slikt føremål.

På den eine sida var samlivet og tevlinga med svensk ei tilskunding i arbeidet med å fremja finsk som bruksspråk. På den

andre sida fekk samlivet mellom finsk og svensk mykje å seia for den indre voksteren i båe språka. Klinge (1984:222) framstiller dette slik: Då finsk kom opp som litteraturspråk på 1500-talet, vart det lagt nær svensk. Då finsk utvikla seg til eit fullødig kulturspråk på 1800-talet, var det gjennom arbeidet til folk som var berarar av ein svensk kulturarv, og som oftast hadde svensk som opphavleg heimespråk og kulturspråk. Dette har sett djupe merke på finsk. Semantisk står ikkje noko språk nærare finsk enn svensk. Det språklege samsvaret har vorte ført vidare ved språkleg samliv og tospråksbruk fram til i dag.

Samarbeidet mellom dei to kulturane i Finland, den finsk- og den svenskspråklege, kunne nok te seg som tevling og strid (jf. Klinge 1984:226), heilt dit at kvar av dei nekta for at den andre hadde bore fram noko av verdi, men ved ei objektiv verdsetjing vil det frævande samlivet vera det som det er mest grunn til å leggje vekt på. Dette har vore ei grunnstode i det språksosiologiske klimaet i Finland.

Den utsette eller utrygge stoda som baud finske språkfolk så store utfordringar på 1800-talet, er der ikkje lenger. I dag er språket eit fullfløygt kulturinstrument til alle føremål. Når oppgåva å byggje det vidare ut ikkje er så presserande lenger, er det berre rimeleg at det går som Ikola seier: Kravet om språkleg integritet og reinleik kjennest ikkje lenger så sterkt som før. Språket kan tola meir enn i den grunnleggjande utbyggingsfasen. Dei som bruker skriftspråket, kjenner ikkje no på at dei legg nytt land under plogen.

Om vi skulle gjera jamføringar mellom dei språka vi har sett på til no, er det bakgrunnen for færøysk og nynorsk ein kan tenkje på når ein ser på bakgrunnen for finsk. Alle desse språka har møtt den same oppgåva: å vinne fram til godkjenning i samfunnet i tevling med eit etablert og offisielt språk og å byggjast ut til eit fullgodt kulturspråk på felt etter felt. Færøysk har i detta arbeidet hatt hjelp av førebiletet frå islandsk og har hatt verksame språk-skaparar som har nytta ut resursane i talemålet. Nynorsk har bygt meir på dialektane enn på den norrøne litteraturen, men har elles utnytta dei vilkåra for ordlaging som fanst i det gamle målet og lever i dialektane. Ved å halde så sterkt på det heimlege talemålsgrunnlaget har nynorsk bode ut bokmål, som vart nøytt til å arbeide for å skaffe seg eit norsk alibi. I bokmål har dette sett

djupe far både i ordval og ordlagning og i syntaks og stil. Finsk har hatt tevlinga med svensk som tilskunding til å nytte ut dei overlag rike vilkåra som språkssystemet baud på til vokster og fornying. Men også for finsk var folkemålet ein viktig vokstergrunn. Alt i den fyrste utbyggingstida av det finske skriftspråket på 1800-talet var brytinga mellom den svenskpåverka vestfinsken og dei arkaisereande austfinske dialektane ei kjelde til språkleg kveik og tevling (Klinge 1985:12). Dette kan vi jamføre med tevlinga mellom to normeringsgrunnlag for nynorsken: ein tradisjonell høgnorsk med velklang og vørdelege former og ein folkemålsnorsk med sterkare sosial enn estetisk appell. Rett nok vart det gammalvorne etablert fyrst i Noreg, motsett tilhøvet i Finland. Ein kan og finne interessante døme på at målreisarar har funne parallellar i andre nordiske land. Fleire nynorskfolk har såleis identifisert den nynorske og den finske målreisinga. Særst tydeleg kom dette fram hjå Arne Garborg og Gustav Indrebø (Venås 1985:45). Færingane har vel sett mest til Island etter åndsfrendar, men har og funne ein parallell med nynorsken i Noreg. Jóhannes av Skarði gjekk på folkehøgskule på Voss og tok mot sterke inntrykk av nokre av dei fremste nynorskfolka i mellomkrigstida, men han har også vorte åndeleg forma av Kalevala og har teke i ferd med å omsetja det finske nasjonaleposet til færøysk. Jóhan Hendrik W. Poulsen har gjennom alle år lese *Syn og Segn*, eit nynorsk tidsskrift, og borna hans har vakse opp med *Norsk barneblad*.

Språksosiologisk har svensk i Finland hatt den klassiske stil-linga å vera eit finare språk eller språket åt betre folk. Etter Klinge (1984:227) kjenner mange svenskspråklege det som dei nok høyrer til ein minoritet, men det er ein eliteminoritet, "jäm-förbar med t.ex. adeln". Men svensk er språk for alle sosialklasser og har sjølv sagt den same motsetnaden mellom høgspråk og dialektar som er vanleg i andre samansette språksamfunn. Det svenske skriftspråket har likevel ikkje lagt øyra til dialektane slik som nynorsk i Noreg. Ein viktig formande faktor har heile tida vore otten for ikkje å vera skikkeleg svensk. Redsla for provinsialismar fekk eit manifest uttrykk med Bergroths *Finlandssvenska* i 1917. Det var også tvillaust grunnlag for dette. Samlivet med finsk verka også inn på svensk, både fonetisk, syntaktisk og leksikalsk.

Før vi forlet Finland, skal vi vende attende til finsk for å poengtere noko Ikola nemner. Den tradisjonelle finske purismen har gjort det finske språket demokratisk. Ordfanget er gjennomsynleg og sjølvforklarande. Dette gjev på den andre sida vanskar for folk som skal lære finsk på kunstig vis. Lat oss så også berre ta med at det nære tilhøvet mellom skrift og uttale er ein lette for den som kjem utanfrå i møte med finsk.

I oversynet over samisk av Samuli Aikio får vi stoff til å tenkje over ei rad viktige spørsmål om ordlaging som språkleg-teknisk prosess og om språksosiologisk grunnlag for ordlaging og ordlån. Det er det siste vi skal interessere oss for her. Når det gjeld problemet grannespråksprovincialismar, med fleire samiske former bygde på ulike skrivemåtar av same lånord i finsk, norsk og svensk, nemner Aikio at ei mogeleg løysing kan vera å gå til kjelda for låna i nordisk. Då kan dei nordiske språka ha det så godt, når dei ikkje kan semjast om sams skrivemåtar. Det er klart at det er ein uheldig måte å ordne dette på, for samane kjenner sjølvsgagt minst *ein* annan skrivemåte. Men nett når det gjeld eit ord som *ansjos*, kan ein vanskeleg peike på noka god løysing. Det er meir enn skrivemåten som skil ved dette ordet. Eit interessant problem Aikio reiser, er kor mykje lånord eit språk toler før det eventuelt blir uforståeleg. Somme faglege idiom har kanskje nått den metningsgraden han nemner, at berre fagfolk kan forstå, jamvel om meininga var å tala til alle.

Så skal vi ta opp, meir eller mindre saman, somme spørsmål som knyter seg til dansk og svensk. Her vil eg sjå bort frå visse skilnader, som sikkert finst, som det at uttala av riksspråket nok har eit lag til å gå meir på sjølvstyr, ubunden av skriftinga, i Danmark enn i Sverige. Det er fleire grunnar til at eg vil sjå dansk og svensk saman. Om vi ser på språksituasjonen i dag, er det både i Danmark og Sverige eit breitt samsvar mellom skriftspråket og eit landsfemnande normert talemål. Om vi jamfører med Noreg, er det fyrst og fremst ein viktig skilnad at det normerte talemålet er emne for opplæring i skulen. Det er såleis eit ynske hjå dei som set mål og legg til rette middel, at riksspråket skal breie seg som talemål. Det talte riksspråket knyter seg til eit skriftspråk som sjølvsgagt ikkje har ein så lang einskapleg tradisjon som islandsk har, og som også er yngre enn dei avbrotne røtene til norsk skriftspråk, men som likevel har vakse seg

sterkt gjennom nokre hundreår no. Frå slutten av 1600-talet og framover vart skriftspråket såleis normert både i Danmark og Sverige at det gav vilkår for framvokster av eit riksspråk. Knytt til det festa det seg ei mønsteruttale bygd på talemålet åt dei høgare klassene i hovudstaden, den "talarten" som fanst "särdeles i förnämare och häderligare hus", som Skara-lektoren Sven Hof ordla seg. Seinare har så desse skriftspråka og riksspråka levt eit trygt og godt liv for det aller meste. Med fast hand har Svenska akademien leitt voksteren, frå Leopolds *Afhandling om svenska stafsättet*, gjennom rettskrivingsdebatten sist på 1800-talet og motstanden mot den Fritjuv Bergske reforma fram til den store samklangen i dag. I Danmark har dei også kome frå det utan store omskipingar. Litt regulering av rettskrivinga hadde dei vel i 1889, helst som ein tribut til den nordiske tanken som Fritjuv Berg nokre år seinare skulle sjå så suverent bort ifrå. Og så hadde dei det store slaget om dei store bokstavane og bolle-å for 40–50 år sidan og majoneskrigen i år, då eit rikt kjensleliv falda seg ut hjå folk som ville skrive *remoulade* og *mayonnaise* berre på gamlemåten. Ein nordmann får då ikkje så mykje som ei tenksam rukke i panna av slikt.

Men langt borte frå dei lærde academia streva flickorna i Småland og alle dalekarlane med å lære seg rett svenska. Og i Danmark konstruerte den sprenglærde Otto Jespersen (1908) eit eige alfabet for å hjelpe riksspråkstalande unge dannemænd og -kvinder i introduksjonen til skriftmålsstudiet. Han tenkte ikkje ein tanke på alle stakkarane bak "den berømteste dialektgrænse i Danmark", som sa *æ haus* når dei meinte *huset*, og han tenkte ikkje på dei parasittiske konsonantane eller dei stumme *e*-ane som Elisabeth Hansen og Jørn Lund (1983) 80 år seinare skulle sørge over i Hirtshals. Nei, Otto Jespersen var som lærde folk flest og tenkte ikkje på dialektbrukarane. Han hadde også anna å gjera, for han gjekk svanger med ein engelsk grammatikk på 7 band.

Ulla Clausén og Erik Hansen gav interessante og tankevek-kjande analysar av notids ordlaging på heimleg grunn i dansk og svensk. Vi møter ikkje hjå dei noko nedslag av puristiske synsmåtar frå notid eller fortid. Likevel er det sjølv sagt rett, som Ulla Clausén seier, at svenske språkrøktarar i dag ikkje er likesæle med dei framande orda. Ho reiser også med god grunn spørsmå-

let om kva som gjer eit ord til eit bra ord, som språkbrukarane godkjenner og tek opp i språket, og ho har gode formelle synspunkt på den saka. I innleiinga til innlegget sitt gjev ho ein grunn til at arbeid med heimleg ordlaging ikkje har vore så viktig for svensk som for islandsk, finsk, grønlandsk og samisk. Svensk har "kunnat tolerera främmande påverkan av olika slag genom tiderna utan att språket hotats". Det er fordi det "inte på samma sätt behövt kämpa för sin existens". I denne samanhengen festar ein seg ved at Ulla ikkje nemner færøysk (som ho sjølv er den beste kjennaren av) eller nynorsk. Når ho ikkje gjer det, er det vel fordi ho ikkje her har teke opp tilhøvet mellom tale- og skriftmål. Nynorsk og færøysk vart nyreiste som skriftspråk fordi dei eldre skriftspråka hadde "hotats" så mykje at dei hadde gått till grunne. Men både færøysk og nynorsk og dei andre språka Ulla nemner, har det sams at ordlaging på heimleg grunn har vorte parole og arbeidsprogram fordi det har vore tale om å bygge skriftmålet på talemålet. Dette har gått for seg i tevling med eit anna språk som ikkje har hatt eit slikt talemålsgrunnlag. I denne stoda har føretalsfolka for dei nyreiste skriftspråka fått ein skjerpert sans for samanhengen mellom språk og nasjonal identitet, og den har også kasta av seg frukter i medvite arbeid med det heimlege ordtilfanget. Heilt rett er det kanskje ikkje at svensk ikkje har "hotats" nokon gong. Både svensk og dansk vart ein gong truga på livet av mellomlågtyisk, og sterke seinare nedslag frå fransk og høgtysk, og seinast frå engelsk, fortel at også svensk har levt eit farefullt liv.

Erik Hansen på si side tek derimot stilling til purismen, m.a. med å vise at ein gjennomført purisme er umogeleg og meningslaus. Ordtilfanget er så gjennomhegla av framande element at vi ville stå nokså hjelpelause utan dei. Han har også rett i at ukjende nylagingar av gammalt nordisk språkstoff ikkje ville vera lettare, men mykje vanskelegare enn ord med lånte delar som *energipolitik*, *parkeringskontrollør* og *magtpyramide*. Om desse orda seier han at dei "føles som gennemskuelige og håndterlige ord". Ein kommentar til det må likevel vera at dei nok er gjennomsynlege, men det er for folk som *kan* innhaldet i elementa, og *det* må lærast saman med den språklege sosialiseringa inn i eit industrialisert og byråkratisert moderne samfunn. Elementa i desse orda er elles så å seia heilt internasjonale, og dei illustrerer

ikkje motstanden mot germanismane. Elles skal vi i denne samanhengen ikkje gløyme forskingsresultat som syner at store grupper av folket finst på den sida av "språkklyftan" der dei ikkje forstår slike ord. Vi må og seia at ord av denne typen er lite handterlege, i meininga språkøkonomiske. Dei har eit lag til å bli for lange.

Og her har eg hug til, fordi eg no eingong har vorte oppmoda til å provosere og skapa debatt, å føre fram ein landsmann mot Erik Hansen. Det er Sven Christen Clausen, dr. juris og professor i rettsvitskap, spirituell essayist og dramatikar, og det mest interessante for oss: nordisk språkrensar. I boka si om *Nordisk målstræv* (Clausen 1938) førte han m.a. fram ei rad med prov på at "sprogøret" til mange danskar ikkje var særleg dansk og slett ikkje nordisk. Det fyrste punktet hans var at "sprogøret modsætter sig lån fra andre nordiske mål". Det andre var at "citeres der endelig en glose fra et andet nordisk mål, sættes den i gåseøjne, hvilket ikke er faldet med egentlige fremmedord. Kun de nordiske ord skal gå med skralde, ligesom spedalske i middelalderen". Det sjette punktet var at "forsøg på at atteroptage obsolete interskandinaviske ord ledsages av en flovhedskjensel, som viser at underbevidstheden er imod det. Denne flovhedskjensel ledsager ikke brugen av forældede fremmedord. Man kan uden at rødme sige: immer – fruentimmer, m.v. men derimod ikke: kvar, snyg og nejd. Dette viser kanskje tydeligst av alt, at selve ambolten i sprogøret er angrebet."

Og sidan eg no har ført fram Sven Clausen, lat meg ta med folk som følgde etter han. Ein gong fanst det ei Dansk forening til nordisk sprogrøgt, som gav ut ein serie med tittelen *Vort nordiske modersmål*. Hefte IV av den serien heitte *Gør sproget frit*. Det kom ut i 1948, og tittelen alluderte til at Danmark nyleg var frigjort for framand okkupasjon under slagordet *Gør Danmark frit!* I innleiinga til det heftet skreiv Mogens Nissen:

Dog for at blive helt klar over, hvor meget av sin egentlige nordiske karakter vort danske rigsmål trods alt har sat til, kan man bare sammenligne det med vore dages norsk. Tag snart sagt en hvilken som helst nyere norsk tekst – den være avfattet på bokmål (riksmål) eller nynorsk (landsmål) – og enhver vil let se, hvor frigjort og oprindeligt det norske sprog nu virker i

sammenligning med dansk. Vort modersmål føles helt anderledes bundet ved tysk og ved andre unordiske sprog, som må siges at være dets væsen fremmed.

Sven Clausen (s. 51) hadde peikt på ei delårsak til dette: "I hvor højt mon det danske har tabt sit nordiske præg, ser man derav at de nordiske substantivendelser i vidt omfang er forsvundet." Om lag eit hundreår tidlegare hadde N.M. Petersen kommentert ein mørk spådom ført fram i innleiinga til ei dansk-engelsk ordbok: "so that probably in less than two hundred years more the Danish will, in Denmark at least, only be considered as a dialect of that language", dvs. av tysk. Vel eit hundreår etter Petersen skulle Haugen (1976:40) sjå dette frå ein noko annan vinkel: "Danish is a supple and civilized language, in some ways more European than any of the other Scandinavian languages."

Erik Hansen nemner at det ser ut til å vera lita hjelp i å koma med tilrådingar om språkbruk. Dette kan få ein til å tenkje på dei som bruker ordet "organisk" om språkvokster, endå Erik Hansen sjølv ikkje gjer det. Sidan vi har vore inne på Sven Clausen, lat oss ta med at han i 1938 (s. 192) hadde eit ord til dei som hadde tru på det organiske voksterprinsippet i språket. Å tala om organisk språkvokster kan ein jamføre med at Relling i *Vildanden* innbillar teologen Molvik at Molvik er demonisk. Seinare spør Relling: "Hva fan' vil det sige at være demonisk? Det er jo bare noget sludder, som jeg fandt på."

Eit spørsmål som har vore framme, men som Erik Hansen ikkje kjem beinveges inn på, er kva det vil ha å seia for dansk i høve til nordisk at landet er med i EF. (Om dette sjå Wiggen 1979a og tilvisingar der.) Når det gjeld ordlaging og ordlån, ser det ikkje ut til at det nære tilhøvet til tysk har gjeve store utslag. Hansen nemner at omsetjingslån dominerer, og at beinveges ordoverføringar har karakter som sitatord. At det for dansk som for alle andre språk er engelsk som øver eit press i dag, går klart fram av at det er engelske ord som no ikkje blir omsette, slik som det var franske og tyske i eldre tider.

Det språksosiologiske klimaet både i Danmark og Sverige er merkt av eit sterkt riksspråk, men og av at regionale riksspråksvarianantar blir haldne oppe i opposisjon mot hovudstadsnorma, og av at dialektar framleis er til. I mange europeiske land er det

omsynet til den nasjonale einskapen som har drege med seg den sterke vektlegginga av riksspråket. Frankrike er det typiske dømet på dette. Indoktrineringa av eit riksspråk har vore eit nasjonalt bindemiddel. Ein tilsvarende funksjon har vel riksspråket hatt også i Danmark og Sverige.

Den nærast paralyserande makta som eit slikt riksspråk kan få, kunne vi illustrere med å gjera ein fransk ekskurs. Men lat meg i staden ta med nokre spreidde, ukommenterte døme på korleis riksspråktradisjonen kan binde hug og tanke og gjera rasjonalitet umogeleg. George Bernard Shaw kunne sova roleg i senga og grava etter at han hadde testamentert eiga si til den eller dei som kunne reformere den barokke rettskrivinga i engelsk. Han visste vel, den gamle, at det var eit umogeleg prosjekt. Det finst elles sindige og kloke normalmålsnordmenn, jamvel nordiske språkfolk, som er så glade i normalmålet bokmål at dei hissar seg opp over dialektrørsla, og ikkje ser at i Noreg i dag har bokmålsnorma så å seia alle kort på handa. I Danmark kjende landsfaderen Stauning det i kroppen at ein sigar skriven med *s*, slik dei toskute nordmennene skriv ordet, smakte mykje dårlegare enn ein skriven med *c*. Ynsket hjå mange danskar sommaren 1985, om at Fanden måtte ta Sprognævnet, var sikkert alvorleg meint. På lingvistikkongressen i Tokyo 1982 kunne ein moroe seg eller kanskje kjenne at ein fraus litt på ryggen når ein såg og hørde ein tyskar som med fanatisk glød bar fram eit slagord om at lingvistar i alle land måtte gå saman for å berge dei store konsonantane i substantiv. Trugsmålet mot dei såg han som ein fare for ein sosiolingvistisk Big Bang.

I tida etter at dansk og svensk var tydeleg etablerte som riksspråk, har bae landa hatt ein eller fleire nasjonale krisesituasjonar, då den nasjonale identiteten måtte omdefinierast. Eg tenkjer særleg på då Danmark vart skilt frå Noreg og Sverige frå Finland. Militær og politisk vanmakt var årsak til desse krisene. Det skulle vera interessant å få røkt etter om det ikkje kan peikast på ein samanheng mellom desse nasjonale frustrasjonane og ynsket om ei nasjonal konsolidering, der arbeid med riksspråket i skulen har vore eit hjelpemiddel til å binde nasjonane saman. Det er klårt nok, som Matti Klinge (1984) har streka så sterkt under, at det var dei moderne kommunikasjonane som batt saman dei geografiske konglomerata som dei nordiske statane

utgjer. Slik som det var jarnvegane og Bobrikoff som "enade Finland", rett nok saman med folkeopplysninga (Klinge 1984:267), var det kommunikasjonane til sjøs og til lands saman med språkstriden som sameinte Noreg, og det var kommunikasjonane og riksspråksnormene som batt saman Danmark og Sverige. Folkeopplysninga var sjølvstøtt eit "sine qua non" i alle landa. (Jf. Wiggen 1979).

Og no er vel den språklege einskapen trygg nok. Det er berre små språkproblem på den danske sørgrensa, men den københavnske talemålsnorma er truleg ikkje så utan motnormer i Danmark som Brink og Lund (1974) synest å meine. Dalekarlane har gjennom hundreår slege seg til tols med at dei lyt tala svenska med främlingar, men dei held roleg fram med å "tala på målet" mellom sine egne. Og etter at tungerots-r-en, rett nok med strid og kamp, slapp til i svensk radio (Jonsson 1977), og skåningen Karl Nilsson har stått si tid ut i SAS, har vel også dei skånske separatistane, som ein gong ville heise skånska flaggan, resignert. Farlegare sprengkraft er det kanskje i bygdene Idre og Särna, der ynsket om å koma attende til Noreg, skal kvile på økonomiske motiv, og der det også, etter det eg har høyrte, skal finnast ein leiar av same slag som fordom Engelbrekt Engelbrektsson.

På Færøyane i fjor feste eg meg ved at Mikael Reuter gav taloppgåver over brukarane av dei ymse nordiske språka, og det slo meg at det er om lag same folketal som talar desse språka i Norden, som det er menneske i byen Mexico. Ein kan gjera seg ymse tankar i samband med det, og ein kan m.a. resonnera slik: Det finst sikkert i byen Mexico talrike problem, språklege og andre, som gjer nordisk språkforbistring og ordlaging på heimleg grunn nokså små i samanlikning. (Etter at dette fyrst vart skrive, hadde dei jordskjelvkatastrofen hausten 1985.) Ein kunne her sitere den norske LO-gubben Konrad Nordahl, som ein gong karakteriserte den sterke kritikken over skort på telefonar med dette utbrotet: Lykkelig det folk som har en så fornem nød!

I global samanheng er problema våre kanskje ikkje av dei heilt store og livsavgjerrande, men det er då dette vi nordiske språkfolk har fått å stelle med, og vi skjønner også at det er ei djup sanning i eit ord Gustav Indrebø ein gong sa. Det at vi kan forstå kvarandre i dei nordiske landa, er "ein kulturell herlegdom av fyrste rang". Vissa om det ligg under både "ordlaging på heimleg

grunn" og arbeid med det språksosiologiske klimaet i dei nordiske landa.

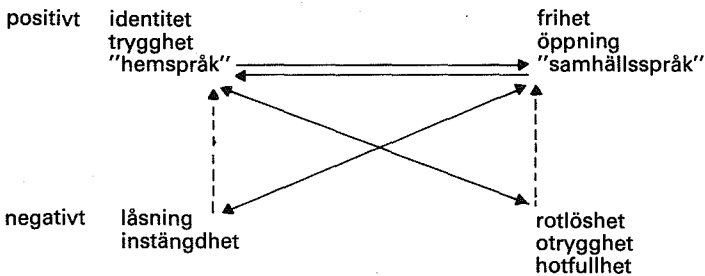
Tilvisingar

- Brink, Lars og Jørn Lund 1974: *Udtaleforskelle i Danmark*. Kbh.
- Clausen, Sven 1938: *Nordisk målstræv*. Kjøbenhavn.
- Diderichsen, Paul 1968: *Sprogsyn og sproglig opdragelse*. Kbh.
- Gjelsvik, Nikolaus 1938: *Von og veg*. Oslo.
- Greene, David 1981: "The Atlantic Group: Neo-Celtic and Faroese". I *Minority Languages Today*. Edinburgh.
- Hansen, Elisabeth og Jørn Lund (red.) 1983: *Skolen, Samfundet og Dialekten*. Frederikshavn.
- Haugen, Einar 1976: *The Scandinavian Languages*. London.
- Jespersen, Otto 1908: *ABC og første læsebog efter lydskriftmetoden*. Kbh.
- Jonsson, Åke 1971: "Han bryter ju på skånska! Nyhetsuppläsaren som ensamsvala eller prejudikat." I *Provinciellt och universellt*. En vänskrift till Karl-Hampus Dahlstedt 19 April 1977. Umeå.
- Klinge, Matti 1984: *Runebergs två fosterland*. 2. opplagan. Borgå.
- Klinge, Matti 1985: "Finska språket i Finland under 1800-talet". I *De nordiske skriftspråkenes utvikling på 1800-talet*. 2. Oslo.
- Liestøl, Knut 1927: *Målreising*. Oslo.
- Lindroth, Hjalmar 1942: *De nordiska systemspråken*. Sth.
- Nissen, Mogens 1942-1948: *Vort nordiske modersmål I-IV*. Kbh.
- Nygaard, M. 1966: *Norrøn syntax*. Oslo.
- Venås, Kjell 1985: "Finland og Noreg på 1800-talet - språk og soge". I *De nordiske skriftspråkenes utvikling på 1800-tallet*. 2. Oslo.
- Westergård-Nielsen, Chr. 1946: *Låneordene i det 16 århundredes islandske litteratur*. Kbh.
- Wiggen, Geirr 1979a: "Noen merknader om språktilhøve og språknormering i Danmark". I Vikør, Lars S. og Geirr Wiggen (red.): *Språklig samling på folkemåls grunn*. Oslo.
- Wiggen, Geirr 1979b: "Språknormer og språknormering i den dansk-, norsk- og svenskspråklige skolen: Ei jamføring og et utblikk til situasjonen ellers i samfunnet". I NyS 12: *Sprognormer i Norden*. Kbh.

Kommentar till Kjell Venås' tankar om det språksociologiska klimatet i Norden

Av Margareta Westman

Som representant för "visse andra nordiske lande", dvs. ett av dem med centralistiskt "riksspråksvang" nästan som det ruskiga Frankrike, vill jag i diskussionen lyfta fram det kraftspel eller den värdekonflikt som ligger under men inte tydligt lyfts fram i Venås inlägg. Jag väljer att illustrera detta med hjälp av ett diagram i Greimas efterföljd (1969:3):

(I figuren anger enkel pil "förutsättning", dubbel pil "motsättning".)

Den spänning jag vill framhålla är den som råder mellan önskan att värna det egna hemspråket och strävan efter ett språk som duger för att delta i och odla samhällslivet i stort. Om man enbart ser till tryggheten finns viss risk för att man hamnar i en låsning – om man enbart ser till friheten till en större värld finns risk för rotlöshet.

De båda positiva företeelserna "trygghet" och "frihet" förutsätter dels varandra, dels varsin negativ form: "låsning" respektive "rotlöshet". I det här systemet kan man betona olika värden

och framför allt olika risker, ibland kanske på bekostnad av andra värden och andra risker.

Hur ser nu vår svenska verklighet ut? Vad är folks hemspråk och närspråk? Venås nämner endast en typ, nämligen bygdemål. Han har rätt i att vi i Sverige inte har tagit tillräcklig hänsyn till dialekttalande elever i skolundervisningen (jfr Österberg 1961, Dahlstedt 1974 och Hultgren 1983). Inom Sveriges gränser finns flera hundra tusen personer som talar en för utomstående svår-begriplig dialekt enligt uppskattning av Karl-Hampus Dahlstedt (1974:136) – och närmare kan man knappast komma enligt Mats Thelander (muntlig komm.). För barn med sådan dialekt blir arbetet att tillägna sig riksspråket/skriftspråket och på så vis komma in i det större samhället mycket stort. Men jag vill påstå att också barn i t.ex. de större städerna med sina "vulgära" blandspråk kan få problem (jfr Grogarns undersökningar av göteborgsundomar).

Några separatiströrelser med språkupprior som grund – som Venås antyder – har jag inte lyckats få bekräftat att det finns. På tidningen Dalademokraten kände man inte till att det skulle finnas någon Engelbrekt i Särna och Idre; däremot har där stått en skolstrid: Drevdagens skola skulle läggas ner och barnen skulle i stället gå i skola nere i Älvdalen. Det ville och vill fortfarande inte föräldrarna. Men "attende till Noreg"? Och Engelbrekt? Det diskuteras bland historiker om den första Engelbrekt var sponsrad av Hansan; kan denna påstådda nya Engelbrekt vara understödd av norsk oljeindustri?

Jag menar att man bör ha klart för sig att det i det svenska samhällslivet ryms en viss tradition för och vana vid att folk kommer från olika håll i landet. Bondeståndet i Sverige har ju t.ex. varit representerat i riksdagen sedan 1400-talet, med uppehåll naturligtvis för enväldesperioderna då vi inte hade någon riksdag. Vår statsminister under kriget var skåningen Per Albin Hansson, vår statsminister under perioden 1946–1969 var värm-länningen Tage Erlander. Och på båda hörde man mycket väl varifrån de kom; vilket inte hindrade att var och en i sinom tid kom att betraktas som något av landsfader.

Men åter till identitetsproblemet och hemspråken. I Sverige finns gamla inhemska grupper med annat språk än svenska: ca 17 000 samer och 15 000–20 000 finsktalande (Språken i Norden,

1983). En ny grupp som vi först sent fått upp ögonen för är de döva. De som är döva från början har teckenspråket som primärspråk; för dem är svenskan ett främmande språk. Det gäller 8000-10 000 människor spridda över landet.

I Sverige kan vi inte heller bortse från att var åttonde invånare antingen själv är född utomlands eller har någon av föräldrarna född utanför Sverige. Vi har vidare ca 400 000 utländska medborgare bosatta i landet: 240 000 finsktalande, 40 000 jugoslaver, 15 000 greker, 15 000 turkar, för att inte tala om 25 000-30 000 vardera danskar och norskar. Och det finns många andra språkgrupper, t.ex. chilenchare och iranier. En annons om hemspråkslärare till Botkyrka, en förort till Stockholm, som var införd i Dagens Nyheter den 21 september 1983 kan vittna om språklig mångfald i vissa kommuner:

BOTKYRKA KOMMUN

HEMSPRÅKSTRÄNARE

ref nr 20:8641
Barnomsorgen

Förskolläraryt utbildning alt utbildning och erfarenhet inom barnomsorgen.

ALBANSKA 4 tim/vecka
FINSKA 12 tim/vecka vik 83-10-01-84-04-01
FRANSKA 8 tim/vecka
HAKKA 4 tim/vecka
ITALIENSKA 12 tim/vecka
KANTONESISKA 4 tim/vecka
KURDISKA 4 tim/vecka
MANDARIN 4 tim/vecka
MANDINKA 4 tim/vecka
MAKEDONISKA 4 tim/vecka
PORTUGISISKA 4 tim/vecka
ROMANES 4 tim/vecka
SLOVENSKA 4 tim/vecka
THAILÄNDSKA 8 tim/vecka
TIGRINJA 4 tim/vecka
TURKISKA 12 tim/vecka vik 83-10-01-84-06-10

Den här blandningen medför också att det kan uppstå nya vardagspråk, kanske en pidginsvenska, vi vet inte mycket om det ännu. Ett litet exempel på levande språkblandning fann jag i en

tidningsintervju med ett par helsvenska tonårsflickor från en förort utanför Stockholm. En av dem använde apropå rika ungdomar som kan köpa dyra modekläder: *Essekoglu essek*, ett turkiskt kraftuttryck, 'åsnans son', som hon snappat upp hemma i Hjulsta.

Ingen av alla de grupper jag nämnt kan använda sitt hem- eller primärspråk i samhällslivet om svenska ska användas. Hur ska man då finna en lösning som gör att folk med bevarad identitet ändå kan bli delaktiga i kultur och politik och lära sig läsa och skriva, "og røre pennen slik det høver dei sjølve best"?

De flesta tar för självklart att skriftspråket i Sverige ska vara svenska och inget annat. Även om finnarna brummar. Med Vennås kan man fråga: vilken svenska då? Att efter norskt mönster upprätta ett nytt skriftspråk på "talemålets grund" vore knappast möjligt, det måste i så fall bli flera. Såvitt jag vet – utan att vara dialektolog – är det inte mycket som förenar låt oss säga bleking-ska i söder och burträskmål uppe i Västerbotten gentemot mälardalsmålet. Det skulle nog inte gå för mindre än att man etablerade åtminstone ett nordnorrländskt, ett sydnorrländskt, ett dalskt (ett?, kanske hellre fem), ett västsvenskt, ett götamålskt, ett gotländskt och ett sydsvenskt skriftspråk.

Ett förslag på den här linjen men som går mycket längre har förts fram av Barbro Wijk och Jan-Ola Östman i festskriften till Bengt Loman 1983. De föreslår att varje finlandssvensk dialekt borde få sitt skriftspråk. Men inte nog med det. De menar vidare att eftersom skrift används för skilda ändamål så "måste vi också kunna acceptera ett behov av flera parallella skriftsystem". Varje dialekt skulle då ha tre skriftsystem, ett allmänkommunikativt för litterär verksamhet, teater, information, offentliga uppgifter; ett vetenskapligt transkriberingsspråk; ett pedagogiskt högspråkliknande hjälpspråk för barn att lära sig läsa på.

Utän att gå in på de stora problemen som till exempel: vad bestämmer vad som är en dialekt? vill jag ta upp ett annat problem i sammanhanget, nämligen normeringens status. Språk är ju normsystem och normsystem upprätthålls genom social kontroll. Den sociala kontrollen i små grupper är nästan alltid mycket striktare än i större, lösare grupperingar. Redan talspråk utgör normsystem, fast sällan helt kodifierade. Det finns bland annat regler för språkbyte och språkblandning. *Du skal ikkje*

knote kan man säga på norska när någon försöker tala standard-språkligt i fel situation, vilket också i Sverige kan anses tillgjort och högfärdigt (se t.ex. Dahlstedt 1979:130).

Etablering av skriftspråk innebär just kodifiering, vilket i sin tur inbjuder till övervakning och tillsyn. Det har faktiskt slagit mig när jag har läst lite om diktning på dialekt eller med dialektala inslag i svenska att skribenterna ofta kritiserats för inkonsekvens – samma ord stavas olika (Wijk-Östman: 188), felaktiga böjningar, felaktigt ordval, t.ex. Sara Lidmans *skidra* i stället för *ränna*, dvs. norrbottniskt i stället för västerbottniskt (Dahlstedt 1959:129).

Det sägs vidare, bland andra av Kristina Nikkula vid konferensen Svenskans Beskrivning 14 i Lund i oktober 1983, att för vissa funktioner, i vissa situationer är det inte genuint att använda dialekt – Nikkula hade en översättning av Hamletmonologen till en österbottnisk dialekt som exempel. Så fast tanken med det dialektala skriftspråket är att det ska ligga så nära talet som möjligt, gäller detta – som vanligt, vill jag säga – ett idealiserat tal. Vi säger inte alltid samma ord likadant, språkhistorien kan berätta om förskjutningar i formsystem, att ord lånas, att syntax förskjuts, och även om dessa beskrivningar oftast gäller stora språksystem under längre perioder, så bör vi nog räkna med att folks dagliga språkliv innehåller en hel del variation (jfr Thelander 1979).

Sara Lidmans mamma kom från Norrbotten, så i hennes hem använde man *skidra* omväxlande med *ränna*. Och i Sverige kommer många mammor från en annan trakt än den deras barn växer upp i; all flyttning sker inte heller in till storstäderna.

Frågan är alltså om man i sin omsorg om folks möjlighet att i skrift behålla och odla sin identitet tvärtom skulle låsa de flesta och ge dem ytterligare ett skriftspråk att *inte* klara. En helt annan sak är att inskola barn genom lokalt anpassad dialektskrift och så småningom övergå till den riksgiltiga skriften (såsom Dahlstedt förordar 1979:129).

För de grupper som inte har något svenskt språk från början kan problemen inte rimligen lösas med skriftspråk på hemspråkens grund, alltså förutsatt att någon sorts svenska ska vara skriftspråk i Sverige. För dem som ska lära sig svenska som främmande språk behövs en fixering av detta språk. Det behövs

en ideal norm i stavning, böjning, syntax. Antingen det, eller också måste vi bestämma ytterligare ett antal svenska skriftspråk: finsksvenska, grekvenska, serbokroatsvenska, turksvenska etc. Ingen, tror jag, önskar en sådan utveckling.

Men för utlärnning av svenska behövs en ideal norm för uttal också. Har vi då ett svenskt rikstalspråk? Härom är meningarna delade. Adolf Noreen menade 1907 att man inte kunde beskriva tongången i svenskt rikstalspråk eftersom ett sådant "ännu inte existerar". Gjerdman ansåg 1948 att man borde treva efter "en allmänt gällande norm också här" och Bertil Molde skrev 1971 att just invandrare ska lära sig riksspråklig accentuering (allt efter Holmberg, *Språket i Göteborg* 1976:27). I en kort uppsats i festskriften till Einar Lundebj 1984 hävdar Gösta Holm "att vi ju faktiskt med ett undantag . . . inte har något enhetligt rikstalspråk" (s. 182). Undantaget är scenspråket och det därav härledda etermediespråket, menar Holm. I ett föredrag på språknämndens årsmöte 1983 sade Claes Christian Elert bl.a. om vad skolan bör göra: "Milt, med ansenlig tolerans men tydligt och konsekvent, bör man anvisa en talspråksnorm" (*Språkvård* 1983:4 s. 9). Han förutsätter uppenbarligen att det finns en talspråksnorm, ett talat riksspråk.

Jag tror att en del av motsägelserna här har att göra med skillnader i uppfattningen om vad som egentligen krävs för att man ska kunna säga att det finns ett riksspråk. Lars Brink, nyutnämnd professor i danska på Island, har diskuterat detta och stipulerar sin definition på riksspråk: "Sprog uden lokaliserbare traek" (Brink 1985:28). Inget drag ska vara lokaliserbart, däremot kan kombinationer vara lokaliserbare, märkligt nog. Med Brinks definition har vi inget riksspråk på svenska, för antingen har man bakre r eller så har man främre r eller så har man båda i en speciell, ofta västgötsk, blandning. Och sydsvensk intonation är inte densamma som uppsvensk. Men jag tror att Molde och Elert inte är lika stränga som Brink; Elert t.ex. talar om "ett talspråk utan *markerad* (min kursiv.) regional färgning och dit hör kanske inte bakre r (!) eller göteborgskt tonfall. Och Dahlstedt sade i sin diskussion med Teleman i *Språket i bruk*, 1974, s. 146: "det finns inte många som inte erkänner och gillar att riksspråket talas i olika varianter i landets olika skolor".

I en anspråkslös liten enkätundersökning våren 1983, som

genomfördes av blivande språkkonsulter vid Stockholms universitet, svarade folk på frågan om det finns ett riksspråk. Av de yngsta (16–25 år) ansåg 10 av 12 att alla talar dialekt, därför att allt talat språk är dialekt av det skrivna språket. Bland de äldre försökte man bestämma rikssvenska som någon sorts mellan-svenska utan dialekt och med tillrättalagt uttal. Från början var alla tvärsäkra på vad rikssvenska var för något men under utfrågningen blev de allt osäkrare och ville diskutera frågan.

Vi tycks alltså ha ett rikstalspråk som varierar. Möjligen finns det framförallt som föreställning och vilja, men i verkligheten mest som en riktpunkt.

Men tillbaka till skriftspråket. Här har vi en rätt klar ideal-norm, i varje fall i fråga om stavning, böjning, interpunktion, meningsbyggnad. Den är mest reglerad i ytnivåerna och minst i lexikon och textbildning. Men det finns glidningar inom detta skriftspråk. Den norske författaren Kjartan Fløgstad skriver oren stil, det är en estetisk princip för honom. Och vi har också blandningar, även om de inte blir lika upphetsande som de norska. För med förundran läser en svensk protokollsdiskussionerna från Norsk språkråds fagnemnd om tillåtna former i litteraturantologier för grundskolan. På svenska gör man inte så: inom vårt centraliserade skriftspråk kan man i vissa genrer föra in olika former från dialekt, från blandat stadsspråk etc. I skolantologier får Max Lundgren behålla formen *slått* som det heter på skånska i stället för "slagit"; Maria Gripe får behålla *blöjer* som vardaglig talspråksform av "blöjor", man får ha en barnplural som *mormorar* för "mormödrar". Men i Sverige ska vi akta oss för att kodifiera vilka avvikelser som kan få förekomma.

Jag inbillar mig alltså att förekomsten av ett skriftspråk, ett enda med en ideal norm, gör att man inte kan utöva central kontroll i varenda detalj, utan variationer får komma in under samma hatt. Vi blir också mer och mer vana vid att det kan se olika ut. Om Aftenposten i Norge markerar sig som riksmålsivrare genom att skriva *efter*, *sne* (Omdal 1985:182), så är Sydsvenska Dagbladet i all stillsamhet sydsvenskt bland annat genom formen *i fjor* och möjligen något *där* som formellt subjekt.

För övrigt är det kanske inte alltid främst morf fonemateniken som är svårast för små barn som ska lära sig läsa och skriva och bli delaktiga i samhället. I Norrbotten pågår ett pedagogiskt

projekt, där man söker anknyta skolundervisningen till barnens egen verklighet. Det var inte språkliga problem som gjorde att barnen inte förstod vad *äppelträd* var för något. Sådana träd finns inte däruppe, själva företeelsen var abstrakt. De lärde sig att det gällde att gissa, för i skolan förekommer så mycket underligt och obegripligt.

Det är klart att det kan låta som om jag försöker idealisera det sociokulturella klimat vi har, som det enda möjliga i det samhälle vi har. Det vore inte riktigt. Men i vårt numera mångkulturella samhälle tror jag att den enda lösningen är att vidga utrymmet inom vårt riksspråk, låta det berikas från olika folkliga håll, från landsspråk och stadsspråk och även från invandrarnas språk.

Det viktiga är att folk har möjlighet att nå en balans eller kanske snarare att pendla mellan hemspråkets trygghet och ett skriftspråk/standardspråk som verkligen öppnar det större samhället. Både språklig trygghet och språklig frihet.

Litteratur

- Brink, Lars, 1985. Om begreben rigssprog, standardsprog og dialekt. Stockholm. Stencil.
- Dahlstedt, Karl-Hampus, 1959. Folksmål i rikssvensk prosadiktning. Nysvenska Studier 39.
- & Teleman, Ulf, 1974. Folksmål som klassspråk. I *Språket i bruk*. Red. Teleman & Hultman. Liber Läromedel. Lund.
- 1979. Dialekten i skolan, särskilt med avseende på talspråket. I *Dialekt og riksspråk i skulen*. Rapport frå eit nordisk symposium på Lysebu 2.–5. april 1979. Oslo.
- Elert, Claes-Christian, 1983. Får man tala med regional färgning i dagens Sverige? *Språkvård* 1983:4.
- Greimas, Algirdas Julien, 1969. Grundtræk af en narrativ grammatik. *Poetik* II:3.
- Grogarn, Margareta, 1979. Dålig läsning. Lund.
- 1984. Tråkig läsning. Liber Förlag. Lund
- Holm, Gösta, 1984. Kritiskt bidrag till läran om nysvenska rikstalspråket. I *Festskrift til Einar Lundeby* 3. oktober 1984. Novus Forlag. Oslo.
- Holmberg, Bengt, 1976. *Språket i Göteborg*. Skrifter utgivna av Svenska språknämnden 59.
- Hultgren, Sven O., 1983. *Skola i dialektal miljö*. Acta Universitatis Upsaliensis. Uppsala.
- Omdal, Helge, 1985. "Uppfattningar om rätt och orätt vid normeringen av skriftspråkets morfologiska och syntaktiska struktur" – forholda i

- Norge. I Språk og samfunn i Norden etter 1945. Nordisk språksekretariats rapporter 5. Oslo.
- Språken i Norden, 1983. Red. B. Molde og A. Karker. Utg. av Nordisk språksekretariat. Cappelen/Gyldendal/Esselte Studium.
- Thelander, Mats, 1979. Språkliga variationsmodeller tillämpade på nutida Burträsktal. Acta Universitatis Upsaliensis. Uppsala.
- Wijk, Barbro & Östman, Jan-Ola, 1983. Skriftspråk och identitet. I Struktur och variation, festskrift till Bengt Loman. Meddelanden från stiftelsens för Åbo akademi forskningsinstitut. Åbo.

Det sprogsociologiske klima i de nordiske lande

Kommentarer og påstande

Af Jørn Lund

Tanken bag temaet for mødet i Løgumkloster var den, at deltagerne ikke kun skulle beskrive sproglige forskelle og ligheder, men også prøve at forstå, hvorfor de eksisterer. Det var for ideens ophavsmand glædeligt at erfare, at kollegerne i de øvrige nordiske lande var villige til ved sprognævnenes årsmøde i 1985 at bevæge sig bort fra de uomtvistelige kendsgerningers sikre grund og ud i en række spændende forklaringsforsøg. Ikke mindst Kjell Venaas' oplæg gav stof til eftertanke.

Under overskriftens 'klima' kan man dels gøre rede for vejr- og vindforhold, sådan som de aktuelt manifesterer sig, dels prøve at forklare, hvorfor de meteorologiske forhold ytrer sig, som de gør. Med hensyn til de sproglige tilstande på vore breddegrader kan vi formodentlig blive enige om de overordnede forklaringsmodeller:

De ydre vilkår er bestemmende for, hvem der kan kommunikere med hvem, for enkeltpersoners og samfundsgruppers sproglige aktionsradius. Naturbarrierer i form af ufremkommelige bjergområder, uigennemtrængelige skove, vidstrakte mose- og engstrækninger har først i nyere tid kunnet forceres kommunikativt. Og den slags barrierer er af vidt forskellig karakter og styrke i de nordiske lande. – Engagement i europæiske og internordiske konflikter har i perioder lagt begrænsninger for kommunikation til og fra et eller flere lande og forårsaget forskelle med hensyn til udefra kommende påvirkning. Også forskelle med hensyn til sprogområdernes udstrækning og bebyggelsesforhold, specielt urbaniseringen, har gjort sig gældende og gør det stadig. Sociale spændinger inden for det enkelte sprogsamfund har i de nordiske lande både varieret med hensyn til styrke og manifestationsform.

Sprogbevidsthed

Hertil kommer, at ydre vilkår og begivenheder sætter deres præg på *sprogbevidstheden*. Jeg vil vove den påstand, at der er afgørende forskelle med hensyn til omfanget og arten af sprogbevidsthed i de nordiske lande. Om området som helhed skriver Einar Haugen i 'The Scandinavian languages' (Haugen 76 p. 46): "Det er slående for fremmede at iagttage, hvor ofte sprogproblemer behandles i pressen – ikke kun i lande som Norge og Finland (---)" (min oversættelse). Haugen beskriver, hvordan private organisationer, skribenter, lærere, skolebogsforfattere og professionelle sprogforskere hver for sig har bidraget til at fremme arbejdet med sprog og sprogbrug. Om sprogforskerne skriver Haugen meget smukt, at de har forsøgt at erstatte følelsesmæssigt engagement med "the cold, clear light of science". Om lyset altid brænder klart overalt, ved jeg ikke. Men det er hævet over enhver tvivl, at sprogfolk ligesom andre er underlagt generelle strømninger i tiden og i de lande, de har tilknytning til.

Haugen synes altså at mene, at det sproglige bevidsthedsniveau er højt her i Norden. Sprogbevidsthed er et vanskeligt begreb, men det er uomgængeligt i en diskussion om det sprogsociologiske klima. Derfor tillader jeg mig et spring ud på de 70 000 favne, når jeg nu forsøger at rangordne de nordiske sprogsamfund efter stigende sprogbevidsthed. Lad mig gøre det klart, at jeg ikke uden videre betragter det som en lykke for et samfund at være sprogbevidst.

Mindst sprogbevidst er det danske sprogsamfund. Svenskerne er formodentlig en kende mere sprogbevidste, herefter følger i en rækkefølge, der angiver stigende sprogbevidsthed, finnerne, finlandssvenskerne, nordmændene og færingerne. Bemærkninger om samer, islændinge og grønlandere følger senere.

Hvad jeg har udtalt mig om, er mine egne fornemmelser på grundlag af studier i en hel del nordiske sprogtidsskrifter, afhandlinger, aviser – og samtaler med kolleger og andre mennesker fra de nordiske lande. Det er et skøn, ja – men det er næppe særlig sensationelt eller påfaldende, selv om det, jeg udtaler mig om, er uklart i konturerne. Sprogbevidsthed varierer som bekendt fra individ til individ, og ikke altid er de sproglige institutioner dækkende repræsentanter for de folkelige bevægelser inden for

området.

Med hensyn til Island er mit informationsniveau begrænset. Jeg vil tro, at sprogbevidstheden er stigende i takt med en voksende intensitet med hensyn til orddannelse, herunder nydannelser med hensyn til slang. Den norske sprogmand Helge Sandøy mener ligefrem, at det ikke alene koger under kedellåget, men at låget er begyndt at løfte sig i det stabile, traditionsbevidste land. Han skriver (Sandøy 1985), at ungdommen ikke tror på de gamle myter længere – altså myterne om det islandske sprogs renhed. Den betjener sig rask væk af jargon, fremmedord og morfologiske nydannelser, herunder "dativsyge". Om sprogbevidstheden derved er blevet styrket, eller om den blot har taget en ny retning, kan vel diskuteres. I 'De nordiska språkens framtid' skriver Baldur Jónsson, at den sproglige debat samler sig om følgende tre emner:

1) Det forhold, at børnene i højere grad henter deres sprogvaner hos kammerater end hos deres forældre. 2) Ungdommens pop-jargon. 3) Fagsprog. At Baldur Jónsson selv ser med kritiske øjne på den engelske påvirkning, fremgår af følgende citat: "Engelska mönster tränger sig på i vår ordbildning och syntax först och främst genom reportrar som i stor hast sitter och 'översätter' nyhetstelegram på engelska. Det myllrar av språkfel och språklig slarvighet av alla slag i isländska massmedier." Grønlandere og samer må også blive stadig mere sprogbevidste, i takt med den stigende geografiske mobilitet.

Det er takket være Sverige og først og fremmest Danmark, at sprogbevidstheden i Norden er relativt høj. For finnerne har måttet etablere et selvstændigt skriftsprog i nyere tid til erstatning af bl.a. det svenske, og færingeres frigørelse fra det danske favntag er også af nyere dato og under stadig udvikling. Færingeres tosprogethed betragtes af de sproglige autoriteter næppe som en lykke; man henter hellere inspiration i Island. (Når der her og i det følgende anvendes ordet *tosprogethed*, skal det tages med forbehold; det er klart, at færingerne behersker deres eget talesprog langt bedre end dansk.)

Norges frigørelse fra dansk har også bevirket, at man på Færøerne har kunnet hente næring i den senere del af det norske sprogs historie, men når Jóhan Hendrik Poulsen i 'De nordiska språkens framtid' sammenligner bokmål med det, der på Færøer-

ne kaldes 'gøtudansk', synes jeg rent ud sagt, at han gør både gøtudansk og bokmål uret. Gøtudansk ligger udtalemæssigt langt nærmere dansk, end bokmål nogen sinde har gjort. Hvis det skal sammenlignes med noget norsk talesprog, må det være det gamle klokkerdansk.

Men sprogbevidstheden på Færøerne støttes jo af så at sige alt: behovet for at markere suveræniteten, en fantastisk handelsmæssig ekspansion og en stor international samhandel, en reel tosprogethed og et dialektpræg, der ifølge Jóhan Hendrik Poulsen sætter kenderen i stand til at bestemme, hvilken bygd en person kommer fra – og alligevel er dialekterne indbyrdes forståelige. Det er også vigtigt at understrege, at meget store dele af den færøske befolkning er aktive i sprogdebat og -normering. Således aktionerede gymnasieeleverne i midten af 70'erne på Føroya Studentaskuli – med fuld ret, synes jeg – mod at blive eksamineret på dansk. At der på Færøerne ifølge Ulla Clausén også findes modstand mod leksikalske, syntaktiske og orddannelsesmæssige lån fra islandsk, er endnu et vidnesbyrd om interesse for sprog og sprogbrug. Nej, færingerne overgås næppe af nogen her i Norden med hensyn til sprogbevidsthed.

Også nordmændenes skandinaviske rekord i sprogbevidsthed har dansk undertrykkelse som en velkendt baggrund. Der ville næppe have været mulighed for at lave en konstruktion som landsmålet, hvis ikke danskerne så massivt havde påtvinget nordmændene et skriftsprog så langt fra deres eget sprog.

I bunden ligger altså Sverige og Danmark, hvis sprog ikke på nogen måde strukturelt kan siges at være i støbeskeen, selv om nyordene flyger ind over grænserne, og selv om dansk udtale udvikler sig hastigt. Danskerne bliver kun nationalt sprogbevidste i krisetider, og den kraftpræstation det var at kodificere skriftsprogene og gøre dem tjenlige til litterære og praktiske formål ligger århundreder tilbage i tiden. Sprogene har kunnet udvikle sig glidende, uden dramatiske spring – og netop dette har forment sprogbevidstheden på en måde, der afviger fra de andre nordiske landes. At tale om *rigssprogstvang*, som Kjell Venås gør, er kun at overføre norsk tænkning på dansk og svensk grund, og når Venås lidt polemisk hævder, at normalmålet i Norge ikke har gjort nogen til sproglige robotter, kan danske og svenske replikere, at deres kreative sproglige udtryksmuligheder måske nok ikke

kan stå mål med de norske – valgfriheden og variationsbredden er jo mindre – men robotter er de ikke. Faste rammer for sprogets formelle sider giver netop ofte overskud til at tænke kreativt. Sproget bliver mere gennemsigtigt, men det gør det ikke til et mindre smidigt redskab for tanke og følelse. Og når Venås anfører, at der altid har været gartnere, der har villet lave snorlige mønsterbede, kan han næppe sigte til forholdene hverken i Danmark eller i Sverige, hvor der ikke er nær så mange sproglige podemestre som i Norge. De fleste er forlængst omskolet til anden virksomhed, og der er udbredt arbejdsløshed inden for områder som morfologisk anlægsarbejde og syntaktisk planering!

Når jeg antager, at sprogbevidstheden generelt er lidt højere i Sverige end i Danmark, skyldes det en formodning om, at der i et samfund med stor sprogvariation – alt andet lige – lettere udvikles sprogbevidsthed end i et samfund med et ret ensartet sprog, og dansk talesprog er mere homogent end svensk; de svenske dialekter holder sig bedre end de danske, selv om udviklingsretningen er den samme. Udover det forhold, at Sverige er langt større, tyndere befolket og har flere naturbarrierer end Danmark, vil jeg som forklaring på den større sproglige uniformitet i Danmark pege på det forhold, at København har langt større betydning for dansk samfundsliv, erhvervsliv og kulturliv, end Stockholm har for Sverige. Hovedstaden i Danmark er større end den i Sverige, selv om Sverige har betydelig flere indbyggere end Danmark, og byen er og har altid været et langt større kraftcenter for Danmark end Stockholm for Sverige – eller for den sags skyld Oslo for Norge. Derfor har københavnsk ført an i så at sige alle sproglige anliggender. I de sidste hundrede år er alle landsdækkende udtalesændringer begyndt i København. Der er ikke tale om bevidst københavneri, den slags sker ofte ligefrem på trods af de ønsker, man måtte have om at styrke lokalkulturen. I Sverige er der flere stabile og ret homogene regionalsprog, fx omkring de store byer i landets sydlige del. At Sverige allerede 1786 fik et Akademi, kan også have styrket sprogbevidstheden.

Men det er småforskelle, der er tale om. Læser man en gennemgang af dansk og svensk sproghistorie (fx den fortræffelige oversigt i 'Språkene i Norden') er det slående, hvor smuk paralleliteten er.

Hvad virker nu befordrende for sprogbevidstheden og hvad

sløvende? Det fremgår af det hidtil sagte, at ydre faktorer som sprogsamfundets og landets suverænitet er af afgørende betydning. En veletableret statsdannelse i et samfund med et minimum af trusler mod suverænitet og sikkerhed og uden stærke indre sociale spændinger vil svække opmærksomheden over for sprogets egenart. Sproget peger ikke på sig selv. Interessen for dansk og nordisk sprog og sprogrøgt steg karakteristisk nok i årene op mod udbruddet af 2. Verdenskrig og faldt mærkbart op mod 50'erne. Men danskerne viste, at de godt kan hæve deres bevidsthedsniveau. Karl Hampus Dahlstedt skriver om den tids skandinaviske bevægelser (Dahlstedt 1967 p. 99) "Den nordiska språkvården blev ett motiv för att stå vakt om det gamla samnordiska språkarvet, med den puristiska isländskan på hederstrubunen."

Men udover disse ydre faktorer, kan bevidstheden styrkes af enhver form for variation inden for sprogbrug og sprogbygning. For variation giver anledning til iagttagelse, måske endda til refleksion – og undertiden til en valgfrihed, som den talende eller skrivende ikke kan komme uden om.

Talesprogsvariation

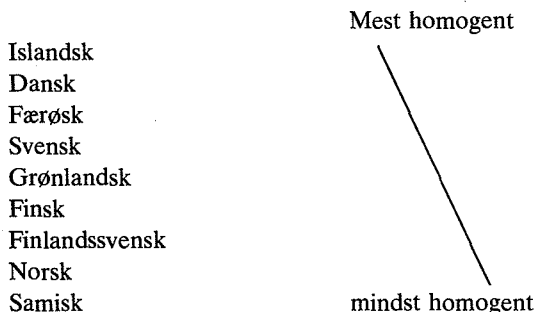
Lad os derfor betragte vore sprogområder med opmærksomhed over for netop variation i og uden for kodificerede normer. Først vil vi betragte talesproget, siden den ortografiske norm. Orddannelse holder jeg mig helt fra, da de nationale sektioner hver for sig redegør for dette i forlængelse af årsmødet i fjor. Til sidst vil vi kort se på æstetik og sprogrigtighedsovervejelser – kort, af flere grunde: De nordiske sprognævns årsmøde har givet et fint indblik i, hvad der optager offentligheden af *sprogrigtighedsanliggender*, og der er ikke plads til mere end en tangering af emnet 'sproglig æstetik'. Det kunne i øvrigt gøres til emne for et senere årsmøde – for netop på dette område kunne professionelle sprogfolk med fordel tage større del i den offentlige debat. At der er store forskelle med hensyn til de nordiske sprognævns aktivitet med hensyn til aktiv sprogrøgt, er velkendt. Norsk språkråd har fx langt større udfarende kraft i forhold til sprog og sprogbrug i norsk skole og samfund end Dansk Sprognævn. Jeg konstaterer

det blot, uden at vurdere det. Svensk sprognævn indtager en midterposition.

Men nu først til den talesproglige variation.

Nogen dybtgående gennemgang af dialekternes stilling vil ikke blive forsøgt foretaget. Emnet er da også grundigere behandlet i 'Sprog i Norden' 1984.

Men rangordner vi landene efter faldende talesproglig homogenitet, får vi:

Det er naturligvis med rystende hånd, jeg har foretaget denne rangordning, af flere grunde.

For det første er *dialektforskelle* mange ting. I ét samfund kan der være mange indbyrdes letforståelige dialekter, i et andet er der måske kun få dialekter, men de kan måske ikke forstås uden for dialektsamfundet. Hvilket af disse to samfund skal man kalde mest homogen?

For det andet er ordene 'homogen'/'heterogen' flertydige: Der kan dels være tale om 'rent sproglig ensartethed eller afstand', som den kan vejes og måles fonetisk, ortografisk, morfologisk, syntaktisk, leksikalsk, dels kan der være tale om 'oplevet ensartethed eller afstand'. Københavnsk er fx sprogligt set meget homogen, faktisk utrolig homogen lydligt set. Men de små fonetiske forskelle opleves med meget stor intensitet. Er sådan et sprogsamfund homogen, heterogen, hverken-eller eller både-og?

For det tredje har jeg ikke kendskab til alle nordiske sprogområder. Når jeg har placeret grønlandsk ret højt oppe, skyldes det en viden om, at 90 procent af befolkningen taler vestgrønlandsk –

og det tyder på en vis ensartethed. – Om den vigtige grænse mellem vestfinsk og østfinsk er en kommunikationsbarriere, ved jeg ikke. Men Esko Koivusalo fortæller, at dialektforskellene ”i ret høj grad” har udjævnet sig. Ifølge Michael Reuter taler ca. 1/4 af finlandssvenskerne dialekt, og af bl.a. Bengt Lomans studier fremgår det, at der er tale om meget betydelige forskelle. Samisk er ifølge Ole Henrik Magga splittet op i mange meget forskellige dialekter, der hver for sig dækker meget store, tyndtbefolkede områder.

Einar Haugen (Haugen 76 p. 60) forklarer den fredelige sam eksistens mellem dialekterne både på Færøerne og i Island ved at hævde, at kontinentets klassestruktur aldrig er blevet overført til disse nordatlantiske områder. Jeg kan ikke vurdere denne påstand, men det synes generelt at være fælles for de nordiske lande i dette århundrede, at accepten af lokalpræg er stigende – næsten i takt med, at dialekterne er vigende.

Ortografi

De ortografiske systemer i de nordiske lande er nok i flere henseender skåret efter samme læst. Det fonematiske princip, tegnkonstansprincippet og det etymologiske princip kan formodentlig påvises i alle sprogene, men når disse principper kommer i konflikt, vælger sprogene forskellige løsninger. Velkendt er det, at norsk ortografisk praksis med hensyn til gengivelse af fremmedord afviger fra svensk og især dansk ved i en række tilfælde at lægge større vægt på det fonematiske end det etymologiske princip. For selv om Knud Knudsen og Ivar Aasen styrede i forskellige retninger, var de enige om at bryde med det dominerende etymologiske princip, kendt fra dansk ortografi. Og det til trods for, at det var en dansker, der her i Norden med størst styrke havde talt for ortofoni: Rasmus Kristian Rask.

Det har gennem flere år undret vore kolleger i Norge, at den danske delegation på de nordiske sprog møder har trukket venligt opgivende på smilebåndet, når forslag om mere lyd nær stavning af fremmedord har været fremsat. Mange har vist opfattet det som et tegn på forstokkethed. Men vi har hele det danske folk bag os. Det viste sig netop her i sommer, da de beskedne ændringer med hensyn til fremmedords stavning i den nye udgave af

retskrivningsordbogen blev kendt af offentligheden. Særlig interesse viste man forslagene om indførelse af valgfri, fordanskede stavemåder af de kulinariske gloser 'remoulade, mayonnaise' og 'roastbeef'. I debatten gik kritikerne uden videre ud fra, at Sprognævnet ville indføre fonetisk stavning i Danmark. Det gav anledning til vrede, harme, forargelse, anonyme breve, læserbrevstorm, kronikfejde, portrætter af Erik Hansen i alle landets aviser, intens TV og radiodækning, hovedrysten, morsomme forslag om nye stavemåder osv. Vi har lært meget af "Majonæsekrigen": det danske folk *kan* svinge sig op til norske højder, men er næppe så udholdende. Til gengæld er det danske folk mere nøjsomt og kan klare sig med debatter, der er mere perspektivløse end dem, der føres i Norge.

Igen har vi Sverige og Danmark som de ortografisk set mest konservative i Skandinavien. Tager vi hele det nordiske område ind, slutter Island og Finland sig til gruppen af lande med ortografisk stabilitet.

I Finland har Finska Litteratursällskapets initiativer gennem mere end hundrede år ført til fasthed også på dette felt. I Sverige er Svenska Akademiens Ordlista og Språknämndens Skrivregler normgivende. I Norge har reformerne i 1907, 1917, 1938, 1959 og 1981 muliggjort, at hver generation har sin ortografiske baggrund, og selv hvor der er tale om bofasthed og målstabilitet inden for et område, vil de ortografiske forskelle gøre sig gældende. Dertil kommer, at der er udstrakt valgfrihed inden for rammerne af hver reform.

Det skal tilføjes, at Norge ikke kun er begavet med officielle normer. Riksmålsforbundet har sin egen, og Norges største dagblad "Aftenposten" skriver fx 'sne, efter' og 'sprog'. Som Geirr Wiggen skriver (Omdal 1982, 182) er det ofte sådan at "høgstatusvarianten ikke er å finne i de offisielle normene". Han burde måske have skrevet "høgstatusvarianten i riksmålskretser".

I de fleste andre nordiske lande er afvigelser fra en ret entydig norm at betragte som fejl, og dialektnedslag er ukorrekte. En sådan stram norm har velkendte fordele og velkendte ulemper. Hvad vi i denne forbindelse må interessere os for, er spørgsmålet om, hvordan sådanne forskelle præger det sprogsociologiske klima.

Folk, der skriver i Norge, vil uvægerlig ved deres valg af

varianter videregive oplysninger om deres holdninger til sprogsprogs spørgsmål, i det mindste vil de indirekte fortælle noget om deres baggrund. I de andre lande kan man i højere grad bevare sin anonymitet. Skriver man eller læser man i Norge, vil man uden tvivl opnå større metabevisthed end i de øvrige nordiske lande. Danske og svenske kan til gengæld, når de udtrykker sig skriftligt eller tilegner sig læsestof, hurtigere registrere normbrud, og de vil lettere udvikle en begrænset tolerancemargen. Opfatter man stavningen som ukrænkelig, evig og uforanderlig, opstår der lettere et proportionsforvrængende hysteri ved mødet med afvigende ortografi. På dette felt har vi nok i Danmark nordisk rekord, og i det danske skolesystem arbejdes der givetvis mere med retstavning end andre steder. Efter 9. klasse er der en selvstændig afgangsprøve i retstavning, og samfundet udenfor er mindst lige så optaget af emnet. Ved bedømmelsen af eksamenspapirer ses der i erhvervslivet med stor interesse på netop karakteren i retstavning, og flere større firmaer og statsinstitutioner laver for en sikkerheds skyld deres egne prøver. Selv, hvor det drejer sig om manuelle færdigheder, ses der grundigt på retstavningssikkerheden, sikkert fordi manglende færdigheder på dette felt opfattes som tegn på manglende intelligens. En direktør for et stort firma, der sælger bildæk, har fortalt mig, at han modtog over 50 ansøgninger til en stilling som dæk-montør. Men han brugte nu ikke megen tid på at se ansøgningerne igennem, for han bad sekretæren frasortere dem med stavfejl. Dette var en beretning fra det virkelige liv. Og lettere er det ikke blevet at stave dansk, for – som en nordisk kollega har sagt – ”dansk udtale er løbet løbsk”. Ved det forstod han uden tvivl, at den har fjernet sig yderligere fra skriften – og det har han ret i.

Sprogene på afveje?

Fælles for klimaet i det nordiske sprogområde er vel den opfattelse, at sprogets udvikling netop nu har taget en beklagelig retning. Navnlig ældre medborgere fra de højere samfundslag har den opfattelse. Tag en tilfældig norsk rektor, en dansk oberst, en pensioneret svensk tandlæge, en islandsk borgmester, en forhenværende fiskeeksportør fra Færøerne, en grønlandsk storfanger, en finsk landmåler og en etableret samisk forfatter – de

vil være bekymrede! Det er ikke kun de herskende "vestenvinde", som Venås har skrevet om – altså den amerikanske sprogpåvirkning og internationaliseringen i det hele taget, det er også en forestilling om, at sproget bliver grimmere, rent æstetisk, at børn sjusker med sproget, taler mindre tydeligt end de voksne, at det storbysprog, der er karakteristisk for de lavere socialgrupper, breder sig osv. Og forfatterne bryder med takt, tone og stil!

Et fælles vilkår er nok også betænkelighederne ved fagsprogets ekspansion og dets påvirkning af dagligsproget, i vore dage ikke alene industriens og højteknologiens fagsprog, men også managementverdens særlige udtryksform. Og den er ikke særlig karakteristisk for de nordiske lande.

Nordisk sprogbevidsthed

Jeg har ikke taget stilling til, om der findes en særlig nordisk sprogbevidsthed, om den gør sig gældende eller slumrer som Holger Danske i Kronborgs kælder. Vi ved, at den har eksisteret i romantikkens tidsalder, i skandinavisme-årene, da Tyskland i midten af forrige århundrede og i midten af dette århundrede udgjorde en trussel mod de nordiske landes suverænitet. Vi ved også, at vi så sent som i slutningen af forrige århundrede havde et fælles skandinavisk bogmarked og en fælles kultur- og samfundsdebat, jf. fx sædelighedsfejden.

Bengt Loman efterlyste en ny nordisk vækkelse ved et sprogforskersmøde på Sundvollen i november 1981. I stedet for at sukke over sprogforskellene bør vi glæde os over rigdommen af varianter, nationalt og internordisk, sagde han. Troen på en forestående nordisk vækkelse er næppe udbredt i kredsen af sprogforskere, men kan vi ikke være enige om det ønskelige i at udvikle en større nordisk sprogbevidsthed?

Bengt Loman får det sidste ord:

"Jag tror att vad vi just nu framför allt behöver är författare och böcker som lyckas skapa en väckelse, en ny känsla för en nordisk identitet, böcker som skildrar Norden och vårt nordiska arv i vida perspektiv, gripbart, åskådligt, sakligt, fantasifullt, engagerande, och som ger oss nya starka symboler för

våra tankar och känslor om Norden. Sådana författare skulle ge oss en väg ur det nuvarande dödläget. Problemet är bara att de inte kan skapas genom projektanslag eller konferensresolutioner. De måste själva träda fram i rätta ögonblicket.”

Litteratur

- Dahlstedt 1967: Språkvård och samhällsyn, i Språk, språkvård och kommunikation, Lund.
- Baldur Jónsson 1977: Isländskans situation, i De nordiska språkens framtid, Lund.
- Loman 1982: Språk och identitet, Språkvård 1
- Lund 1982: Sprog og sprogbrug i dag, Kbh.
- Omdal 1985: Uppfattningar om rätt och orätt vid normeringen av skriftspråkets morfologiska och syntaktiska struktur – forholda i Norge. I Språk og samfunn i Norden etter 1945. Oslo.
- Sandøy 1985: Påvirkninga frå den aukande samfunnsorganiseringa og lovgivinga på språkbruken. I Språk og samfunn i Norden etter 1945. Oslo.
- Språk i Norden, 1984 og 1985.
- Språkene i Norden, red. av Bertil Molde og Allan Karker, 1983.
- Venås, Kjell: Mål og miljø. Oslo 1982.

Språkvården och det språksociologiska klimatet i Finland

Av Paavo Pulkkinen

Det är befogat att påstå att inställningen till språkvården i Finland numera är i stort sett mycket positiv. Den stora allmänheten har accepterat att språket måste ansas och utvecklas för att det skall kunna fylla sin uppgift. Jag vågar t.o.m. förmoda att de argaste beskyllningarna mot språkvården har gått ut på att språkvårdarna för närvarande är onödigt försiktiga: de godkänner vårdlösa uttryck alltför liberalt och angriper inte tillräckligt hårt allehanda obehövlige främmande ord o.s.v.

Den viktigaste språkvårdsfrågan enligt min uppfattning gäller *myndigheternas språk*. Språkvården och medborgarna står på samma sida i kampen mot det svårtillgängliga kanslispråket som också på finsktalande mark har hunnit utveckla sig till en egen skriftspråklig avart. För några år sedan tillsattes i Finland en kommitté i syfte att finna medel med vilka man kunde förbättra och förenkla myndigheternas språkbruk. Kommitténs betänkande publicerades år 1981 och uppmärksammades av pressen i mycket positiv anda. Kommittén föreslog bl.a. att ämbetsverk skulle anordna interna kurser i hur man kan kommunicera på ett begripligt sätt. Liknande kursverksamhet hade visserligen förekommit redan tidigare (i synnerhet efter 1978), men efter ämbetsrådspråkskommitténs betänkande har den ökat betydligt.

Till myndigheternas ära bör man konstatera att de ofta har visat god vilja och försökt att göra något för att öka lättfattligheten i sitt språkbruk. Numera är de också förpliktade att göra det. År 1982 bestämde regeringen nämligen att myndigheterna bör bevaka språkets kvalitet i sina handlingar och sörja för personalens förmåga att skriva och tala ett tydligt språk. Ämbetsverken är också förpliktade att vidta åtgärder för att förbättra sitt språkbruk. Denna plikt har i allmänhet fyllts genom kurser eller föreläsningar för personalen, oftast i samarbete med Forskningscen-

tralen för de inhemska språken. Under de senaste åren har en av de anställda vid forskningscentralen fortlöpande sysslat med den språkliga utbildningen på olika ämbetsverk och flera andra har haft motsvarande verksamhet som bisyssla. – Forskningscentralen har också biträtt såväl myndigheter som andra hjälpsökande med att granska språkdräkten i deras texter. I fjol gavs sådan avgiftsbelagd service under nästan 2 900 timmar.

Självklart är det ändå att kurialspråkets krångligheter inte går att undanröja i en handvändning. Fortfarande får man i tidningar läsa klagomål över svårbegripligheten i myndigheternas språk. Möjligen har beskyllningarna delvis inspirerats av den publicitet som ämbetsspråkskommittén och dess betänkande åtnjöt. Ämbetsspråket har angripits både i läsar- och på ledarspalterna.

Arbetet på en förbättring av myndigheternas språk har utsatts för kritik i en ledare i landets största tidning Helsingin Sanomat. Resultatet karakteriserades rätt och slätt som dåligt. Tidningen påpekade att regeringen måste sätta fart på värden av ämbetsspråket. Saken är allvarlig i synnerhet med hänsyn till medborgarnas rättssäkerhet.

En annan helsingforstidning berättade vid samma tidpunkt om ett brev som Folkpensionsanstalten i fjol hade skickat till 6 000 pensionärer. I brevet ville man endast meddela att skatteärendena var i ordning. Formuleringen var ändå så olyckligt komplicerad att de flesta brevmottagare blev rädda för tilläggsskatt och flera hundra skrev förfrågningar till Folkpensionsanstalten.

Låt oss gå över till en annan sak som ofta berörs i tidningarna – och som står i nära förbindelse med frågan om ordskapande på inhemsk grund. Jag tänker på förhållandet till *främmande ord*, i synnerhet till nya anglicismer som visserligen inte används så ymnigt i finskan som i de flesta nordiska språken men enligt många uppfattning ändå ofta i onödan.

Språkvårdens attityd till främmande ord har under tidens lopp förmildrats. Man fördömer i allmänhet inte ett ord bara därför att det är långods. Däremot anser språkvården att sådana lånord som strukturellt är otympliga i finskan borde ersättas med smidigare motsvarigheter. De skapas naturligtvis av inhemskt stoff.

Osmo Ikola har nyligen (Språk i Norden 1985 s. 14) behandlat finska språkets ljudstrukturella särdrag som gör många ”internationella ord” mindre lämpliga för finskan. För den yngre genera-

tionen som åtminstone i någon mån har lärt sig engelska eller svenska i skolan vållar främmande ord inte så stora svårigheter som för de äldre. Lånorden är ändå i många fall mycket iögonenfallande och därför inte alltid helt användbara. I synnerhet större anhopningar av främmande element verkar onaturliga, stilistiskt störande, och fastän man inte bör överdriva saken kan främmande ord göra framställningen onödigt svårfattlig.

Fortfarande har man alltså anledning att upprätthålla en jämvikt mellan inhemska och lånade ord. Därför skapas alltjämt nya hemgjorda uttryck för internationella begrepp. Sådan verksamhet har då och då kritiserats men för närvarande torde motsatta åsikter i tidningarna vara vanligare.

I fjol frågade en läsare i Suomen Kuvalehti, varför även tidskrifter av rang publicerar sådana artiklar som "vimlar av förskräckligt konstlade, från engelskan med våld förvrängda ordmonster". Som exempel nämndes några oskyldiga, rätt vanliga ord (populismi, populistinen, spekulointi, hangaari, emo[ol]tio), av vilka visserligen inte alla är helt oundvikliga. Läsaren hade bott 20 år i England men ville att finska och engelska inte skulle sammanblandas till rotväliska. – Liknande utbrott är ganska vanliga men godkänns förstås inte fullt av någon språkvårdare.

En tredje fråga som nuförtiden tämligen ofta berörs i offentligheten är användningen av *modeord*. Många skribenter anlitar slentrianmässigt vissa populära uttryck alltför ofta och alltför svävande. Jag nämner ett par typiska exempel. I stället för *aloittaa* 'börja' sägs det *käynnistää* 'starta, sätta i gång' och i stället för *nykyään* 'nuförtiden' sägs det *tänään* eller allt oftare *tänä päivänä* 'i dag'. Där man gott kunde klara sig med ett kort enkelt ord förses det med en flärdfull modefärgad svans; t.ex. *kasvatus* 'uppfostran' förlängs till *kasvatustoiminta* 'uppfostringsverksamhet' och *kehitys* 'utveckling' till *kehitystapahtuma* 'utvecklingsprocess'. Under de sista åren har man ändå haft många tillfällen att glädja sig över att t.ex. journalister och andra språkligt intresserade har tagit kritisk ställning till missbruk av *modeord*.

Vad beträffar frågan om *traditionella former för språklig reglering* behövs inte någon lång beskrivning. Finska språket – liksom antagligen också de flesta andra – utvecklas mestadels spontant, men trots sin särart ingalunda oberoende av andra språk (framför allt svenskan och engelskan). Man försöker ändå styra utveck-

lingen i någon mån. Det gör man genom rekommendationer som ges av finska språknämnden.

Detta arbete påbörjades egentligen redan år 1928 då Finska Litteratursällskapet tillsatte sitt språkutskott. Benämningar och organisationsformer har varierat under tidens lopp men från och med 1948 har finska språknämnden varit knuten till det statliga maskineriet. Resurserna för språkvården har ökat markant i synnerhet från och med 1976 då Forskningscentralen för de inhemska språken grundades.

Allmänheten tar i regel språknämndens rekommendationer på allvar. De sprids med hjälp av olika skriftliga medier (efter 1968 först och främst av Kielikello, språkvårdens informationsblad) och även via radiosändningar som har pågått i flera årtionden under omväxlande rubriker. Rådgivningen vid finska språkbyrån får inte heller glömmas; den påbörjades redan år 1945 av Finska Litteratursällskapet.

Också de flesta språkhandledningar har gått i linje med språknämndens åsikter. Bland dem bör nämnas åtminstone E. A. Saarimaas *Kielenopas* (1947, 8. uppl. 1971), Paavo Pulkkinens *Asiasuomen opas* (1965, 9. uppl. 1979), Osmo Ikolos *Nykysuomen käsikirja* (1968, 7. uppl. 1983) samt Terho Itkonens *Kielio-pas* (1982), den utförligaste av alla. Sistnämnda handbok har en möjlighet att erövra en liknande ställning som Erik Wellanders *Riktig svenska* har haft i Sverige.

Av tidskrifter som har varit viktiga för språkvården bör nämnas framför allt *Virittäjä* (1897–). Dess avdelningar för språkriktighetsfrågor har varit av högsta värde för alla som aktivt har sysslat med språkvården. *Virittäjä* har också givit väsentliga stofftillskott åt språkhandledningarna.

Tidigare distribuerades *Virittäjä*s språkriktighetssidor som särtryck bl.a. till skolor, förlag och tidningsredaktioner för att språknämndens rekommendationer och de andra språkvårdarnas råd och rön skulle bli kända i större utsträckning. Numera sprids motsvarande information genom tidskriften *Kielikello* (4 nr per år). Enligt den senaste årsrapporten har tidskriften 13 000 betalande prenumeranter vilket för sin del bevisar att språkvården i Finland seglar i måttlig medvind.

Det språksociologiska klimatet för svensk språkvård i Finland

Av Christer Laurén

1. Anknytningen till svenskan i Sverige

En karikatyr i tidskriften *Fyren*, nr 51–52 år 1915, visar tre män som sågar av en bro. Bron föreställer den förbindelse som fanns med Sverige genom den rikssvenska scenen vid Svenska Teatern i Helsingfors. I slutet av 1915 nationaliserades nämligen Svenska Teatern genom ett beslut med knapp majoritet: den rikssvenska scenen avskaffades.

Detta är inte platsen för grabbtåg i historien, men diskussionen om scenspråket illustrerar, *mutatis mutandis*, en viktig del av den språksociologiska verkligheten i dag. Därför några ord om den.

Svenska Teatern grundades 1860 och måste rekrytera skådespelare från Sverige under flera årtionden, eftersom det inte fanns någon svensk utbildning i Finland. I viss mån kunde läget jämföras med "danskertiden" vid teatern i Christiania i mitten av 1800-talet.

Snart utvecklades två scener inom Svenska Teatern: en med rikssvenska, en med finlandssvenska skådespelare. Det ansågs att de inte kunde ingå i samma grupp, uttalen kunde inte blandas. Eftersom den finlandssvenska scenen fick lägre status inför den egna publiken, blev läget ohållbart. I slutet av 1915 avskaffades därför den rikssvenska scenen som självständig enhet. Vissa rikssvenska skådespelare övergick till den enda scen som teatern hade därefter.

För *Fyren*-redaktören innebar beslutet att man sågade av bron västerut.

Fallet med det svenska scenspråket i Finland illustrerar hur viktigt det känns för finlandssvenskarna att svenskan i Finland förblir svenska samtidigt som de inser att olikheterna i uttal delvis är oöverkomliga.

I dag är det naturligtvis i främsta rummet det skrivna standard-språket som är föremål för vårt intresse. Där finns knappast attitydskillnader av betydelse. Vi förlorar på att säga av bron.

Det språksociologiska klimatet påverkas också av att svenskan i Finland – inte juridiskt men numerärt – är språket för en minoritet. Standardspråket för denna språkliga minoritet utvecklas främst inom den svenska språkgemenskapen i Sverige. Finlandssvenskarna har därtill en egen språkvårdstradition. Franskan i Canada, finskan i Sverige och andra språkgemenskaper som har dessa tre gemensamma karakteristika (minoritetsspråk, standardspråk främst från annat håll, språkvårdstradition) har liknande attityder och beteende inom det vi kallar språkvård.

Jag vågar påstå att finlandssvenskarna är rätt medvetna om språkets ställning även om de inte uttrycker sig så explicit som jag nu har gjort. D.v.s. de är eniga om att det skrivna standardspråket bör vara – med små skillnader – det samma som i Sverige. Detta är en medvetenhet med motsvarigheter hos språkgemenskaper av samma slag. Frågor om termer, det riktiga uttrycket osv. gäller därför ofta hur det heter i Sverige.

Det är en realitet att räkna med att det i rikssvenskan godtagna betyder något för finlandssvenskarna.

2. Översättarens psykologi

Det framgår av den undersökning som har gjorts om språkfrågornas art att det mycket oftare är fråga om översättning för den finlandssvenska språkvården än för de andra. Av frågeställarna är en fjärdedel finskspråkiga. Skillnaden är stor i jämförelse med de övriga nämnderna och visar att svenska texter produceras också av finskspråkiga.

Det produceras en mängd svenska texter som är översättningar från finskan. Översättning mellan våra två nationalspråk sker främst den vägen. Det är därför av värde i detta sammanhang att reflektera över översättarens arbetssätt. Översättningarna och översättarna påverkar klimatet.

Till och med skickliga översättare blir då och då osäkra på normalt mycket enkla uttryck i sitt eget språk när de sitter länge med en översättning som de utför från ett annat språk. Det är svårt att hålla två språkssystem helt autonoma under översätt-

ningsprocessen.

På grund av strukturella olikheter mellan två olika språkssystem motsvaras ibland det man lämpligast klarar av med ett ord i det ena språket av ett syntagm i det andra. Läget är i princip det samma oberoende av vilka språkpar översättaren arbetar med. Det är naturligt att översättare har större behov av att fråga språkkonsulter till råds än den som skriver text på sitt modersmål.

Översättaren känner sig ofta underlägsen det språk han översätter ifrån. Han kan ju inte – så som språk fungerar, så olika som de är – översätta allt han finner i sin förlaga.

I en miljö präglad av översättningar uppstår därför ibland onödiga diskussioner om den exakta ekvivalenten. Den är lika sällsynt som den fullkomliga synonymen. Sådana onödiga diskussioner har t.ex. gällt finskans *ruska* (höstfärger) och *rötösherra* (fiffflare, skojare, lurendrejare osv.). För *ruska* har föreslagits bl.a. *lövröda*, för *rötösherra* bl.a. *fiffelherre* och *rötherre*. Vi klarar oss utan fullständigt ekvivalenta uttryck till dessa ord på svenska. Man får helt enkelt finna sig i att språk är olika. Alla nyanser kan vanligen inte återges.

Det är svårare att göra något åt språkliga skillnader mellan svenskan i Sverige och svenskan i Finland som beror på kulturella skillnader i vid mening. Den ofta omtalade maträtten *memma* är i stort sett obekant i Sverige, omtyckt vid påsk hos oss, inom till och med skogsindustrin finns begrepp hos oss som saknar motsvarigheter i Sverige, vi har inte helt samma organisation av samhället som Sverige har osv. Det enda existerande svenska uttrycket för finländska fenomen av de slag jag har nämnt är det finlandssvenska. En utomstående iakttagare som läser finlandssvenska texter kommer inte alltid att tänka på att där kan omtalas fenomen som är obekanta för honom. Skillnaderna är alltså inte alltid av den arten att vi har ett annat eller delvis annat uttryck än svenskarna för samma fenomen.

Vi vore betjänta av gott lexikografiskt arbete av rikssvenskar som inser skillnader mellan skillnaderna. Det är något som sekelskiftets Emil Olson och Ruben G:son Berg insåg men de har inte fått många avancerade efterföljare.

Det som jag har varit inne på är också för översättarna problematiskt. De får lov att vara kreativa och har behov av goda råd.

3. Fackspråkets roll

Av undersökningen i språkrådgivningen framgår inte klart att texttyperna som frågorna gäller med stor säkerhet i högre grad är fackspråkliga för Svenska språkbyråns vidkommande än för de andra nämnderna. Texterna är kanske oftast dokument som produceras inom den offentliga förvaltningen. Det offentliga språkbruket är i sig svårt att arbeta med när man vanligen bör ställa höga krav på förståeligheten. När översättningen kommer till som en ytterligare aspekt blir problemen ännu större – men samtidigt intressantare.

Vid terminologicentralen i Helsingfors finns statistik över termfrågor som visar att näst efter finskan är svenskan det språk som man frågar mest om.

Översättningens och fackspråkets roll för språkvården är ungefär den samma för andra språkgemenskaper av samma slag som den finlandssvenska.

4. Svensk ordbildning

Hur belyser det jag har varit inne på fenomenet ordbildning på svensk grund, med språkets nedärvda medel? – Det finns ett starkt stöd för den egna ordbildningen. De strukturella skillnaderna mellan finskan och svenskan är så betydande att man måste bilda egna ord om språkliga uttryck saknas i Sverige. Man kan inte låna direkt från finskan.

Ordbildning med nedärvda element är ändå inte så viktig som att i och för sig skapa på svenska gångbara ord och uttryck.

Översättningslån från finskan uppstår naturligtvis då lätt. Risken är där uppenbar. Vi kalkerar också när det inte är förenligt med svensk ordbildning i övrigt. Det syns kanske främst i en statistisk undersökning. En från finskan översatt text tenderar sannolikt att ha en större andel långa sammansättningar än en text i original på svenska. Ur översättningarna kan en del ord komma i allmänt bruk.

Litteratur

För diskussionen om scenspråk och för synen på norm i Finland, se Ch. Laurén, Normer för finlandssvenskan. Schildts. Helsingfors 1985.

Det språksosiologiske klima i Norge 1985

Av Einar Lundeby

I Norge er tospråkligheten fremdeles et dominerende faktum i den aktuelle språksituasjonen – det som gjør Norge ulikt Danmark, Sverige, Island og Færøyene.

Stort sett er nok den bitre striden mellom de to språkleirene stilnet. Men den kan blusse heftig opp når det blir spørsmål om valg av skriftspråk i skolen i en krets et eller annet sted i landet. Fastsettelsen av undervisningsspråk skjer nemlig ved folkeavstemning i den enkelte skolekrets når minst 25 % av folket ønsker det. Dermed blir fordelingen av de to språkformene som undervisningsspråk i grunnskolen det sikreste mål på hvor stor del av folket som regner seg for å søke til den ene eller den andre språkformen, og hver avstemning spiller en rolle for styrkeforholdet mellom bokmål og nynorsk.

I vår var det iallfall to slike avstemninger som jeg kjenner til, og i begge seiret nynorsken. Kretsene hadde nynorsk før også, men folket bekreftet sin preferanse for nynorsk med over 2/3 flertall. Dette markerer muligens en ny tendens for nynorsken. Fra 1943 til 1974 hadde nynorsken jamn tilbakegang ved slike avstemninger. Prosenten av nynorskelever sank fra 34 % i 1943 til 16,4 % i 1974. Men fra 1974 har nynorsken holdt stand. Prosenten er steget til 16,7 % i 1984 – ingen stor økning, men stillingen er altså blitt mer stabil, noe som de to avstemningene i vår bekreftet.

Stortinget behandlet forresten avstemningsreglene nå i vår, og forandret dem slik at alle som har vanlig stemmerett, heretter også kan være med og stemme ved skolespråksavstemninger. Tidligere hadde bare foreldre med barn i skolen stemmerett. Reglene har vært forandret flere ganger siden de ble innført i 1892. Den nye ordningen vil muligens bli til fordel for nynorsk, slik som de sosiolingvistiske forholdene er i norske bygder i dag.

Ny industri har i mange bygder ført med seg at det er flyttet inn folk utenfra, ofte fra byene. De er gjerne unge folk som har barn i skolen, og kunne dermed etter de gamle reglene få innført bokmål ved avstemningene. Nå vil også de eldre som ikke lenger har barn i skolen, få stemme. De utgjør ofte den opprinnelige, innfødte bondebefolkning, som med sin bakgrunn i dialekten vil sikre nynorsken.

Ellers er den politiske debatten for tida preget av at det er mer liv i den på nynorsk-sida enn innen bokmålsleiren. Helt siden 1917 har det vært mye hardere strid mellom bokmålsfolk innbyrdes enn det har vært mellom nynorskens tilhengere, men dette har forandret seg de siste åra. Årsaken er at nynorskseksjonen i Språkrådet har løst litt på den strenge purismen som har hersket i nynorsk, og sluppet inn noen ord i ordlistene som før har vært holdt ute. Det gjelder mest ord av tysk opphav, som *begeistre*, *beholdning*, *bestråle*, *ernære*, *forstemmande*, *forsøk* – altså med de tidligere bannlyste prefiksene *an-*, *be-*, *er-* og *for-*. Enn videre ca. 15 ord med suffikset *-heit*, f.eks. *frekkheit*, *griskheit*, *tomheit*, *lystigheit*.

Dette har vakt sterke reaksjoner i den konservative flokken blant nynorskfolk, og det er kommet biske angrep på nynorskrepresentantene i Språkrådet. Et blad med navnet "Noreg" reiser på denne bakgrunnen det prinsipielle spørsmålet hvem som skal ha myndighet til å normere språket, særlig da ordforrådet:

"Språkrådet er eit rådgjevande organ for staten. Og ei ny rettskriving skal vegen om departement, riksstyre og Storting – og ut til fråsegn. --- At Språkrådet tek seg lov til å godkjenne ordlistor med nye ord, er ikkje noko mindre enn eit maktmisbruk."

(Her må en være klar over at "rettskriving" i norsk språkdebatt har så vid betydning at det også omfatter ordforrådet – når det er normert, slik som i nynorsk.)

Det er prinsipielt interessant at det enda i dag, etter mer enn 100 års statlig språkregulering i Norge, kan reises tvil om hvem som egentlig har myndighet til å drive den!

Jeg sa at tilstanden har vært relativt rolig innen bokmålet de siste åra. Bakgrunnen for dette er at Språkrådet i 1981 vedtok en

del nye regler for rettskrivning og morfologi i bokmålet, som imøtekom ønskene fra de konservative, dem som kaller seg riksmålsfolk. Det ble igjen tillatt i offisiell rettskrivning å bruke en del av de former som hadde vært utestengt helt siden den store reformen i 1938. Dermed har propagandaen fra de konservative stilnet atskillig av, selv om noen av dem fortsetter å kreve sterke tilbakeføring til eldre former. Og de opprettholder fremdeles sin egen private riksmålsnorm. Men det er kanskje et tidens tegn at de nå i vinter gav en liten konsesjon i retning av de offisielle bokmålsformene. Det såkalte "Norske Akademi for Sprog och Litteratur" har bestemt at visse ordformer som de konservative hittil har bekjempet med nebb og klør, nå skal få plass i riksmålsordlista som valgfrie former. De vil nå føre opp *sne* vsa. *snø*, *sprog* eller *språk*, *farve* el. *farge*, *have* el. *hage*, *nevnd* el. *nemnd*, *efter* el. *etter*. De tradisjonelle skriftspråksformene her (*sne*, *have*, *efter* osv.) har vært regnet som merkeformer for riksmålsfolket, så det er ingen liten endring i holdningen som markeres med disse forandringene.

Og det var meget interessant å lese hva formannen i Riksmålsforbundet uttalte om grunnen til forandringene: De yngre riksmålsfolk føler ikke de offisielle formene som fremmede, og da bør de ha lov til å skrive dem, også om de ellers følger riksmålsnormalen. Av prinsipiell interesse er det her å konstatere at offisiell normering til syvende og sist synes å slå igjennom – det tar bare noe lengre tid enn en har regnet med. Når de yngre riksmålsfolk ikke føler de offisielle formene som fremmede, kommer det naturligvis av at de har møtt dem gjennom hele sin skolegang. I snart 50 år har *snø*, *etter* osv. vært eneformer i den offisielle rettskrivningen, *nå* blir de anerkjent også av den fløyen som har kjempet hardest imot dem.

Et annet eksempel som peker i samme retning er situasjonen for "den nye tellemåten", som ble innført i 1951 (altså typen femtien istf. enogfemti). I mer enn 30 år har de to tellemåtene konkurrert, nå synes omsider "den nye" å være i ferd med å vinne overtaket – slik forekommer det meg iallfall. Vi har f.eks. nylig fått et nytt begrep og dermed et nytt ord i "sekstiåttene" – opprørsgenerasjonen fra 1968. De heter ikke noe annet – jeg har iallfall aldri hørt "åtteogsekstierne"!

Ellers er opinionen på begge sider av målgrensen opptatt av

den sterke anglifisering av språket. Temaet har jo vært aktuelt på flere nordiske språkmøter, så jeg skal ikke gå nærmere inn på fenomenet her. Men det er naturlig for meg å peke på at problemet er særskilt påtrengende i Norge pga. den stadig ekspanderende oljeindustrien som preger hele næringslivet i Norge mer og mer. Denne industriens språk var i utgangspunktet engelsk.

På oljeplattformene og i det hele i oljeindustrien har engelsk fortsatt å spille en stor rolle. I administrasjonen brukes for en stor del rein engelsk, og til daglig omgangsspråk på plattformene er det utviklet et norsk-engelsk blandingspråk som ikke kan vekke noen begeistring hos dem som skal forsøke å drive språkrøkt innafør nordiske språk. Et eksempel (en samtale mellom flyger og bakkestasjon, kalt sky-lobbyen):

- "Hallo, det er sky-lobbyen her."
- "Good morning."
- "Hva tid går denne flighten tilbake til Forus?"
- "Det kan nok ta litt tid. Først skal den shuttle, så må den ned på Tor for å fuele."
- "Javel, kan du ikke calle ned når de må ta på seg suitene."

(Fra en hovedoppgave av Tone Guldbrandsen, Universitetet i Bergen 1983).

Språkrådet har i høy grad vært oppmerksom på den uheldige situasjonen, og har sammen med RTT nedsatt et utvalg med representanter for de store oljeselskapene til å forsøke å skape en norsk terminologi innen oljebransjen, og fremme bruken av norsk i det daglige arbeidet. Imidlertid er det enda viktigere, og et interessant nytt trekk i bildet, at det statlige oljeselskapet, Statoil, sjøl har tatt ett språklig initiativ. Foran utbyggingen av et nytt oljefelt, kalt Gullfaks, har Statoil bestemt at det skal helt og holdent drives på norsk. Selskapet har derfor inngått en kontrakt med Universitetet i Bergen om at universitetet skal sørge for å få alle håndbøker som gjelder dette feltet, oversatt til norsk (72 bøker). Statoil bevilget 4 1/2 mill. kr til dette, og det siste året har 10-12 personer vært sysselsatt med denne oppgaven. Prosjektet er nå på det nærmeste fullført, og ca. 15 000 termer er fastsatt. Men arbeidet med norsk terminologi fortsetter, nå gjelder det termer for deler og utstyr i oljeindustien. Det er bevilget 2 mill. kr til dette arbeidet. Det er altså et enormt arbeid med orddanning på heimlig grunn som her blir utført. Det er planer om å få

samlet alt materialet i en stor oljeterm-ordbok, men det prosjektet er ennå ikke satt i gang. Vi håper at Norsk språkråd skal komme med i utarbeidinga av den. Hittil har Språkrådet dessverre vært holdt utafør det arbeidet som har vært drevet i Bergen, RTT likeså.

Utenom oljebransjen er det særlig dataindustrien som har hatt behov for ny terminologi. Det er også en industri i sterk ekspansjon i Norge, og *den* mangler termer på norsk akkurat som oljevirkosomheten. Norsk språkråd har utarbeidd en dataordbok, som er blitt en stor suksess, og sterkt medbestemmende i utviklingen av dataterminologi for norsk.

Offisiell normering av skriftspråket er som nevnt gammel tradisjon i Norge – det nye er at den nå er så aktuell innafor *ordforrådet* i form av standardisering av terminologi.

Imidlertid har det i den siste tida vært *normering av talemålet* som har skapt den livligste debatten i Norge. Det er jo velkjent at vi i Norge ikke har noen sikker fastslått riksnorm for talen. Dialektene har alltid hatt en sterk stilling, og de siste 10–15 år er den blitt ytterligere styrket ved at vi har hatt ei dialektørørse som har hevdet dialektenes rett med stor kraft. Slagord: "Dialekten din er god nok overalt!" Tilhengerne av denne oppfatningen har sjølsagt motarbeidd utviklingen av en norm for talemålet, og har til dels benektet at det fins noe slikt fenomen som en talemålsnorm i Norge.

Debatten om talemålsnormering har for en stor del vært ført innen Norsk språkråd, men har i noen grad også opptatt de spesielle språkstridsorganisasjonene. Den har vært diffus, og har hittil brakt lite avklaring. Men den torde være av en viss interesse for de andre nordiske land også. Ikke minst er det et aktuelt spørsmål, som jeg antar i noen grad er åpent også i de andre landa, *hvem* som skal normere. Det er et enda mer brennbart spørsmål for tale enn for skrift!

Hittil er det privatpersoner som har stått for oppstillingen av regler for talemålet – i den utstrekning vi har det. Forskriftene er nedfelt i to ordbøker basert på bokmålet: Ivar Alnæs' fra 1925 og Bjarne Berulfsens fra 1969. Nå er det behov for en ny bok, eller iallfall en ny utgave av Berulfsens. Det spørsmålet reiser seg naturlig: Hvem skal bestemme hva som skal føres opp som korrekte uttaleformer? Ville det ikke være rimelig at det offisielle

organet for språkrøkt, altså Språkrådet, hadde ansvaret for dette?

Det jeg nettopp har sagt, gjelder bokmålet. For nynorsk fins det ikke noen uttaleordbok, og forholdene omkring normert tale er enda mer flytende enn i bokmålet. Dialektrørsla har også hevdet slagordet: "Tal dialekt, skriv nynorsk!", og motstanden mot regulert norm for talen er nok svært sterk blant nynorskfolket.

Til oppsummering kan jeg slå fast at interessen for språklige spørsmål, den språklige bevisstheten, fremdeles er sterk i Norge, men den er blitt mer variert. Den tradisjonelle språkstriden, som nærmest er blitt en fastlåst skyttergravskrig, har m.a.o. blitt avløst av en sterkere interesse for språkets kvalitet – ikke minst ved nyskaping på heimlig grunn.

Færøske sprogspørgsmål

Af Jóhan Hendrik W. Poulsen

For at tage udgangspunkt i det meteorologiske billedsprog, som blev anslået i opgivelsen af dette sprog mødes tema, kan man muligvis udtrykke det sådan, at det "sprogsociologiske klima" på Færøerne præges af en stationær front over sproglandskabet, langs hvilken der forekommer hyppig nedbør fra sydøst, dog afvekslende med friske pust fra modsat retning igennem det sidste århundrede.

Dette forhold har sine historiske forudsætninger, som jeg tidligere har været inde på i dette forum, sidst i mit indlæg på sprog mødet i Tórshavn i fjor. Den overordentlig stærke stilling, som dansk sprog har indtaget i det færøske samfund, har medført, at vi færinger langt på vej er tosprogede. Det må dog ikke misforstås derhen, at nogen del av det færøske folk har dansk som talseprog, men den almene kundskab i dansk er så grundfæstet og gennemgribende, at den for mange har karakter af aktiv sprogekundskab, d.v.s. at i mange tilfælde, når det drejer sig om mere specialiserede områder, hvor færøsk ordforråd ikke er tilstrækkeligt udbygget, er dansk gerne det velkendte, mens der ofte er en psykologisk afstand til færøske afløsningsord, hvis sådanne skulle findes, i hvert fald inden de er tilstrækkeligt indarbejdede. Dette gælder store og vidtrækkende områder, f.eks. undervisningsmateriale for ældre klasser i folkeskolen og højere skoler i det hele taget. En udstilling af færøske skolebøger, som modersmålslærerforeningen arrangerede forleden, gav et tydeligt billede af den katastrofale mangel på undervisningsmateriale på færøsk, men en trøst er det, at nuværende landsstyre har udtrykt vilje til at tage skridt til at råde bod på mangelen.

Resultatet af disse skæve forhold bliver uvægerlig en sprogblanding både hos lærere og elever, og det går stærkt ud over det færøske sprogs integritet, hvad angår syntaks, bøjning og ikke

mindst ordforråd. Denne situation har færøsk sprogrøgt haft at slå med alle dage fra begyndelsen for et århundrede siden. At nå noget, der kan ligne et mål, er i forvejen umuligt, et sisyfosarbejde, som man, hvis man anlagde en nøgtern tankegang, næppe ville indlade sig på. Dog er der mange, der endnu er af den anskuelse, at det er nødvendigt at drive aktiv sprogrøgt uafbrudt – hver lille sejr lyser op mellem alle nederlagene. Men der er andre, og vistnok ikke så få, der har en afvisende, for ikke at sige fjendtlig holdning, til sådanne ”ørkesløse” bestræbelser under påberåbelse af mindreværdsfølelser og tendenser til provinsialisme. Sådanne personer har det let, og faktisk er det ikke nemt at mobilisere argumenter mod deres indstilling, som jo er den rådende i de store nabolande, som vi bestræber os for at ligne. Jeg tør dog påstå – uden at kunne påberåbe mig tal og procenter – at det alligevel er en ret udbredt mening blandt folk, at man bør bestræbe sig for at finde færøske ord og udtryk i stedet for de danske og andre fremmede, som medierne oversvømmes med – og her vil jeg nævne, at den danske påvirkning har sjældent været mere massiv end netop nu, hvor vi har fået fjernsyn, hvori en hoveddel af programmaterialet er ubearbejdet stof fra det danske fjernsyn, det vil f.eks. sige, at fremmedsprogede film forevises med danske undertekster, og dansk producerede programmer udsendes med dansk tale. Der er dog beskedne tilløb til tekstning, især i nyhedsudsendelser og kulturprogrammer. Dette er et vældigt problem, der kun kan løses med masser af penge og mange kyndige folk – og jeg er bange for, at det vil være sværere at skaffe de sidstnævnte.

Færøsk er som bekendt forlængst blevet formelt anerkendt som landets hovedsprog, og færøske institutioner og virksomheder ser det derfor som en naturlig og selvfølgelig sag, at det, som de sender fra sig i skriftlig form, er på færøsk – andet er faktisk utænkeligt, men den forholdsvis korte tid, som færøsk har lagt bag sig som skriftsprog, medfører, at det ofte og tit er en uløselig opgave i en snæver vending at finde ord for komplicerede, f.eks. tekniske, begreber. Dette gælder ofte også mere centrale emneområder, hvor der i forvejen forefindes god færøsk sprogbrug, men den danske påvirkning gennem lang tid har fortrængt det færøske ord, der derfor ofte kan være vanskeligt at komme på uden videre. Derfor tør jeg påstå, at det vigtigste sprogsprogsmål

for de fleste færinger er: Hvad er det færøske ord eller udtryk for dette velkendte danske? Man er nemlig i høj grad blevet fremmedgjort for sit eget. Sådanne spørgsmål indløber daglig til Målstovnur, hyppigst angående enkeltord, men ofte sendes der lange, komplicerede tekster til oversættelse – de alt for lange afvises eller kanaliseres til kyndige oversættere. Det er nemlig en hage ved en sådan tilbudt tjeneste som sprogrådgivning, at mange i stedet for selv at søge at løse problemerne, kaster dem over på os, der jo mangler ressourcer til at løse dem i det omfang, der er behov for. Det fremgår af en opstilling, som vi har lavet over de sidste 200 telefonspørgsmål, der er indgået til Målstovnur, at ca. 60 % af spørgsmålene drejer sig om færøske ord eller udtryk for angivne danske. Dertil kommer ca. 130 kortere og længere tekstoversættelser fra dansk til færøsk, gerne annoncer, regler og deslige.

Der spørges forholdsvis meget om ortografiske og grammatiske problemer. Det er ikke nogen hemmelighed, at den etymologisk baserede færøske retskrivning på mange punkter kan rejse tvivl, selv hos de kyndige. Ligeledes gøres den i forhold til f.eks. dansks ret komplicerede grammatik ofte til genstand for spørgsmål. Mange savner den fornødne træning i at slå op i en ordbok; der spørges derfor ofte om sligt, som ordbøgerne giver svar på.

Jeg har det bestemte indtryk, at der blandt færinger eksisterer en ret høj grad af sproglig bevidsthed. Den giver sig sit mest markante udslag i trangen til at få defineret, hvad der er "ægte" færøsk i den sprogblending, man udsættes for i samfundet. Denne holdning ytrer sig bl.a. i den forholdsvis store trang til at få færøske ord – hvilket ofte vil sige nydannelser på hjemlig grund – i stedet for fremmede ord, d.v.s. ord af både dansk og såkaldt international herkomst. Nyordet *telda* for computer, som jeg præsenterede sprog mødet for i fjor, er nu så godt som fuldstændig gået af med sejren over de fremmede ord, der har verseret i mere end 15 år, og det tør siges at være noget af en præstation, når man husker på, at det er mindre end halvandet år siden det nye ord blev lanceret. Den såkaldte "puristiske" tradition – i mangel af et bedre ord – har tydeligvis ikke endnu mistet taget i færingerne. Dog skal der ikke lægges skjul på, at modgående tendenser også gør sig gældende. Især kan man konstatere en stor svaghed for

engelske navne på f.eks. virksomheder, især sådanne, der producerer til eksport, samt på skibe, der sejler på verdenshavene. I bygden Kollafjørður er man i færd med at bygge en fabrik, der skal lyde navnet "Blue North" – den skal fremstille "crab sticks" til udførsel til Japan. Man har fra sprogrøgtens hold spagfærdigt slået til lyd for dobbel navngivning, når det føles så magtpåliggende at give engelske navne, sådan at man har et færøsk navn til hjemmebrug og et engelsk udadtil. Men det lader ikke til at have haft synderlig virkning på denne "engelske syge". Desværre ligger registrering af selskaber, firmaer m.v. hos landfogedembedet, der endnu ikke er overtaget til færøsk administration. Det har ikke en naturlig motivation at virke regulerende i positiv retning, set fra færøsk sprogrøgts hold, især da der savnes en lovgivning, der favoriserer færøske navne. En ansat, der er færing, plejer dog på eget initiativ at gøre sin indflydelse gældende, når det efter hans mening går for langt i den gale retning.

Et sprogligt emne, der af gode grunde optager folk flest, er personnavne. De fleste kommer jo til at stå over for at vælge navn til et barn eller flere. Ligesom mange lægger vægt på at finde frem til gode færøske ord i almindelighed, er der også en ret udbredt interesse for at give ægte færøske navne. Men dette vigtige sproglige område har ikke støtte i noget regelværk af lovmæssig karakter. Et forslag til en færøsk navnelov blev fejlet af bordet af respektive myndighed med den begrundelse, at der ikke findes hjemmel for en sådan i hjemmestyreloven, i stedet for at man tog skridt til at få en så uretfærdig lov ændret. At noget, der taler så stærkt til følelserne, som personnavne unægtelig gør, bliver gjort til genstand for småligt juristeri, fører til frustration og bitterhed hos mange – og en vis ligegyldighed eller resignation hos andre. For ca. et år siden blev Føroyamálsdeildin – afdeling for færøsk sprog – ved Fróðskaparsetur bedt om at afgive sagkyndige udtalelser i personnavnespørgsmål. Det faldt i min og en kollegas lod at tage os specielt af dette, idet det kræver et vist mål af diskretion og derfor ikke må komme for for manges øjne, især når man tænker på samfundets lidenhed. I den tid har vi været vidne til mærkværdige og i vore øjne urimelige afgørelser fra myndighedernes side. Disse myndigheder sidder i København og består vel af jurister, der absolut intet kender til færøsk navneskik. Deres fornemste opgave synes at være at holde øje med, i

hvor høj grad et ansøgt slægtsnavn ligner forbeholdte navne, inklusive danske, selvom færøsk og dansk som bekendt er vidt forskellige sprog, og landene er adskilt af et stort hav! En beslutning for nylig gik i en sådan grad imod vor anbefaling, at vi tolkede den nærmest som en opsigelse og overvejede at trække os, men ombestemte os alligevel – for sagens skyld!

Dette falder måske lidt uden for diskussionens givne emne, men sådan noget bidrager i høj grad til at præge det sproglige klima, desværre på en uheldig måde.

Til slut har jeg den glæde at kunne fortælle, at Færøerne i forgårs endelig fik et officielt sprognævn. Jeg fik i går en besked hjemmefra, at landsstyret omsider har udnævnt de fem sprognævnmedlemmer, som der tidligere i sommer er blevet gjort indstilling om fra de respektive foreninger og institutioner, der ifølge reglementet har indstillingsret. Reglementet var underskrevet allerede i januar, men det kunne ikke kundgøres før efter 1. april, da det nye finansår begyndte. Indstillingsret har skolestyrelsen, afdeling for færøsk ved Fróðskaparsetur, modersmåls lærerforeningen, forfatterforeningen og journalistforeningen. Der er bevilget en stilling til en sekretær samt så meget til mødehonorar, at nævnet kan holde møde en gang om måneden. Det nye nævn skal overtage den rådgivningsvirksomhed, som Málstovnur Føroya Fróðskaparfelags hidtil har varetaget. Repræsentationen i Nordisk sprogsekretariats styrelse går også over til det nye nævn, der hedder Føroyska málnevndin. Vi er selvfølgelig glade for råd og støtte fra de nordiske sprognævn og håber, at den velvilje, som Málstovnur har nydt, vil blive overført på det nye sprognævn.

Isländska språkbyrån

Av Baldur Jónsson

Språknämnd utan sekretariat

Íslensk málnefnd (Isländska språknämnden) instiftades med ett ministerbrev 1964. Den bestod av tre personer och en suppleant. Den hade från början stark anknytning till Orðabók Háskólans (Universitetets ordbok). Språknämnden begagnade ordbokens lokaler för sina sammanträden och eftersom ordbokschefen också var nämndens ordförande under perioden 1966–1977 blev det automatiskt så att Ordboken fungerade som serviceorgan för språklig information. Lexikograferna var här som helst i kontakt med folk i alla landsändar genom sitt regelbundna radioprogram om isländskt språk. Det utnyttjades först och främst i Ordbokens intresse för att komplettera ordinsamlingen och för kontrollering.

Språknämnden hade under denna period inga tjänstemän men den hade från början och en tid framåt en sekreterare som åtog sig enstaka uppgifter mot timlön. Undan för undan svalnades intresset för språknämnden. De anslag som årligen beviljades av Alltinget blev ständigt mindre. Även om beloppet nominellt var oförändrat det ena året efter det andra betydde det bara förminskning p.g.a. den rasande inflationen under 1970-talet.

Vid början av året 1978 avbröts förbindelsen med Orðabók Háskólans genom att språknämnden fick ny ordförande, en docent vid universitetet, som inte var anknuten till Ordboken. Därmed hade nämnden inte längre några lokaler utan fick inhyzas i den nye ordförandens kontor i Árnagarður, en av universitetets byggnader. I november 1979 fick ordföranden av universitetet ytterligare ett rum i samma byggnad för att bedriva sin forskningsverksamhet inom språklig databehandling.

Ungefär samtidigt tog språknämnden för första gången kontakt med några terminologiska utskott som var verksamma inom olika

branschföreningar och institutioner och inbjöd till ett gemensamt möte. Det verkade mycket stimulerande. Där lanserades bl.a. tanken om en termbank, och man insåg att det kunde vara praktiskt att koppla ihop den terminologiska verksamheten och den språkliga databehandling som i flera år hade bedrivits av språknämndens ordförande.

Departementet blev också intresserat. I december 1980 blev språknämnden utvidgad till 5 ledamöter och fr.o.m. den 1 januari 1981 blev nämndens ordförande på fyra år befriad från undervisningskyldighet vid universitetet, bl.a. för att ägna sig åt språkvården.

Utrymmet i Árnagarður blev snart för litet och obekvämt. Anslagen till språknämnden ökades så småningom och varje år beviljades ett mindre belopp för språklig databehandling. Genom att förena dessa resurser blev det möjligt att anställa en assistent, först på deltid.

Sommaren 1983 ställde universitetet till förfogande huvuddelen av ett litet hus – ursprungligen en professorsvilla – vid Aragata 9, alldeles i närheten av Árnagarður. Först då fick Íslensk málnefnd sin egen telefon.

Lag om Íslensk málnefnd

Våren 1984 stiftade Alltinget lag om Íslensk málnefnd. Den trädde i kraft den 1 januari 1985. Enligt den skulle upprättas en institution, Íslensk málstöð (här kallad Isländska språkbyrån), som gemensamt skulle drivas av språknämnden och universitetet. Den skulle först och främst vara språknämndens sekretariat men dess uppgifter för övrigt är ospecificerade i lagen. Ett utkast till förslag om instruktion för språknämnden och språkbyrån dryftas nu (i februari 1986) inom språknämnden och universitetet. Språknämnden sorterar direkt under utbildningsministern som antagligen kommer att utfärda en instruktion under årets lopp.

Universitetet skaffar språkbyrån arbetslokaler samt möbler och vanlig kontorsutrustning och bestriker kostnaderna för lokalernas drift, underhåll etc. Språkbyrån betalar löner och andra driftskostnader av de medel som beviljas för språknämndens verksamhet.

Lagstiftningen innebar också upprättandet av ny professur i

isländska språket vid Islands universitet. Föreståndaren för språkbyrån är samtidigt innehavare av detta ämbete. Professorn har begränsad undervisningsskyldighet, men för övrigt gäller för detta ämbete vanliga bestämmelser om professurer.

Språkbyråns verksamhet 1985

Isländska språkbyrån påbörjade formellt sin verksamhet när lagen trädde i kraft den 1 januari 1985. Till föreståndare utnämndes Baldur Jónsson, som också är språknämndens ordförande sedan 1978. Íslensk málstöð är sålunda formell benämning på två slags aktiviteter som redan hade förenats på ett oformellt sätt.

Året 1985 hade språkbyrån endast en tjänst, nämligen föreståndarens. Ytterligare en man har varit anställd på heltid som kontorsfullmäktig och dessutom har språkbyrån haft forskningsassistenter på hel- eller deltid under vissa perioder. Dessutom har Dataföreningens ordutskott här fått lokaler för sin redaktör för dataordboken och hennes assistent, som arbetar på halvtid, och redaktören för en medicinsk ordbok, som utarbetas på uppdrag av läkarföreningarnas ordutskott, har tillträde till språkbyråns maskinutrustning och har beretts arbetsplats efter behov.

För 1986 har av Alltinget beviljats drygt 4 miljoner isländska kronor till språkbyrån. Det betyder ett kraftigt uppsving som bl.a. ger möjlighet till upprättandet av nya tjänster. I skrivande stund har departementet just ledigförklarat två tjänster, den ena för en språkforskare, den andra för en fullmäktig med språkutbildning. Dessutom finns det möjligheter att anställa assistenter på deltid.

Under sitt första verksamhetsår, 1985, var språkbyrån sysselsatt med en rad uppgifter förutom den vardagliga rådgivningen. Det rör sig om projekt som antingen har anknytning till språknämnden eller universitetet.

De viktigaste av de förstnämnda är fyra terminologiska ordlistor inom följande områden: (1) nationalekonomi, (2) medicin, (3) datateknik, (4) pedagogik och psykologi. Endast den första av dessa har satts i gång på språknämndens initiativ, men olika "ordutskott" är ansvariga för de övriga. De två sistnämnda av dessa ordlistor beräknas att under årets lopp kunna utkomma i språknämndens skriftserie.

På språknämndens vägnar arrangerade språkbyrån Nordtermötet 1985 i Reykjavik (den 27-29 juni) och stod för publikation av mötesrapporten (*NORDTERM 85*).

En del projekt har uppstått inom universitetet och sedan överflyttats till språkbyrån. Ett av dem fullbordades under årets lopp i samarbete med universitetets räknecentral. Det var en automatisk bearbetning av den första isländska synonymordboken, *Íslensk samheitaorðabók* (1985), som publiceras av en särskild minnesfond inom universitetet.

Ett pågående projekt är en isländsk ordlista i maskinläsbar form. Den planeras bl.a. att kunna utgöra ett underlag för ordböcker av olika slag, t.ex. en rättskrivningsordbok. Ordlistan innehåller redan över 100 tusen uppslagsord från tryckta ordböcker.

Ett annat pågående projekt som utförs i samarbete med universitetets räknecentral är ett avstavningsprogram. Det planeras bli färdigt för marknadsföring våren 1986.

Slutligen kan omtalas ett textarkiv som för närvarande innehåller en rad isländska texter på ca 5 miljoner löpande ord samt ett mindre antal färöiska texter på 400 000 ord. Kondanser (radskrivna) finns tillgängliga till en del av de isländska texterna.

Det danske sprogs stilling i grænselandet

Af Knud Fanø

Ved det nordiske sprog møde i Løgumkloster i efteråret 1985 var jeg blevet bedt om at fortælle om det danske sprogs stilling i grænselandet. Det gjorde jeg i form af et causeri, hvis synspunkter jeg siden er blevet bedt om at fastholde i en lille artikel i 'Sprog i Norden' – og det skal jeg da gøre et forsøg på.

Ved historiens gry fortæller alle kilder os, at dansk tunge var talt i Sønderjylland i hvert tilfælde ned til Sli-Dannevirke linjen. I middelalderen fandt tysk sprog nogen indpas i Sønderjylland gennem indvandring, især af holstensk adel, der havde afsmittende virkning på omgivelserne, og gennem nogen indvandring også til byerne.

Ett stærkt slag mod det danske sprog blev rettet af reformationen. Luther fremhævede som bekendt modersmålets betydning. Kun i Nordslesvig blev reformationen – med nogen undtagelse i købstæderne – indført på befolkningens modersmål; i Sydslesvig blev det på Luthers. Vi har fra de følgende århundreder vidnesbyrd om, at befolkningen vendte sig mod det for den uforståelige sprog. Men hos størstedelen af almuen blev tysk betragtet som det hellige sprog, nogenlunde på samme måde som den jævne katolik forholdt sig til præsteskabets latin. Nogen særlig indvirkning på befolkningens sprog på landet, hvor dog størstedelen levede, fik kirkesprogets fortyskning næppe. Helt op til o. 1800 var almuens sprog til Sli-Dannevirke linjen dansk, naturligvis i dets sønderjyske dialekt. Mod vest op til Tønder havde man i en bræmme langs kysten og på øerne udfor det frisiske sprogslæt.

Helt afgørende virkning på folkesproget fik reformationens tyske sprog, da skolevæsenet i årene efter 1800 blev underkastet reformer i Sønderjylland, som i det øvrige land, og hvor man lod skolesproget rette sig, ikke efter befolkningens sprog, men efter kirkens. Grundlaget for denne totale mangel på forståelse for

befolkningens eget sprog lå i det forhold, at Sønderjylland sammen med Holsten var lagt ind under Tyske Kancelli i København. Embedsmændene der blokerede for de agtværdige forsøg selve majestæten Frederik VI gjorde på at komme folkesproget til hjælp; man satte sig ganske enkelt imod hans reskripter. – På samme tid bevirkede Hamborgs økonomiske dominans et skred i den sproglige udvikling i Angel, hvor især et landbrug i fremgang rettede sin interesse mod syd.

Fra 1864, hvor hele Sønderjylland efter den for Danmark ulykkelige krig, kom under Prøjsen-Østrig, fra 1866 alene Prøjsen, satte tvangsfortyskningen, som også kendes fra Tysklands øvrige grænseområder ind. Det skete gennem tvang overfor lærerne, hvoraf mange måtte søge til Danmark, og andre blev tvangsforflyttet til Holsten, og det skete igennem bestemmelser, som skulle sikre det tyske sprog den fulde dominans i skolerne – også hvor befolkningens sprog var rent dansk. 1872 rummede det første fremstød for det tyske skolesprog, 1878 det næste, og i 1888 rettedes det dræbende slag mod dansk i skolen i Nordslesvig, hvor kun et par ugentlige religionstimer blev ladet tilbage med dansk undervisningssprog. Hjemmenes sprog viste sig i Nordslesvig dog i almindelighed at være det stærkeste. I mange hjem gennemførtes således en bevidst hjemmeundervisning i en kort periode støttet af privatansatte vandrelærere, men også mod den blev der skredet ind. Den dansksindede befolkning måtte nu gå en anden vej. I tusindtal blev de unge efter endt skolepligt sendt på danske efterskoler – ophold, der ofte senere blev fulgt op af egentlige højskoleophold. Den nordslesvigske Skoleforening blev en vigtig drivkraft i dette arbejde, der betød, at et meget stort antal unge blev forankret ikke alene sprogligt, men også folkeligt i det danske og vendte hjem med nye kræfter til at tage kampen mod fortyskningen op. Op mod 1914 var ny dansk bevidsthed blevet vakt langt længere ned i Nordslesvig end i 1864 og endog ned i Mellemslesvig. – Det er vigtigt for at forstå forholdene i grænselandet, at situationen efter den nationale bevidstheds gennembrud i 1830'erne aldrig har været stationær, og at udviklingen i forhold til sindelaget har været i dansk favør.

Første verdenskrig greb dybt ind i det folkelige danske arbejde og hindrede også unge sønderjyder i at søge danske skoler nord for Kongeågrænsen.

Efter Tysklands sammenbrud deltes Sønderjylland ved folkeafstemningerne i 1920 i de to områder: et Nordslesvig, der fik lov til at vende hjem til Danmark, og et Sydslesvig, der måtte forblive inden for den nye tyske stats rammer.

I Nordslesvig betød Genforeningen, at det danske sprog fik nye muligheder. Den danske skole, der rykkede ind i den genforenede del, er blevet kaldt Genforeningens bedste gave til Sønderjylland, og sådan følte det bestemt af størstedelen af befolkningen.

Idag – 65 år senere – er Nordslesvig så dansktalende som ikke på noget tidspunkt siden middelalderen, og kun de færreste tilreisende træffer på tysk sprog udover det, der anvendes i forretningerne for at dække turisternes og indkøbsrejsendes behov.

Genforeningen 1920 efterlod et tysk mindretal i Nordslesvig, der – fraset tiden umiddelbart efter 1945, har haft fuld frihed til at arbejde for tysk kultur og dermed for tysk sprog. I 1930'erne og op til 1945 var der i tyske skoler med deres tyske undervisningssprog gennem årene i gennemsnit o. 4200 børn. Idag søges de tyske skoler i Nordslesvig af lidt under 1300 børn.

Afstemningsgrænsen fra 1920 – Skelbækgrænsen – falder på iøjnefaldende måde sammen med kirkesprogsgrænsen fra 1500-tallet. Men syd for den grænse er i tiden fra 1920 et dansk mindretal vokset i styrke. Et af de første ønsker, danske i Sydslesvig fremsatte efter 1920, var ønsket om dansk skole. I 1920'erne og 30'erne voksede 13 danske skoler med op til 950 børn i samlet tal frem. Idag er der i Sydslesvig 53 danske skoler med 5400 børn og 1800 børn i dansk børnehave. Det gælder for alle de danske skoler, at undervisningssproget i alle andre fag end tysk er det danske. Men der er sikret faget tysk en sådan stilling, at de unge uanset skoleform, når de forlader skolen skal kunne sproget i samme udstrækning som herbergstatens unge. Det er målet, og det nås oftest.

Arbejdet i skolerne er kun en del af det folkelige danske arbejde i landsdelen. Sproget fremmes gennem teatret med mange besøg af professionelle danske teatre og et udstrakt amatørteaterarbejde. I menighederne vokser det danske sprog frem. De 24 danske præster har idag 40 prædikesteder udover landsdelen. Det danske bibliotek i Flensborg, der er Centralbiblioteket for hele Sydslesvig, har et årligt udlån på ca. 540000 bind.

Om aftenen tjener skolerne som forsamlingshuse, og selvstændige forsamlingshuse til dansk kulturelt virke vokser frem netop i disse år. Her holdes foredrag og leves et selskabeligt liv, og her holder Sydslesvigs danske voksenundervisning til. Den havde i fjor 383 kurser med 4850 deltagere. Halvdelen af disse kursus var kursus i dansk sprog og litteratur. – Mennesker, der på grund af den historiske udvikling har mistet slægtens oprindelige sprog, har her muligheden for at genvinde det eller dele af det. Men det må understreges, at det nu er rigsmålet, der vinder frem; dialekten, sønderjysk, lever idag i Sydslesvig kun i sognene umiddelbart syd for statsgrænsen.

Et folkeligt dansk arbejde i skolen, i menighed, i forsamlingshus og iøvrigt opstår kun, hvor der er en befolkning, der ønsker dette arbejde udført. For et menneske, der har levet størstedelen af sit liv i dansk arbejde i grænselandet, er det et vigtigt perspektiv, at det i mindst lige så høj grad gøres for at råde bod på forsyndelser i fortiden fra danske kongers og regeringers side som for at opveje virkningen af den bevidste fortyskning. I realiteten var Sønderjylland blevet mere fortysket i tiden, hvor Danmark havde magten, end det blev i tyskertiden fra 1864–1920.

Mens vi i Sønderjylland i tiårene fra 1920 og op til 50ernes begyndelse talte om og følte os i kulturkamp/grænsekamp, er udviklingen i tiden efter 1955 med København – Bonn aftalerne blevet sådan, at det idag er rigtigt at tale om en kulturbrydning, hvor parterne mere end før bygger på det positive i egen kultur, og modsætningerne er mindsket. Det viser sig også i, at faget dansk er indgået i de tyske skolers undervisningstilbud. I gymnasierne er det af mange grunde ikke rigtigt slået igennem, men eleverne i realskolen har haft større mulighed for at modtage tilbuddet og gør det. Et problem har været, at der har været for få tyske lærere med uddannelse i faget dansk. I den tyske Erwerbenseinbildung i landet Slesvig-Holsten er der megen interesse for undervisning ikke alene i faget dansk, men også i norsk og svensk. Vesttysk turisme op i Danmark spiller her en betydelig rolle som motivation. Også den nærmere tilknytning til det erhvervsmæssige samarbejde, bl.a. i EF, spiller ind.

Der er i de sidste årtier sket en ændring i synet på det danske sprog i området, og der spores en større interesse fra flertallets side for at sætte sig ind i dansk kultur.

Bevidst dansk folkelig vækkelse og ændring i flertallets holdning har betydet en opvurdering af det danske sprog. I vore egne rækker tæller det mest, når vi erfarer, at dansk er blevet hjemmesprog. Men flertallets holdning betyder, at langt flere end for hundrede år siden, har et kendskab til vort sprog – også i områder, hvor sproget har været dødt i århundreder.

Danmarks grænseland mod syd er også idag Nordens grænseland mod syd. Derfor tør vi også påkalde os interesse for den sproglige og kulturelle udvikling fra de øvrige nordiske landes side. Bedst lærer man den at kende ved at besøge grænselandet. Jeg garanterer for, at nordiske gæster altid er velkomne her.

Språknämndernas telefonrådgivning

Av *Catharina Grünbaum*

En av de viktigaste uppgifterna för de nordiska språknämnderna är att stå allmänheten till tjänst med svar på språkfrågor. På de olika språknämndernas sekretariat sitter tjänstemän och svarar i telefon på frågor av de mest skiftande slag. Att det finns ett stort behov av språklig rådgivning är alldeles uppenbart. Språknämnderna har sedan sin tillkomst på 1940- och 1950-talen bara ökat sin personal, aldrig minskat den, trots de nordiska ländernas alltmer ansträngda ekonomi.

Nämnderna tvivlar inte på sitt berättigande, men de har under årens lopp ofta ställt sig frågan: "Vad leder den språkliga rådgivningen till?" "När vi ut med våra rekommendationer?" "I vilken utsträckning anammas dessa?" Man har också velat ha en klarare bild av vilka det är som utnyttjar språkvårdens tjänster. Vid det nordiska språkmötet 1983 beslöt nämnderna därför att företa en undersökning av den egna verksamheten. De nordiska sekretärarna vid Dansk Sprognævn, Norsk språkråd, Svenska språknämnden och Forskningscentralen för de inhemska språken i Finland (Svenska och Finska språkbyrån) fick i uppdrag att planera och genomföra en sådan självundersökning. Sverigefinska språknämnden har också deltagit i projektet och förhoppningsvis kommer framöver också den isländska, den färöiska, den samiska och den grönländska nämnden att genomföra motsvarande eller liknande undersökningar. (Den färöiska nämnden har dock presenterat några översiktliga resultat på vissa enstaka punkter, jfr J. H. W. Poulsens bidrag på s. 00.)

Undersökningen fick formen av en enkät. Under december 1984 (och en bit in i januari) och mars-april 1985 blev de som ringde till nämnderna utsatta för ett frågebatteri, som märkvärdigt nog så gott som alla tjänstvilligt accepterade. Vid varje undersökningsperiod sattes stopp efter 250 frågor. Det totala materialet för varje nämnd är alltså 500 frågor.

Följande uppgifter noterades eller efterfrågades:

1. Kön
2. Ålder
3. Modersmål
4. Yrke
5. Arbetsplats
6. Har ni frågat förut?
7. Hur kände ni till att man kan ringa nämnden?
8. Var det svårt att komma fram på telefon?
9. Ställs frågan i arbetet eller privat?
10. I vilket sammanhang ställs frågan (texttyp)?
11. Mottagare och spridning
12. Frågan
13. Svaret
14. Accepteras svaret?
15. Övriga kommentarer från frågaren

Dessutom gjordes noteringar om hjälpmedel som den språkliga rådgivaren använt (ordböcker m.m.), huruvida man diskuterat svaret med en kollega, hänvisat frågaren någon annanstans, gjort någon uppföljning m.m. Femhundra frågor utgör ca 6 % av det totala årliga antalet telefonfrågor till den danska nämnden, ca 10 % av frågorna till den svenska och den finlandssvenska nämnden, uppskattningsvis 20 % av frågorna till Norsk språkråd, ca 3 % av frågorna till Finska språkbyrån, och ca 20 % av Sverigefinnska nämndens frågor. Statistiskt sett är urvalet tillräckligt, men för de nämnder som har 5 000 frågor och mer om året känns det intuitivt alltför litet i vissa avseenden. Å andra sidan var undersökningen ganska krävande att genomföra, och att göra den större hade knappast varit möjligt med hänsyn till såväl intervjuare som intervjuoffer. Bearbetningen av materialet har också gjorts för hand (utom i Finland, där det har databehandlats) – något som ju också verkar begränsande på omfånget.

Man får alltså inte dra alltför vittgående slutsatser av siffrorna i kategorier med låg representation, och materialet får gälla för vad det är, nämligen frågorna från omkring två månaders rådgivningsverksamhet. Man får också jämföra uppgifterna för de olika nämnderna med viss försiktighet eftersom de utgör andelar av ett

utvalt material, inte av det totala antalet frågor till varje nämnd. (Så var t.ex. andelen frågande journalister för Svenska språknämnden ca 11 %, för Finska språkbyrån 9 %, men mot det skall ställas antalet journalister i Finland, som torde vara mindre än det i Sverige, och antalet frågor till nämnderna, där Finska språkbyrån har fem gånger så många som Svenska språknämnden. Den finska journalistkåren torde alltså i betydligt större utsträckning än den svenska vända sig till den språkliga rådgivningen.)

Den presentation som görs här omfattar frågarna och frågorna. En genomgång av nämndernas svar och principerna bakom dem utgör ett ämne för en egen undersökning och får anstå tills vidare.

Har vi då fått veta något som vi inte visste förut? Några direkta sensationer har undersökningen inte bjudit på, men vi tycker att vi har fått en mycket klarare bild av vilka våra frågare är och vilka attityder de har, liksom av de frågor som ställs till oss. Vi har fått en del nyttiga synpunkter från frågarna, på innehållet i ordböcker och ordlistor, på våra metoder att sprida våra rekommendationer m.m. Vi har fått en många gånger givande kontakt med frågarna; åtskilliga som varit anonyma i många år har trätt fram som personer, och utbytet verkar ha varit positivt. Inte så få frågare har framhållit den stora nytta de har av rådgivningen, några har uttryckt farhågor att undersökningen hängde samman med planer på nedläggning.

Innan själva undersökningsresultaten presenteras kan det vara skäl att säga några ord om de deltagande nämnderna.

Dansk sprognævn (statlig, inrättad 1955) fastställer normen för dansk rättstavning, ordböjning och interpunktion (ny upplaga av den nu 30 år gamla Retskrivningsordbogen är under utarbetande).

Norsk språkråd (statlig, verksamheten igångsatt 1952) är uppdelat i en sektion för bokmål och en sektion för nynorska. Rådet utarbetar den språkliga normen för skolans läroböcker (læreboknormalen) och normen för myndigheternas språk. Två stora ordböcker, en för bokmål och en för nynorska, har nyligen kommit ut med språkrådet som utgivare. Språkrådet deltar aktivt i det

norska terminologiarbetet och har som en av sina stora uppgifter att granska språket i läroböckerna. Norsk språkråd har också till uppgift att bevaka de enskilda medborgarnas språkliga rättigheter, dvs. i fråga om bruket av bokmål eller nynorska.

Svenska språknämnden (icke statlig men statsunderstödd, inrättad 1944, sekretariatet 1954) ger ut standardverk som Skrivregler, konstruktionslexikonet Svensk handordbok m.m. Nämnden fungerar i stor utsträckning som språklig rådgivare åt myndigheterna men kan inte generellt åberopas som givare av statlig norm (något sådant organ finns inte i Sverige). Nämndens personal har en sedan många år rätt omfattande undervisning för olika yrkesgrupper.

Finska språkbyrån (telefonrådgivning sedan 1945) ingår, liksom sitt finlandssvenska systerorgan Svenska språkbyrån, i den statliga Forskningscentralen för de inhemska språken. (De kallas framöver också *den finska nämnden* och *den finlandssvenska nämnden*.) Förutom sin mycket omfattande språkliga rådgivning, som också innefattar språkgranskning och undervisning, har finska språkbyrån som huvuduppgift att ge ut ordböcker, bl.a. den normerande nufinska basordboken (Nykysuomen perussanakirja).

Svenska språkbyrån (telefonrådgivning sedan 1945) har en särskild språkvårdsavdelning med en omfattande språklig rådgivning (till stor del rörande översättningsfrågor) och rätt mycket undervisning.

Sverigefinska språknämnden (inrättad 1975) arbetar i mycket stor utsträckning med frågor som rör finska termer och beteckningar på finska för företeelser i Sverige.

Vilka är frågarna?

Nedanstående tabell visar hur många olika frågeställare som har ställt de 500 frågorna.

	Da	No	Sv	Fi	Fi-sv	Sv-fi
Antal frågor	501	500	500	515	500	501
Antal frågeställare	412	312	375	341	267	232
Mer än 7 frågor	1	4	4	5	5	12

Det visar sig att Dansk Sprognævn har det största antalet frågare: den uppringande har ett akut problem och ställer i stort sett bara en fråga. Nämndens frågeservice har också populärt kallats "Sprognævnets ambulancetjeneste". Den finlandssvenska nämnden däremot har frågare som ställer flera, ibland många frågor i följd, och detta gäller i ännu högre grad för den sverigefinska nämnden.

Den finlandssvenska nämnden har alltså en liten, trogen krets av återkommande frågare. Det framgår också av nästa tabell, som visar andelen frågare som ringer för första gången.

Förstagångsfrågare	Da	No	Sv	Fi	Fi-sv	Sv-fi
	27 %	37 %	25 %	23 %	16 %	20 %

Största andelen nya frågare har Norsk språkråd, den nämnd som f.ö. har det lägsta antalet frågor. Den lägsta andelen har som sagt den finlandssvenska nämnden, men det är intressant att så mycket som hälften av förstagångsfrågarna här har finska som modersmål. (De finskspråkiga utgör annars ca 30 % av nämndens frågare.)

Könsfördelning

Den totala fördelningen mellan män och kvinnor är i Norden ganska jämn. Bland språknämndernas frågare är däremot övervikten för kvinnor markant, utom i Norge. Språksociologiska

undersökningar pekar på att kvinnor är mer angelägna om språklig korrekthet, men förklaringen till kvinnodominansen här är förmodligen en annan: mer än 1/4 av de frågande är sekreterare, som har till uppgift att se till att det de lämnar ifrån sig är riktigt, och därtill kommer den likaledes kvinnodominerade gruppen översättare. (Huruvida kvinnor sedan väljer dessa yrken av intresse för språk och språkform är inte platsen att gå in på här.)

Kön	Da	No	Sv	Fi	Fi-sv	Sv-fi
Kvinnor	65 %	47 %	58 %	66 %	71 %	79 %
Män	35 %	54 %	42 %	34 %	29 %	21 %

Högst ligger här den sverigefinska nämnden, följd av den finlandssvenska, vilkas största kvinnogrupp (och yrkesgrupp) är översättarna, och den danska, för vilken nästan hälften av frågarna är sekreterare (jfr *Yrke* s. 00). Norsk språkråds största yrkesgrupp däremot är chefer och tjänstemän. Hur fördelningen män/kvinnor ser ut i den gruppen har inte undersökts, men där råder förmodligen inte kvinnodominans (åtminstone gör det inte det i det svenska materialet).

Ålder

Vi delade in frågarna i åldersgrupper där den undre gränsen fick utgöra den ungefärliga åldern för inträdet i arbetslivet eller högre studier, nämligen 20 år, och den övre den ungefärliga pensionsåldern i Norden, 65 år. De yrkesarbetande åldrarna delade vi in i 15-årsperioder. Då kommer en gränslinje att gå vid 1949. För den svenska delen av undersökningen är det inte något ointressant årtal: de som är födda senare har inte den traditionella studentexamen och de har gått igenom ett utbildningssystem där språkriktighet inte haft samma utrymme som tidigare. Det senare är märkbart också i de andra nordiska länderna.

Ålder	Da	No	Sv	Fi	Fi-sv	Sv-fi
> 65	4 %	3 %	7 %	4 %	2 %	6 %
51-65	22 %	24 %	27 %	15 %	19 %	7 %
36-50	41 %	30 %	42 %	43 %	39 %	43 %
20-35	29 %	37 %	20 %	32 %	27 %	26 %
< 20	0 %	0 %	0 %	-	-	0 %
okänt	2 %	6 %	4 %	6 %	13 %	18 %

Ca 100 % 100 % 100 % 100 % 100 % 100 %

För alla nämnderna utom den norska utgör 36-50-åringarna den största gruppen. De ligger på omkring 40 %. I Norge är det 20-35-åringarna som bildar den största gruppen, och den är nästan dubbelt så stor som motsvarande grupp i Sverige. Finska byrån har sin kundkrets inom den yngre och mellersta medelåldern medan Svenska språknämnden har tyngdpunkten i de mognare generationerna; Sverige har också flest frågare i pensionsåldern. Vad de här olikheterna i fördelningen beror på kan man naturligtvis fundera på, och det kan också finnas skäl att bedöma dem, i synnerhet om man tänker göra något åt sin marknadsföring.

Modersmål

För språknämnderna är det inte oviktigt att veta huruvida frågorna gäller ett språk som den frågande förutsätts "kunna" eller om de gäller ett för den frågande främmande språk. I det senare fallet räcker det i allmänhet med en upplysning "så förhåller det sig" eller "så låter det bäst", medan man i det förra inte sällan kommer in på frågor om normer och normkonflikt, språkutveckling och annat som i längden kan leda till en omprövning av den norm man rekommenderar.

Annat modersmål	Da	No	Sv	Fi	Fi-sv	Sv-fi
	-	0 %	8 %	4 %	30 %	85 %

Siffrorna för frågare med ett annat modersmål än det vilket frågan gäller speglar ganska väl de nordiska ländernas språkliga situation. I toppen ligger den finlandssvenska nämnden, som

redovisar inte mindre än 30 % finskspråkiga bland sina frågare; 20 % av samtalen fördes på finska. Därefter kommer Sverigefinska språknämnden med drygt 8 % svenskspråkiga och Svenska språknämnden, som under frågeperioden hade nästan 8 % representerande inte mindre än 11 olika språk, med dominans för finskan. Den finska nämnden hade 4 % frågare med annat modersmål än finska, däribland 3,5 % med svenska. Norge och Danmark har under de senare åren tagit emot en del invandrargrupper men har inte Sveriges långa tradition och inte heller någon motsvarighet till det stora antal välutbildade invandrare som nu finns i Sverige – och det är de välutbildade som ringer. Norsk språkråd redovisar, förutom en tillfällig svensk, en sloven, anställd vid en statlig institution. Dansk Sprognævn har ”udlændingen”, en trogen frågare som dock begärt anonymitet och därför inte tagits med i enkäten.

Yrke

De frågande hörde hemma i följande yrkesgrupper:

	Da	No	Sv	Fi	Fi-sv	Sv-fi
Chefer, tjänstemän	17 %	35 %	22 %	25 %	26 %	14 %
Sekreterare; kontorister	49 %	20 %	21 %	30 %	21 %	15 %
Elever	3 %	2 %	2 %	4 %	1 %	3 %
Förlagsredaktörer	2 %	4 %	4 %	2 %	–	0 %
Författare	1 %	0 %	2 %	0 %	–	0 %
Journalister, informatörer	3 %	11 %	11 %	9 %	5 %	14 %
Korrekturläsare; typografer	5 %	3 %	2 %	1 %	0 %	0 %
Lärare	4 %	6 %	4 %	4 %	4 %	12 %
Reklamfolk	7 %	6 %	5 %	4 %	0 %	–
Språkvårdare; terminologer	–	0 %	5 %	0 %	1 %	–
Översättare	2 %	3 %	5 %	4 %	24 %	27 %
Pensionärer	1 %	–	4 %	4 %	1 %	2 %
Övriga, högre utbildn.	3 %	1 %	3 %	5 %	3 %	3 %
Övriga, lägre utbildn.	0 %	2 %	2 %	3 %	2 %	1 %
Okänt	2 %	7 %	9 %	5 %	11 %	9 %
Ca	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %

Den första yrkesgruppen utgörs av personer som utan att ha ett rent språkligt yrke har eget ansvar för det de skriver, alltså chefer, tjänstemän, handläggare, forskare m.fl. inom såväl förvaltning som det privata näringslivet. Här dominerar männen: i Sverige utgör de 65 % av gruppen mot 42 % män av alla de svenska frågarna. I Norge är denna grupp den största bland yrkesgrupperna, och det kan förklara varför det i Norge finns fler män än kvinnor bland frågarna.

Om gruppen chefer, tjänstemän m.fl. är mansdominerad så är i gengäld nästa grupp, sekreterare och kontorister, intill hundra procentigt kvinnlig. I Danmark utgör den nästan hälften av de frågande. Det torde inte vara orimligt att sätta de många danska sekreterarna i samband med den höga andel frågor som rör skrivsätt, särskilt ortografi, som Dansk Sprognævn visar i förhållande till de övriga nämnderna. Man frågar sig varför så många frågor i just Danmark kommer från sekreterare. Kan det hänga samman med att man i väntan på den nya Retskrivningsordbogen för säkerhets skull kontrollerar med nämnden vad som är gällande norm? Det kunde vara intressant att undersöka huruvida andelen frågande sekreterare i Danmark minskar när Retskrivningsordbogen kommit ut, inte minst som en avkänning av vad ordlistor och ordböcker har för ställning bland språkbrukarna.

Gruppen elever (på skilda nivåer) förefaller att ha en svag övervikt hos den finska nämnden. Den finska språkvårdens starka ställning inom utbildningen bekräftas av andra uppgifter, jfr s. 00.

I kontakterna med förlagsvärlden leder Sverige och Norge. På den svenska nämnden har flera av de anställda yrkesmässig kontakt med förlagsredaktörer genom kurser, granskningsuppdrag m.m., och Norsk språkråd har sitt mycket stora arbete med granskningen av språkformer i läroböcker.

I gruppen journalister och informatörer verkar Danmark ligga lågt. Å andra sidan har den danska nämnden den högsta siffran för korrekturläsare och typografer. Språkvårdarna skulle hellre se att journalisterna själva vände sig till dem i stället för att överlåta ryktborsten åt korrektoret – en åsikt som delas av korrekturläsarna. Åtminstone i Sverige har ämnet normativ stilistik och språkvård under det senaste årtiondet krympt till ett intet i journalistutbildningen. Visserligen är kanske inte all kritik av

journalisternas språk berättigad, men journalisterna bör, hur de än skriver, vara medvetna om vad de gör när de väljer språkform.

Lärarna utgör inte någon stor grupp i undersökningen. Man kan söka olika förklaringar till detta. Dels kan lärare ofta ta reda på svaren själva, och de anser om inte annat att de *bör* klara detta själva, dels har de ofta svårt att ringa under arbetstid. Många lärare håller sig dessutom à jour med språkvården genom att prenumerera på nämndernas skrifter. När man som språkvårdare möter lärare öga mot öga brukar frågorna emellertid inte utebli. Lärarna är en grupp som språkvården skulle vilja ha större direktkontakt med – för ömsesidig diskussion om språket i och utanför skolan.

En annan grupp som språkvården också skulle vilja ha effektivare kanaler till är reklamfolket. För den norska, svenska och finska nämnden är dock denna grupp i undersökningen ungefär lika stor – eller lika liten – som motsvarande grupp lärare, och det är kanske inte så lite ändå med hänsyn till att det finns betydligt fler lärare än reklammän. (Intressantast här är å andra sidan vad de frågar om.)

Språkvårdare och terminologer är få men viktiga. De sprider sina rekommendationer vidare till andra grupper, och deras språkbruk har auktoritet. Denna grupp är störst i det svenska materialet, och möjligtvis finns det också flest av denna yrkesgrupp i Sverige: språkexperter i statsförvaltningen, språkkonsulter, terminologer inom Tekniska nomenklaturcentralen och standardiseringsorganen. Eventuellt ligger dock Finska språkbyrån här högre än vad siffrorna visar; de finländska terminologerna vänder sig oftast inte till den allmänna telefonrådgivningen utan söker någon viss tjänsteman direkt.

När det gäller andelen översättare skiljer sig den finlandssvenska och den sverigefinska nämnden markant från de andra. Medan man i de andra nämnderna har 5 % och mindre av översättare ligger de här två nämnderna på ca 25 % och mer (inklusive tolkar).

Pensionärerna har kallats så bara om de ringer som privatintresserade. I den mån de ringer som yrkesmäniskor – som författare, förlagsredaktörer, lärare – har de klassats efter yrke. Svenska språknämnden och Finska språkbyrån har flest pensionärer och den svenska nämnden har den absolut största andelen

frågare i pensionsåldern. I Norge tycks det mer än annorstädes vara de yrkesverksamma som frågar.

I gruppen Övriga dominerar de som har någon form av högre utbildning.

Arbetsplats

Frågorna kommer från följande typer av arbetsplatser. (Siffrorna anger i vilka proportioner frågorna är fördelade på olika slag av arbetsplatser.)

Frågorna kommer från	Da	No	Sv	Fi	Fi-sv	Sv-fi
Offentlig förvaltning	21 %	33 %	19 %	23 %	28 %	35 %
Företag	28 %	11 %	16 %	29 %	26 %	7 %
Organisationer	7 %	6 %	3 %	4 %	2 %	9 %
Massmedier, förlag	7 %	14 %	17 %	7 %	3 %	13 %
Kulturinstitutioner (teatrar, bibliotek)	2 %	1 %	1 %	3 %	1 %	3 %
Skolor, studieförbund	4 %	5 %	4 %	8 %	3 %	7 %
Högskolor; forsknings- institutioner	5 %	8 %	4 %	7 %	4 %	4 %
Reklambyråer	9 %	11 %	5 %	3 %	0 %	–
Översättningsbyråer	–	–	0 %	–	3 %	–
Språkvårdsorgan, terminologiorgan	–	0 %	2 %	–	–	1 %
Kontor, ospec.	2 %	0 %	3 %	–	–	0 %
Frilans	3 %	9 %	3 %	4 %	17 %	13 %
Övrigt	0 %	0 %	4 %	0 %	0 %	–
Arbetsplats ej angiven	12 %	1 %	19 %	13 %	11 %	10 %
Ca	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %

Den offentliga förvaltningen utgör en stor grupp. Hos Sverigefinnska språknämnden kommer inte mindre än 35 % av frågorna därifrån, många från de finska invandrarbyråerna. Norsk språkråd ligger på ungefär samma nivå; norsk förvaltning är ju

skyldig att iaktta vissa föreskrifter för språkbruket, och många av frågorna rör översättning till nynorska eller andra nynorskproblem. Högt ligger också den finlandssvenska nämnden, särskilt beroende på den nära kontakten med de statliga översättarna och laggranskarna. Näringslivet svarar för många av frågorna i Danmark och Finland, och här har vi väl återigen sekreterarna och översättarna. Både förvaltning och företag i Finland måste översätta mängder av text, främst från finska till svenska. I Norge däremot verkar företagen mindre intresserade av språkrådets tjänster. Känner de sig friare att följa en annan norm än den officiellt föreskrivna? Den tanken motsägs å andra sidan av den höga norska siffran för reklambyråer, som ju eljest brukar klandras för en viss tygellöshet i förhållande till det etablerade skriftspråkets krav. Eller beror det rätt och slätt på att man inte känner till telefonrådgivningen? Materialet håller här knappast för mer än funderingar.

Svenska språknämnden redovisar den största andelen frågor från massmedier och förlag. Sverigefinska språknämnden, som ligger tvåa, torde dock ha mer utbredd kontakt med den finska journalistkåren i Sverige (i synnerhet lokalradions reportrar) än vad Svenska språknämnden har med de svenska massmedierna.

Finska språkbyrån har de absolut flesta frågorna från skolor och utbildningsanstalter, den har flest frågare som lärt känna nämndens existens genom skolan och flest frågare i de lägre åldrarna. Alla dessa uppgifter sammantagna antyder att den finska nämnden är väl förankrad inom skola och utbildning, mer än någon annan nämnd. Hack i häl kommer Sverigefinska språknämnden, trots att den bara har funnits i tio år, och Norsk språkråd. Här frågar man sig dock om inte plikten att följa läreboknormalen spelar in, liksom att Norsk lantbrukshögskola är storkund hos språkrådet. De norska siffrorna för elever och examensarbeten är bland de lägre.

Gruppen "frilans utan arbetsplats" är stor hos den finlandssvenska och den sverigefinska nämnden. Här har vi återigen de många översättarna. Svenska språknämnden har en hög siffra för "ingen arbetsplats angiven". Ibland beror det på att man har glömt att fråga om det, men annars bör "ingen arbetsplats" sättas i samband med den stora andelen privat ställda frågor för den svenska nämndens del.

Hur kände ni till att man kan ringa nämnden?

Om nämnderna skall bedriva någon form av marknadsföring eller försöka inrikta sig på vissa grupper, är det av intresse för dem att få reda på hur folk känner till deras existens. En av frågorna i enkäten kom därför att lyda: "Hur kände ni till att man kan ringa till språknämnden?"

Åtskilliga av de svarande kunde som väntat inte dra sig detta till minnes. En av den finska nämndens frågare menade att nämnden vore bekant sedan Gutenbergs tid, och en dansk sade: "Hvis noen spurgte mig hvor jeg kendte Rådhuspladsen fra, hvad skulle jeg så svare?"

För en stor grupp människor tycks kännedomen om språknämnderna alltså höra till allmänkunskaperna, och så tycks särskilt vara fallet i Danmark – det gäller nästan var tredje dansk frågare i undersökningen. Bland den finska nämndens frågare säger nästan en femtedel uttryckligen att de fått kännedom om Finska språkbyrån i skolan eller under vidareutbildningen, och det är åtskilligt mer än för någon annan nämnd.

Svenska språknämnden och de båda nämnderna i Finland medverkar i rätt stor utsträckning vid kurser och seminarier för offentliganställda, massmediefolk, översättare m.fl. En hel del av deras frågare säger sig ha fått sin första kontakt med språkvården genom sådan undervisning. Sverigefinska språknämnden har en ganska intensiv verksamhet med olika slag av gruppträffar med översättare, radiofolk och invandrarkonsulenter: inte mindre än en fjärdedel av frågarna sade sig känna till nämnden genom sådana möten.

Många frågare säger sig ha fått tips om telefonrådgivningen av chefer eller kolleger på arbetsplatsen. Det gäller i synnerhet Dansk Sprognævn och Svenska språkbyrån i Finland. Här skulle det vara intressant att få veta vilken attityd frågarna har till sitt eget ringande, om de anser det självklart att man söker råd i språkfrågor eller om man anser det lätt penibelt att inte klara sina språkproblem på egen hand (eller att över huvud taget ha språkproblem). Åtminstone en och annan av Svenska språknämndens frågare verkar försöka ringa i obemärkthet. Den attityden skulle man gärna vilja ändra på.

Svenska språkbyrån i Finland, liksom Sverigefinska språk-

nämnden, utmärker sig genom att de mer än de andra nämnderna har direktkontakt med sina frågare – genom kurser, seminarier och arbetsmöten och delvis också genom sällskapslivet, vilket alltsammans återspeglar minoritetsspråkens situation. Här möts en begränsad grupp yrkesmänniskor kring en central angelägenhet, nämligen det egna språket. Detta förhållande bidrar nog också till att förklara varför Svenska språkbyråns folk citeras och intervjuas i pressen åtskilligt oftare än vad som är fallet med deras nordiska kolleger, som verkar mer anonyma inför sina landsmän.

Varje nämnd ger också ut sin egen tidskrift i språkfrågor och publicerar också i skiftande omfattning skrivregelsamlingar, ordlistor, språkhandledningar m.m. Inte så få av frågarna tycks känna till nämndernas telefonservice just genom dessa publikationer. Dansk Sprognævns "Nyt fra Sprognævnet", som tidigare gick ut till ca 10 000 prenumeranter och som efter några år av nedläggning nu har återuppstått, har starkt bidragit till kännedomen om nämnden och dess språkliga rådgivning, och detsamma gäller Sverigefinska språknämndens "Kieliviesti", som med en upplaga på ca 1 400 tycks täcka huvudparten av dem som intresserar sig för finskan i Sverige.

För de övriga nämnderna är andelen frågare som uppger en nämndpublikation som kontaktförmedlare något mindre, även om publikationernas upplagor i vissa fall är större. (Norsk språkråds "Språknytt" går ut i ca 16 000 ex., Finska språkbyråns "Kiellikello" i ca 25 000, Svenska språknämndens "Språkvård" i ca 4 000, vartill kommer "Skrivregler", och Svenska språkbyråns "Språkbruk" i 6 000 ex.) Det har naturligtvis sin betydelse om publikationen inbjuder till kontakt. Vad som till sist är mest intressant är dock hur många människor det är totalt som vänder sig till nämndernas rådgivning, och här skiljer sig nämnderna rätt avsevärt, vilket uppgifterna om det årliga antalet frågor visar.

Frågar man i arbetet eller privat?

En aspekt som vi gärna ville ha med i undersökningen var huruvida frågorna ställdes i arbetet eller av privat intresse. Uppgifterna här, tagna tillsammans med uppgifterna om yrke och arbetsplats, om hur man känner till nämnden och inte minst om syftet med

frågan (sammanhang, texttyp), säger en del om hur folk ser på språkvård i allmänhet och språknämnderna i synnerhet.

Frågan ställd	Da	No	Sv	Fi	Fi-sv	Sv-fi
i arbetet	89 %	92 %	81 %	84 %	88 %	90 %
privat	11 %	8 %	19 %	14 %	9 %	10 %
okänt	0 %	0 %	0 %	2 %	3 %	0 %
	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %

Det visade sig gemensamt för alla nämnderna att det är i arbetet som folk vänder sig till dem. Ingen nämnd har under 80 % frågor ställda i tjänsten, den högsta siffran är 92 %. Ändå finns det intressanta skillnader mellan nämnderna, om man ser till andelen privat ställda frågor. Lägst ligger här Norsk språkråd med 8 %, högst Svenska språknämnden med 19 %. Kan det vara så att man i Norge betraktar språkrådet främst som ett organ för det offentliga språkbruket, medan det privata språkbruket mer är vars och ens ensak, där man väljer själv bland tillåtna och otillåtna former? Och är det å andra sidan så att man i Sverige inte på samma sätt skiljer på språkbruk privat och i offentliga sammanhang? Svenskan har på ett annat sätt en språkriktighetstradition, där t.ex. Erik Wellanders "Riktig svenska" har haft en ställning som rättesnöre för den språkintresserade allmänheten. Svenska språknämnden verkar mer än någon annan nämnd betraktas som en sorts språklig Mäddchen für alles, vilket också bekräftas av redovisningen av vad folk frågar om.

Att den finlandssvenska nämnden och den sverigefinska ligger lågt i fråga om andelen privat ställda frågor är inte att undra över. Dessa två nämnder har delvis en annan funktion än de övriga nämnderna, och de behandlar framför allt de problem som uppstår när ett minoritetsspråk skall göra sig gällande, när ett språk möter ett annat. (Jfr också det färöiska bidraget i denna bok.) Den finlandssvenska och den sverigefinska nämnden har också själva skapat sig en egen profil som rådgivningsorgan för yrkesfolk.

Huruvida sedan den rådande fördelningen mellan privata frågor och frågor i tjänsten är den lämpliga och önskvärda för varje

nämnd kan inte diskuteras här. Undersökningens resultaten kan emellertid ge visst underlag för en sådan diskussion.

I vilket sammanhang förekommer frågan?

Vi frågade våra frågare vilken sorts sammanhang frågan gällde, vilket slags text eller, om det inte rörde sig om en text, vilket annat syfte frågaren hade med frågan. Så småningom utkristalliserades ett trettiootal olika kategorier. (Framställningen här skall inte tyngas med någon uppställning av dem.)

Flertalet av frågorna ställs i en akut situation: den frågande skall skriva något, för egen eller andras räkning, och har stött på ett problem som måste lösas. Men många frågor ställs också av allmänt intresse – i tjänsten eller privat. Här har Dansk Sprog-næv n och i synnerhet Svenska språknämnden betydligt fler frågor än de andra nämnderna.

Bland de olika textkategorierna är det ingen som är extremt dominerande. Norsk språkråd har 12 % frågor som rör läromedel, vilket inte är förvånande med hänsyn till språkrådets arbetsuppgifter, och 13 % frågor om reklamspråk, vilket är mer förvånande och dessutom den högsta siffran för någon textkategori. Därefter kommer facktexter av olika svårighetsgrad, men för övrigt ligger de olika textkategorierna på under 10 % vardera. De större posterna upptas här av skrivelser mellan olika förvaltningsorgan och från myndigheter till allmänhet och enskilda, vidare information till bestämd grupp (föreningsmeddelanden, redovisningar, årsberättelser m.m.), broschyrer till allmänheten, brev, framför allt affärskorrespondens (ej privatbrev), som i Danmark ligger högst (här har vi återigen sekreterarfrågorna).

Den svenska nämnden och de båda nämnderna i Finland ligger tydligt över den danska och den norska nämnden när det gäller tidningstext (6–7 % mot ca 2 %). Svenska språknämnden har också flest frågor rörande skönlitteratur (från författare, förlagsfolk och översättare) – 5 % mot ca 1 % hos de övriga.

Andra kategorier som redovisats är utredning, protokoll, intyg, skyltar och etiketter, radio-tv-språk (som högst 1,6 %), undervisning, examensarbeten (där Finska språkbyrån tycks fungera som livboj), blanketter, recept, skrivhandledningar och författnings-text, som särskilt Svenska språkbyrån har en del av.

Svenska språknämnden har de flesta frågorna som rör privata skrivelser: tackkort, dödsannonser, ansökningar, insändare. Den norska och den finlandssvenska nämnden hade så gott som inget av det slaget under undersökningsperioden.

Det är uppenbart att alla dessa olika textslag har olika förmåga att påverka språkbruket. Massmediespråk har stor genomslagskraft, skyltar på bussar ses av många, liksom etiketter, medan ett enstaka affärsbrev, som kanske bara läses av en enda person, knappast kan ge någon större spridning åt en språklig rekommendation. Å andra sidan skall man inte underskatta grupperna med liten direkt spridning. Språket på reklamaffischer har för många knappast någon auktoritet, medan däremot t.ex. en ny lag, med begränsad läsekrets, kan ge stöd åt ett språkbruk, t.ex. en form som annars skulle ha svårt att hävda sig i allmänspråket.

För att få en uppfattning om vilken genomslagskraft svaren på frågorna skulle kunna tänkas få frågade vi också i hur stor upplaga texterna gick ut och vilka mottagarna var. Tyvärr gav denna fråga i allmänhet ett rätt magert resultat; många kunde helt enkelt inte svara på den.

Frågorna

Vad frågar då folk om? Genomgången av de 500 frågorna gav följande kategorier med underavdelningar (kategorierna är betingade av materialet och har inte ställts upp i förväg):

1. *Skrivsätt*: ortografi, stor/liten bokstav, teckenbruk (accenter o.d.), siffror, sammanskrivning/särskrivning, avstavning, förkortningar, genitiv, datering
2. *Böjning*: främmande substantiv, inhemska substantiv, adjektiv, verb, övrigt
3. *Ordbildning*: allmänt, sammansättningsfogen, övrigt
4. *Uttal*
5. *Uppgifter om känt ord*: vad betyder x?, etymologi m.m., finns det ett ord x?, tillåter norsk rättskrivning x?

6. *Uppgifter om okänt ord*: vad heter x på y?, ett ord för begreppet x?, nordiskt ersättningsord, översättning bokmål/nynorska

7. *Ordbruk – lämplighet*: kan man använda ordet x i detta sammanhang?, talspråksformer i skrift

8. *Syntax*: konstruktioner (prepositioner), fraser, meningsbyggnad–ordföljd, interpunktion, kongruens, syftning, till de/dem som, artikelbruk (bestämd/obestämd artikel, artikellöshet), og eller å i norskan, övrigt

9. *Formuleringar*

10. *Utanförspråkliga frågor*: citat, litteraturanvisningar, frågor om nämnden, "ej vårt bord", övrigt

Var och en av de 500 frågorna har fått sin plats inom någon av dessa kategorier. De har i materialet kallats huvudkategorier med underkategorier. För varje nämnd bildar de 500 frågorna fördelade på dessa kategorier 100 procent. Naturligtvis kan det ibland hävdas att en fråga hör hemma i flera av kategorierna. Gränsfallen har dessbättre varit få. Viktigast har varit att få samma behandling av frågorna i de skilda nämnderna.

Det visade sig emellertid fruktbart att skära tårtan även på en annan ledd, att se frågorna ur andra aspekter. En fråga om huruvida det är lämpligt att använda ett visst ord i ett visst sammanhang (kategori 7) kan ju vara en fråga inte bara om ordbruk utan även om stil, liksom t.ex. en fråga om huruvida *du* i tilltal bör skrivas med stor eller liten bokstav (kategori 1) på sitt sätt är en stilfråga. Sålunda kompletterades de tio "grammatiska" kategorierna med fem sidokategorier, som sinsemellan inte är jämförbara. De är till för att visa ur vilken eventuell annan aspekt den "grammatiska" kategorin kan vålla problem. De fem sidokategorierna med underkategorier är följande:

11. *Främmande ord*: skrivsätt, böjning, uttal, lämplighetsersättning, övrigt (betydelse, etymologi m.m.)

12. *Översättning*: enskilda ord, formuleringar

13. *Stil*

14. Principer

15. *Förkortningar*: skrivsätt, betydelse, lämplighet

16. *Namn*: skrivsätt, uttal, betydelse, vad heter x och y?, övrigt

En fråga som "skall jag skriva förkortningen *bl.a.* med eller utan punkter och finns det några principer i det här fallet?" hamnar bland huvudkategorierna under *Skrivsätt: teckenbruk* och under sidokategorierna *Principer* och *Förkortningar: skrivsätt*.

Här följer så en uppställning över frågornas fördelning på de olika överordnade kategorierna.

Huvudkategorier ca %	Da	No	Sv	Fi	Fi-sv	Sv-fi
1 Skrivsätt	41 %	24 %	20 %	37 %	8 %	2 %
2 Böjning	6 %	10 %	8 %	8 %	2 %	1 %
3 Ordbildning	8 %	6 %	11 %	5 %	4 %	–
4 Uttal	2 %	0 %	2 %	0 %	0 %	–
5 Uppgifter om känt ord	12 %	10 %	17 %	7 %	6 %	6 %
6 Uppgifter om okänt ord	3 %	19 %	4 %	3 %	53 %	83 %
7 Ordbruk – lämplighet	8 %	9 %	9 %	14 %	8 %	4 %
8 Syntax	13 %	13 %	19 %	20 %	7 %	–
9 Formuleringar	4 %	1 %	4 %	4 %	6 %	3 %
10 Övrigt	3 %	8 %	7 %	3 %	5 %	1 %
	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	

Sidokategorier

11 Främmande ord	21 %	10 %	19 %	12 %	1 %	2 %
12 Översättning	3 %	20 %	4 %	2 %	56 %	86 %
13 Stil	0 %	2 %	3 %	4 %	1 %	–
14 Principer	3 %	9 %	4 %	4 %	4 %	–
15 Förkortningar	3 %	2 %	3 %	11 %	2 %	2 %
16 Namn	6 %	6 %	8 %	15 %	5 %	1 %

I fråga om *Skrivsätt* leder Dansk Sprognævn. Inom denna kategori ligger inemot hälften av alla frågorna till nämnden. Och vad danskarna vill ha svar på är frågor om stavning. Dansk Sprognævn har ungefär dubbelt så många stavningsfrågor som den svenska, den norska och den finska nämnden (och mer än tio gånger så många som den finlandssvenska och den sverigefinska nämnden). Man kan här inte bortse från det faktum att klyftan mellan uttal och skrift i danskan hela tiden vidgas, vilket i längden leder till osäkerhet i rättskrivningen. Dansk Sprognævn ligger också främst när det gäller frågor om stavning av främmande ord. Här vore det naturligtvis tacksamt att påpeka att danskan är det nordiska språk som i störst utsträckning behåller den ursprungliga stavningen av främmande ord: här kan man se hur det går när man inte anpassar lånorden. En av de givna förklaringarna till de många danska ortografifrågorna är emellertid att man i Danmark väntar på den nya Retskrivningsordbogen och att man i avvaktan på den vänder sig till nämnden för att vara på den säkra sidan.

Finskan är ju ett ortografiskt stabilt språk, och de finska ortografiska frågorna rör också i mindre utsträckning främmande ord. Finska språkbyråns höga siffra för *Skrivsätt* beror främst på ett stort antal frågor om stor/liten bokstav, sammanskrivning/särskrivning och förkortningar.

Kategori 2, *Böjning*, leds av norrmännen, som ställer frågor om framför allt inhemska ord. Här återspeglas norskans formrikedom och den osäkerhet som följer av att den officiella snävare normen (läreboknormalen) bara godkänner vissa av dessa former. Heter det t.ex. *papir* eller *papirer* i pluralis, *det gleder meg* eller *det gler meg*? Danskar och svenskar frågar i större utsträckning om böjning av främmande ord: *et* eller *en regie*, *massmedier* eller *massmedia*?

Ordbildning, kategori 3, leds av svenskarna, och här är den dominerande underkategorin frågan om *s* i sammansättningsfogen; *mervärdels/skatt*, *tid/s/program* och *chef/s/sekreterare* är eviga följeslagare.

Utalsfrågorna, kategori 4, är få. Endast den danska och den svenska nämnden kan här redovisa några procentsatser (2%). Detta stärker mer än väntat intrycket av att språkvården huvudsakligen kommit att gälla det skrivna språket.

Uppgifter om ord, kategori 5, rör till största delen betydelse, men även etymologi, ålder, bruklighet o.d. Hit hör också frågan: "Finns det ett ord som lyder . . .?" Svenska språknämnden ligger ojämförligt högst här, vilket bekräftar bilden av den svenska nämnden som någon sorts allmäninstitut för språkfrågor, dit man ringer inte bara för att få hjälp att skriva korrekt utan även för att få sin nyfikenhet stillad.

Kategori 6, *Uppgifter om okänt ord*, handlar om översättning. Här får man förklaringen till att Svenska språkbyrån i Finland och Sverigefinska språknämnden har så låga siffror i de andra kategorierna. Av de 500 frågorna till den sverigefinska nämnden löd ca 370 "Vad heter det svenska ordet x på finska?" och 45 frågor "Vad heter det finska x på svenska?" – dvs. 83 % av alla frågorna. I majoriteten av fallen rör det sig om termer och benämningar på sakförhållanden i Sverige som inte har sin direkta motsvarighet i Finland. För den finlandssvenska nämndens del gällde 52 % av alla frågorna översättning från finska till svenska. För de andra nämnderna ligger översättningsfrågorna på högst ett par procent. Norsk språkråd har dock som specialfall sina översättningar mellan bokmål och nynorska, vilka utgör 16 % av de norska frågorna.

I ett mindre antal fall söker man ett ord för ett känt begrepp med frågor som "Fins det en betegnelse for forholdet mellom samboere?" eller "Hvad hedder grisens unger?" I några få fall efterfrågas ett nordiskt ersättningsord för ett främmande ord, t.ex. *franchising*, *flip-over*. Att dessa frågor inte är så många bör inte tolkas som att det nordiska arbetet med att finna ersättningsord är överflödigt. Den totala årliga mängden av efterfrågade ersättningsord är inte försumbar.

Kategori 7 heter *Ordbruk – lämplighet*. Här handlar det framför allt om rätt ord i rätt sammanhang. Finska byrån ligger i täten – delvis beroende på finskans struktur. Frågorna behöver ofta diskutera valet mellan olika avledningar till samma grundord, där de andra språken har helt skilda ord.

Syntax, kategori 8, är en stor och intressant kategori. Här återspeglas också vissa grammatiska skillnader mellan de olika språken och de problem som dessa grammatiska företeelser kan vålla. Underkategorin *konstruktioner* toppas av svenskar och finnar, och vad folk frågar om här är för svenskans del preposi-

tionsfraser – heter det *beror på* eller *av*, ett *utlåtande om* eller *kring?* – och för finskans del kasusformer.

Iögonenfallande är de låga siffrorna för meningsbyggnad och interpunktion, fränsett hos den finska nämnden. Det finns en i Sverige vitt utbredd uppfattning att det inte längre existerar några kommateringsregler, och tydligen tycks kommatering inte vålla folk besvär – utom lärarna, som klagar, inte utan orsak (dock inte i denna undersökning).

Bland övriga underkategorier kan nämnas *kongruens*, där norrmän har ett specialproblem med numerusböjningen hos adjektiv, "dei er glad/glade i", medan ett svenskt specialfall rör valet mellan e och a vid maskuliner: "den lille/lilla pojken".

Ett i Danmark, Norge och Sverige välbekant grammatiskt problem är uttrycket "till de som" (i stället för "till dem som"). Norsk språkråd och därefter Svenska språknämnden har tagit steget fullt ut och erkänner nu "til dei som/till de som" som en fast konstruktion. Svenska språknämnden hade 4, Norsk språkråd 5 och Dansk Sprognævn 6 frågor om "till de som", och frågan torde återkomma under lång tid framöver.

Underkategorin *Övrigt* avser bl.a. det för danskan speciella och för de danska språkbrukarna problematiska "han är væsentlig/t/ større". I underkategorin *artikelbruk* återfinns ett par svenska frågor om s.k. nakna substantiv, dvs. substantiv utan artikel: "man eller kvinna kan vigas till präst". Norrmännen har några frågor om *å* eller *og*: "begynn å trene/begynn og tren".

Kategori 9, *Formuleringar*, rör formulering av hela fraser och meningar. Frågan lyder i allmänhet: "Låter det bra så här?" I den svenska nämndens material är det ofta personer som inte har svenska som modersmål som står för dessa frågor. Den finlandssvenska nämnden ligger högst, vilket verkar rimligt – ofta rör det sig om att få fason på något som är översatt till svenska.

Den sista huvudkategorin, nr 10, tar upp *Utanförspråkliga frågor*. Hit har förts frågor om citat, om litteraturanvisningar, om nämnden, frågor som "Hur många ord finns det i svenskan?", "vad är *skola* för verbform?", "kan Norsk språkråd kommentere det faktum at færre rekrutter nå velger nynorsk som målform?", "hvordan titulerer man en biskop?" samt beskärnelser över språkets förfall. Hit hör också en underkategori *Ej vårt bord* – dvs. att frågan legat utanför nämndens område och skickats

vidare till någon annan instans.

De främmande orden, kategori 11 i undersökningen, är en fråga som upptar de nordiska språknämnderna i hög grad, inte minst i deras samarbete med varandra. Bland språkbrukarna tycks de däremot omfattas av ett rätt skiftande intresse. I den svenska och den danska delen av undersökningen rör omkring 20 % av frågorna främmande ord: stavning, böjning, betydelse, ersättning. I den norska delen är vi nere på 15 %, i den finska 12 %, i den sverigefinska 2 % och i den finlandssvenska 1 %! Att den finska nämnden skiljer sig från den danska, norska och svenska kan väl förklaras med att finskan inte använder främmande ord i samma utsträckning som grannspråken, men argumentet håller inte för norskan, vars främmande ordförråd i stort sett är detsamma som för danskan och svenskan. Nu visar det sig emellertid att i fråga om stavning och böjning av de främmande orden ligger Norge och Sverige ganska jämnt, Danmark en bit över och finnarna något under. Vad som placerar Danmark och Sverige så högt inom kategorin Främmande ord är frågor om betydelse – och det är en annan aspekt på de främmande orden, som vi inte kommer förbi genom att bara anpassa dem till det inhemska språkssystemet. Danskarnas och svenskarnas övervikt bland betydelsefrågorna bör emellertid närmast sättas i samband med de av allmän nyfikenhet ställda frågorna, många av dem privata.

Att den finlandssvenska och den sverigefinska nämnden har så helt annorlunda siffror i fråga om de främmande orden kan väl förklaras med att majoriteten av frågorna rör översättning mellan finska och svenska, och där intar de främmande orden naturligt nog inte någon framträdande plats.

Översättning har behandlats i samband med frågor om enskilda ord. Ser man till alla frågor som rör översättning, kategori 12, höjs siffrorna ytterligare till 86 % av det totala antalet frågor för Sverigefinska nämnden, 56 % för den finlandssvenska.

Stilfrågorna, 13, tycks vara flest hos den finska nämnden medan frekvensen för frågor om *Principer*, 14, är högst i Norge. Finnarna ligger långt framme när det gäller frågor om *Förkortningar* och *Namn*, vilket har sin grund i det finska språkliga systemet: både förkortningar och namn måste böjas i kasusformer. Tekniken för kasusändelsernas sammanfogning med för-

kortningar är svår för många, och inte mindre svårbehärskade tycks reglerna vara för böjning av utländska ortnamn i olika kasusformer – i genitiv, partitiv, inessiv och illativ. (Många namnfrågor slussas också vidare till den finska namnbyrån, som tar emot ca 1 000 frågor om året.)

Hur accepteras svaren?

Språkvården är naturligtvis inte så lite intresserad av att få reda på hur dess rekommendationer tas emot. Att somliga av dem *inte* tas emot vet vi. Vi beslöt därför att fråga våra frågare om de accepterade svaret eller ansåg sig ha fått någon ledning av det, om det var de själva som avgjorde om upplysningen eller rekommendationen skulle följas eller, om så inte vore fallet, om de visste huruvida den som hade avgörandet skulle följa den.

Acceptansen var närmast bedövande. Majoriteten av de uppringande frågade för egen räkning och ifrågasatte inte svaren. Rätt få hade inte avgörandet själva och rätt få var likaledes osäkra om huruvida svaret skulle följas. Dansk Sprognævn, Finska språkbyrån och Svenska språknämnden hade i undersökningen endast en person var som inte alls accepterade svaret, och Norsk språkråd hade några enstaka som var missnöjda – i det ena fallet inte utan skäl, eftersom ordboksnormen i det fallet gick emot gängse språkbruk (även språkkonsulentens).

Att de flesta accepterar de uppgifter de får är i och för sig inte så egendomligt. Den frågande befinner sig i en situation där han behöver fylla en lucka eller få bekräftelse på något redan anat, och svaret är ofta odiskutabelt: noggrant stavas med ett n, Norge skall ha stor bokstav osv. Redan i detta att folk vänder sig till nämnden finns alltså inbyggt en benägenhet för acceptans. Man vill veta vilken den rådande normen är, och språknämnden betraktas som garant för den. Sedan får man naturligtvis räkna med att själva frågan "Är ni nöjd med svaret?", eller hur den nu formulerats, inbjuder till ett positivt svar, och man får nog anta att en eller annan frågare kan ha ansatts av tvivel på ett senare stadium. Ändå var vi överraskade över denna utomordentliga beredvillighet att godta våra svar. Vi fick åtskilliga kommentarer av typen "Språknämndens ord är kungsord" och "Tror ni att jag skulle komma på tanken att ifrågasätta vad nämnden säger?",

vilket både gläder och oroar. Det händer nämligen, om än inte ofta, att man som språkvårdare får anledning att ifrågasätta vad man har svarat.

Var det svårt att komma fram på telefon?

För att få ett begrepp om i vilken utsträckning telefonservicen är tillräcklig ställde vi också frågan "Var det svårt att komma fram på telefon?"

För Finska språkbyråns frågare är det uppenbarligen svårt. Inte mindre än 72 % hade fått ringa mer än en gång för att komma fram. Trots att telefonservicen är öppen bara 9-14 och då sköts av en person, hinner man dock med ca 20 000 frågor om året, dvs. 60-80 samtal om dagen under de intensiva perioderna. Finska byrån har utan vidare behov av att utvidga sin rådgivande personal.

Att komma fram till Dansk Sprognævn är som att vinna på lotteri, sade en dansk frågare. Ca 48 % fick ringa mer än en gång. Telefonservicen har bara en ingående linje, och rådgivningen sköts av en av nämndens kontorister med assistans av en av de fem språkvårdarna (enligt ett rullande schema). Telefonservicen är öppen 10-14, och med den kapaciteten besvarar man ca 8 000 frågor om året. Nämnden anser sig inte under nuvarande ekonomiska villkor kunna avsätta mer personal till telefonservicen.

Svenska språkbyrån i Finland svarar på frågor under större delen av dagen tre dagar i veckan och under två timmar de övriga dagarna. Som personalen består av två personer av vilka en ofta är ute och undervisar m.m. tutar det inte sällan upptaget. Ca 5 000 frågor om året.

Sverigefinska språknämndens telefonservice sköts av en person klockan 9-12, men folk som ringer på andra tider får också svar. I 15 % av fallen hade man svårt att komma fram. Ca 2 500 frågor om året.

Från Svenska språknämnden rapporteras inga problem. Alla de sex språkvårdarna svarar på frågor under sin arbetstid 9-17. Nämnden har alltid haft som princip att folk skall kunna ringa hela dagen, men det inverkar naturligtvis på det övriga arbetet. Ca 5 000 frågor om året.

Norsk språkråd har inte som de andra nämnderna någon insti-

tutionaliserad frågeservice. Telefonrådgivningen sköts av tolv språkkonsulenter under deras övriga arbete. Språkrådet har uppskattningsvis ca 2300 frågor om året.

Sammanfattning

Vad som framför allt har slagit oss som gjort denna undersökning är hur lika varandra de nordiska nämnderna trots allt är, fastän de har sina specialuppgifter inom varje land. Visserligen har det här för de olika nämnderna kristalliserats ut vissa olika huvudkategorier av yrkesmänniskor som mer än andra använder sig av nämndernas telefontjänst, men det är också viktigt att framhålla att undersökningen visar att praktiskt taget vem som helst – sjuksköterskor, lokförare, författare av statsöverhuvudens anföranden, chaufförer, skyltmålare, hemmafruar och poliser ringer till sin respektive nämnd och frågar om vad som helst. Folk som ringer till nämnderna är också tillfreds med de svar de får. Vi skulle förstås alla som arbetar med telefonrådgivningen kunna anföra exempel på motsatsen, folk som anklagar oss för att missköta våra som de anser språkpolisiära uppgifter och som anser oss bidra till det allmänna språkliga förfallet genom bristande stränghet i språksynen, men sådana telefonsamtal är förmodligen mindre vanliga än vad vi hittills har trott.

Skulle man slutligen teckna en bild av de olika nämnderna får man ungefär följande resultat.

Den danska, den svenska och den finska nämnden liknar varandra i mycket. Det rör sig här om tre institutioner som står för vården av ett riksspråk. Dessa tre nämnder förefaller också ha den största spridningen utanför de skrivande yrkesgrupperna, och de har fler privat ställda frågor än de övriga.

Dansk Sprognævn fungerar mer än någon annan nämnd som akutmottagning för skrivpersonal, som utgör för nära nog hälften av alla nämndens frågare. För övrigt har man inga dominerande yrkesgrupper. *Dansk Sprognævn* har också det största antalet olika frågare. Frågorna handlar mest om formalia: skrivsätt (mer än hälften av frågorna), ordbildning och ordböjning. Danskarna frågar också om hantering av främmande ord. Åtskilligt av det som det frågas om är sådant som man i princip skulle kunna slå

upp själv. Kommer manne tillvaron att bli lättare för danskarna när den nya upplagan av Retskrivningsordbogen kommer ut?

Norge befinner sig i en speciell situation med de två officiella språkformerna bokmål och nynorska. För alla som skriver i offentlig tjänst krävs att man följer den av myndigheterna fastställda normen för bokmål respektive nynorska, en norm som medger åtskilliga variationer men som just därför också kan vara svår att hålla reda på. *Norsk språkråd* har den största andelen frågor ställda i tjänsten, och det torde ha med just förhållandet bokmål/nynorska att göra. I motsats till alla de andra nämnderna har *Norsk språkråd* också fler män än kvinnor bland frågarna. Här finns också den största gruppen yngre frågare. Den största yrkesgruppen utgörs av chefer, tjänstemän m.fl. *Språkrådet* har också den största andelen förstagångsfrågare. *Norsk språkråd* tycks mer än de andra nämnderna betraktas som ett officiellt organ för språket i offentliga sammanhang – i läroböckerna, i förvaltningen. Näringslivet däremot är sämre representerat. Man får dock vara försiktig med att dra några mer vittgående slutsatser av de norska uppgifterna, då materialet här är rätt osäkert.

Svenska språknämnden har det näst högsta antalet olika frågor. Frågarnas fördelning på olika yrkesgrupper är ganska jämn: gruppen chefer, tjänstemän m.fl., gruppen sekreterare och gruppen språkproducenter (författare, journalister, reklamfolk, översättare) utgör en femtedel var. Här finns också den största gruppen språkgranskare (förlagsfolk, korrekturläsare, lärare och språkvårdare) samt den största andelen språkvårdare-terminologer. Den svenska nämnden har under undersökningsperioden haft den lägsta andelen frågor från förvaltningen; de frågorna tycks successivt ha minskat i antal sedan regeringskansliet och vissa myndigheter och verk fått egna språkvårdare. Svenska språknämnden har de flesta "bildningsfrågorna" och frågor som inte är knutna till någon akut skrivsituation. Privatfrågarnas intresse hålls också vid liv genom radioprogram och språkspalter. Det är inte ovanligt att nämnden betraktas som en systerorganisation till Svenska Akademien, och något ligger det i detta. Nämnden garanterar så att säga det goda språkbruket, inte det obligatoriskt föreskrivna. Å andra sidan har nämnden inte makt och myndighet att hindra att vissa dumma nymodigheter tas i bruk på högsta ort och därmed får officiell status, som t.ex. baklängesda-

teringen, hindrad i Norge och Finland av just språkvårdsorganen.

Svenska språkbyrån i Finland har en mycket utpräglad profil. Frågarna är en liten, trogen krets som återkommer med många frågor på en gång. Tre fjärdedelar är kvinnor. En fjärdedel av frågarna är översättare och nästan lika många är sekreterare. Mer än hälften av frågorna kommer från förvaltning och näringsliv. Tillsammans med Norsk språkråd har Svenska byrån den lägsta andelen privat ställda frågor. Det är alltså de yrkesverksamma – frilansar eller anställda – som frågar, och de frågar därför att de sitter inför ett problem, inte av allmänt intresse. Frågorna gäller översättning från finska till svenska – mer än hälften av frågorna rör översättning av ord. Dessa frågor är inte sällan utomordentligt arbetskrävande för språkvårdarna. Det händer att frågorna inte känner till innebörden eller ens sammanhanget för det finska ord som skall översättas. Frågorna handlar vidare om ords betydelse samt konstruktioner och formuleringar. Däremot frågar man inte i större utsträckning om skrivsätt, böjning, ordbildning och syntax i övrigt. Man får förutsätta att många av frågorna här är professionella handboksbrukare – eller också sätter de sig över formalia.

Finska språkbyrån ligger i vissa väsentliga avseenden nära den danska och den svenska. Den verkar väl förankrad både inom offentligheten och hos den språkintresserade allmänheten, och det förefaller som om finnarna mer än andra vore angelägna om ett gott språkbruk. Nämnden kommer hack i häl på den finlandssvenska nämnden när det gäller den stora andelen frågor från förvaltning och näringsliv, och den ligger bättre till än någon annan nämnd inom skolan och vidareutbildningen. Den finska nämnden har också den mest intensiva frågeverksamheten. Jämfört med Sverige har den mer än dubbelt så många frågor på en drygt hälften så stor befolkning.

De finska frågorna rör skrivsätt, framför allt hantering av namn och förkortningar, vidare ordval och stil samt syntax, där finnarna ligger över de andra i fråga om meningsbyggnad och interpunktion.

Sverigefinska språknämnden liknar i flera avseenden den finlandssvenska. Båda står för vården av ett minoritetsspråk, med allt vad det innebär av översättning från majoritetsspråket, där benämningarna på nya företeelser skapas. Sverigefinska språk-

nämnden bedriver ett omfattande arbete med att utreda vad svenska samhällsföreteelser lämpligen kan kallas på finska, och i många fall skapar nämnden själv nya termer och benämningar. Nämnden har flera terminologigrupper i gång med representanter för finsktalande inom olika samhällsområden i Sverige, och den har god kontakt med dem som använder och sprider dessa termer: invandrarbyråerna, hemspråkslärarna, lokalradions reportrar m.fl. Sverigefinska språknämnden har den största andelen frågor från den offentliga förvaltningen och dess största frågargrupper är översättare och tolkar, skrivpersonal, journalister och informatörer samt lärare. Nästan 80 % av de frågande är kvinnor, den högsta siffran för kvinnliga frågare hos någon nämnd.

Vad händer sedan?

Vad den här undersökningen kan komma att leda till för de enskilda nämnderna vet vi ännu inte. Kan den få de danska anslagsgivande myndigheterna att i stället för att minska på medlen till Dansk Sprognævn ge den möjligheter att utvidga telefonservicen är det bra. Den borde också leda till interna diskussioner om utformningen av telefonservicen och kanske också av verksamheten i stort. Den kan också tänkas ge fingervisningar om vilka områden i nämndernas verksamhet som man skulle vilja undersöka närmare. Nämnderna har nu i viss utsträckning fått svar på frågan "Hur ser det ut?". Nästa fråga borde då bli: "Skall vi göra något, och i så fall vad?"

(Nordiska språksekretariatet planerar att ge ut en mer detaljerad rapport över undersökningen av språknämndernas telefonrådgivning. Innan dess kommer undersökningen att i någon mån utvidgas med vissa kompletteringar, dock utan att en helt ny enkätundersökning kommer att sättas i gång.)

Språksamarbeid i Norden 1985–86

Av Ståle Løland

Nordisk språksekretariat

Nordisk språksekretariat ble opprettet i 1978 som et samarbeidsorgan for språknemndene i Norden og andre som arbeider med nordiske språkspørsmål. Sekretariatet er opprettet av Nordisk ministerråd og får sine midler bevilget over det nordiske kulturbudsjettet. Styret for sekretariatet består av tolv personer, som representerer samtlige språknemnder i Norden. Sekretariatets fellesnordiske administrasjon er plassert sammen med Norsk språkråd i Oslo.

Oppgaver

Retningslinjene fastslår at sekretariatet skal arbeide for å bevare og styrke det språklige fellesskapet i Norden og for å fremme den nordiske språkforståelsen. Dette skal sekretariatet gjøre blant annet ved å være rådgivende og koordinerende organ i nordiske språkspørsmål, ta initiativ til forskningsprosjekter, følge grannespråksundervisningen på alle utdanningsnivåer, samarbeide med massemediene, medvirke ved ordboksprosjekter, gi ut skrifter og arrangere nordiske møter om språkspørsmål.

Informasjon og kontakt

Språksekretariatet fungerer som en informasjonssentral for alle former for nordisk språksamarbeid. Interesserte kan få opplysninger om språk og språkforhold i Norden, om litteratur, ordbøker og forskningsprosjekter som angår nordiske språkspørsmål. Sekretariatet formidler kontakt mellom lærere, forskere, ordboksforfattere og andre som arbeider med språk, og hjelper til med å skaffe foredragsholdere til kurs, seminarer, konferanser o.l.

De nordiske skriftspråkernes utvikling på 1800-tallet

I 1985 arrangerte Nordisk språksekretariatet det siste symposiet i en serie på tre om de nordiske skriftspråkernes utvikling på 1800-tallet sett på bakgrunn av samfunnsutviklingen. Symposiet hadde tittelen "Ideologier og språkstyring", og samlet ca. 25 språkvitere og samfunnsforskere. De to tidligere symposiene i serien har behandlet skolens betydning for skriftspråksutviklingen og bruken av skrift innenfor 1800-tallets forvaltning, næringsliv og privatkommunikasjon. Det er gitt ut tre rapporter fra symposiene i Språksekretariatets rapportserie. Interesserte kan få kjøpt rapportene ved å henvende seg til sekretariatet (40 nkr per stk.).

Språknemndenes rådgiving

I Språksekretariatets regi er det i 1985 gjennomført en undersøkelse av språknemndenes rådgiving over telefon. Hensikten med undersøkelsen har blant annet vært å kartlegge hvem som spør, hva de spør om, og hvilken effekt svarene får. På lengre sikt kan undersøkelsen føre til en bedre nordisk samordning av den språklige rådgivingen. Et sammendrag av undersøkelsen er presentert i denne utgaven av Språk i Norden (se s. 74). Sekretariatet har også planer om å utgi en egen rapport om prosjektet.

"Att förstå varandra i Norden"

I løpet av 1986 vil Språksekretariatet gi ut et lite skrift med tittelen "Att förstå varandra i Norden". Skriftet bygger på det populære "Att tala nordiskt", men gir i tillegg praktiske råd om hvordan nordiske møter o.l. bør tilrettelegges for at kommunikasjonen skal bli best mulig.

Grannespråksseminar

Sammen med Nordiska språk- og informationscentret i Helsingfors arrangerte Språksekretariatet høsten 1985 seminaret "Att förstå varandra i Mittnorden". Et tilsvarende seminar vil bli holdt i Danmark høsten 1986. Målgruppe for disse seminarerne er lærere, lærerutdannere og andre opinionsdannere. Våren 1986 ar-

rangerte sekretariatet et grannespråkkurs for lærere som underviser på årstrinn 3-6 i grunnskolen.

Grannespråksundervisningen i den videregående skolen

Som et ledd i handlingsprogrammet for bedre språkforståelse i Norden har Språksekretariatet deltatt i en arbeidsgruppe som har kartlagt grannespråksundervisningen i den videregående skolen i Norden. Arbeidsgruppen leverte sin innstilling til Nordisk ministerråd høsten 1985, og foreslår der en rekke tiltak som tar sikte på å styrke grannespråksundervisningen. Som en oppfølging av innstillingen planlegger sekretariatet en holdningsundersøkelse blant lærere om grannespråksundervisningen i den videregående skolen.

Danskundervisningen på Færøyene og Island

Høsten 1985 foretok sekretariatet en rundspørring blant dansklærere på Færøyene og Island om hvilke prinsipper de legger til grunn for undervisningen, og om eventuelle problemer ved undervisningen. Sekretariatet vil arrangere en konferanse om dette emnet på Island, trolig i 1987.

Forskningsprosjektet "Purisme og demokrati"

I samarbeid med Københavns Universitet har Språksekretariatet begynt å planlegge et forskningsprosjekt som har fått arbeidstittlen "Purisme og demokrati". Prosjektet skal undersøke om en puristisk språkpolitikk gjør det mulig for flere å delta i den demokratiske prosessen.

Frekvensbaserte ordlister

Sekretariatet har satt i gang et prøveprosjekt for å finne ut om det er hensiktsmessig å utarbeide små ordlister mellom de nordiske språkene basert på frekvensundersøkelser. I første omgang vil det bli utarbeidet prøveordlister mellom dansk og svensk og norsk og svensk.

Uttalelser

I 1985 uttalte Språksekretariatet seg til Nordisk ministerråd om rapporten "Migrationssamarbete i Norden", til skoledirektøren i Finnmark om kvensk/finsk i Mønsterplan for grunnskolen, til Grunnskolerådet i Norge om utkast til ny Mønsterplan for grunnskolen og til Nordisk ministerråd om utredningen "Grønland-Norden". Sekretariatet har uttalt seg til Nordisk kulturfond om flere søknader om støtte til ordboksprosjekter. I forbindelse med dette har sekretariatet sammen med språknemndene utarbeidet en oversikt over eksisterende og planlagte internordiske ordbøker. Sekretariatet har også uttalt seg om enkelte terminologilister.

Ordboksarkiv

Språksekretariatets emnesorterte kortarkiv over ordbøker ble i 1985 utvidet med ca. 150 kort, slik at det ved årsskiftet 1985/86 er på ca. 2300 titler. Sekretariatet har i 1985 kjøpt datautstyr og vil overføre arkivet til dette. På grunnlag av dataarkivet tar sekretariatet sikte på å utgi en bibliografi over ordbøker.

Den nordiske nyordsundersøkelsen

De nordiske språknemndene registrerer nye ord og uttrykk som blir brukt i massemedier, faglitteratur o.l. I 1984 gav Dansk Sprognævn ut "Nye ord i dansk 1955-75". Tidligere har Norsk språkråd gitt ut "Nyord i norsk 1945-75", og tilsvarende bok ble gitt ut av Svenska språknämnden våren 1986.

Språkspørsmål

I samarbeid med språknemndene har Språksekretariatet også i 1985 behandlet språkspørsmål med sikte på å komme fram til fellesnordiske anbefalinger. Det gjelder for eksempel spørsmål om nordiske avløserord for engelske uttrykk, geografiske navn og tekniske skriveregler.

Det 32. nordiske språkmøtet

ble holdt i Løgumkloster, Sønderjylland, 14.-16. september 1985. Det deltok 34 representanter for språknemndene og Nordisk språksekretariat og to gjester fra Nordisk råds kulturutvalg. Hovedemnet for møtet var "De nordiske sprogsamfund – forskelle og ligheder". De fleste innleggene fra møtet er publisert i dette nummeret av "Språk i Norden".

Handlingsprogram for bedre språkforståelse i Norden

En av Språksekretariatets første oppgaver var å utarbeide et utkast til handlingsprogram for bedre språkforståelse i Norden, som siden er vedtatt av Nordisk ministerråd. Programmet inneholder en rekke forslag til tiltak for å bedre språkforståelsen, f.eks. styrking av grannespråksundervisningen, videreutdanning av lærere, produksjon av nye læremidler og økt forskningsinnsats. Flere steder blir det framhevet at Nordisk språksekretariat bør innta en sentral plass i gjennomføringen av programmet. Sekretariatet er innstilt på å utvide og intensivere virksomheten på disse feltene forutsatt at det blir stilt nødvendige midler til disposisjon.

Nordspråk 1985

Av *Britt-Marie Arkhammar*

Nordspråk är de nordiska modersmålläraryrkingarnas samarbetsorgan och den sammanslutning där också de lärare som undervisar i nordiska språk 'som främmande språk' ingår. Nordspråkssamarbetet har som mål att förbättra och utveckla grannspråksundervisningen i Norden. Man vill sprida kännedom om de nordiska ländernas kultur, förmedla kunskap, informera för att stimulera till positiv grannskapskänsla.

Nordspråk har ett välfungerande samarbete med Nordiska ministerrådet och dess institutioner, och som en följd härav har Nordspråks sommarkurs sedan år 1984 understötts av ett anslag från Ministerrådets fasta kursbudget.

Då Nordspråk har sitt årliga sammanträde är ämnet för sommarkursen och ramarna för uppläggningsen ett viktigt ärende. För övrigt är mötet det forum där representanter för modersmålläraryrkingarnas styrelser utbyter information om agerande i sitt lands utbildningsfrågor, om kursaktiviteter och om publikationsverksamhet. Man utbyter skrifter, böcker, prov. Beträffande nordspråkkursen ansvarar sedan en arbetsgrupp på fyra personer för definitiv utformning av kursrubrik, kursbeskrivning, kontaktande av föreläsare och kursveckans uppläggning. Ett viktigt inslag på en samnordisk kurs är också den sociala samvaron och de möjligheter som ges inom kursens ram att få inblick i kulturliv, bli bekant med lärarkolleger, erfara samarbete över gränser m.m.

Årets kurs hölls i Vågans folkhögskola i Kabelvåg på Lofoten. Ämnet var Språkliga uppväxtvillkor i Norden under 1980-talet, och tonvikten hade lagts på språk och språkutveckling samt faktorer i miljön som påverkar detta. Inledningsföreläsningen över kursens tema hölls av Geirr Wiggen, medan Ola Stavseng som sociolog inriktade sig på ungdomskulturen och de språkliga uppväxtvillkoren. Föreläsarna representerade inte bara värdlandet,

utan alla de nordiska länderna bidrog med forskare som såg ämnet från sin speciella synvinkel. Jón R. Gunnarsson från Island behandlade barns språkliga utveckling, svensken Tor G. Hultman rapporterade om sin forskning kring språk och kön i skolan, medan dansken Erik Skøtt Andersen talade om språk och kreativitet och Björn-Erik Mattsson – dataspecialist från Finland – föreläste om ADB och modersmålet.

Sommarkursen 1986 har arbetsnamnet "Tradition och förnyelse i litteraturundervisningen. Att uppleva litteratur i skolan". Kursen ska handla om skönlitteraturens och litteraturpedagogikens roll i utvecklingsprocessen genom olika skolformer. Kursvärd blir Island och förelägningsort blir Laugarvatn.

Kultursekretariatet har också beviljat medel till en konferens om "komparativ analys av eksamensoppgåver och tillvarande i grundskolen". Arbetsgrupper bestående av fackexperter och erfarna lärare har bildats som var och en i sitt hemland har till uppgift att förbereda konferensen, som skall hållas under våren 1986. I förlängningen av det arbetet ser Nordspråk naturligtvis fram mot en liknande om gymnasieuppgifterna i Norden.

Ett av Nordspråks viktiga samarbetsprojekt med Nordisk språksekretariat och Nordiska språk- och informationscentret avslutades den 30 november 1985, då arbetsgruppen som har utrett gransspråksundervisningens ställning på det gymnasiala stadiet i Norden överlämnade sin rapport till Nordiska ministerrådet.

Rapporten är en fyllig utredning av både den gransspråksundervisning som bedrivs innanför modersmålsundervisningen och den som ges som främmande språk. Här utreds gransspråksundervisningens status i gymnasier och yrkesskolornas läroplaner, lärarnas grundutbildning och kompetens, utbudet av läromedel och AV-medel, möjligheterna till fortbildning i gransspråksundervisning. Rapporten är inte enbart deskriptiv, där ges också nordiska och nationella förslag till en förbättrad gransspråksundervisning. De berör gransspråkets ställning vid universiteten och i läroplanerna, förslag till pedagogiskt utvecklingsarbete, intensifierad fortbildning i gransspråksundervisning och ett flertal förslag till satsningar inom läromedelssektorn.

Vid Nordspråks möte i Köpenhamn hösten 1985 konstaterades att det i samtliga länder föreligger ett behov att utveckla skrivandet i modersmålet genom samtliga stadier. Representerarna från

de olika modersmåslärföreningarnas styrelser skulle verka för en sådan utveckling i sina länder, men man ska också undersöka om bilaterala eller sammordiska seminarier och kurser kan ordnas i ämnet.

Ny språk litteratur

PUBLIKASJONER FRA SPRÅKNEMNDENE

Bokmålsordboka. Utarbeidet av Avdeling for bokmål ved Norsk leksikografisk institutt, Universitetet i Oslo, i samarbeid med Norsk språkråd. Universitetsforlaget 1986. 697 s.

Dette er en definisjons- og rettskrivningsordbok for bokmål. Gjennom de om lag 65 000 ordartiklene i boka har en søkt å få med det sentrale ordforrådet i moderne bokmål. Ordboka er således ajourført både når det gjelder nyord og de siste rettskrivningsendringene som er gjort i Norsk språkråd. I ordboka finner en opplysning om gjeldende rettskrivning, ordklasse, bøyning, uttale, ordhistorie, betydning og eksempler på bruken av ordene i forskjellige språklige sammenhenger. *Bokmålsordboka* er utarbeidet parallelt med *Nynorskordboka* (s.d.).

Dansk Sprognævn: Årsberetning 1984. Duplikert. 9 s.

Efter genetableringen af Nyt fra Sprognævnet udsender Dansk Sprognævn ikke mere nogen trykt årsberetning. Af sprogligt stof er der nu kun varemærkesager i årsberetningen.

Kielikello, Finska språkbyråns informationsskrift, kom under året ut med fyra nummer på 16–24 sidor. Upplagan är ca 25 000. Nummer 1 behandlade språknormering, nr 2 stadsplanenamn, namn på offentliga byggnader och kasusböjning av främmande ortnamn, nr 3 bl.a. dialektala uttryck och sifferuttryck, och nr 4 bl.a. finlandssvensk språkvård, den nya finska dialektordboken och ryska namn. De två sista numren tog också upp enskilda språkfrågor.

Nordisk språksekretariats rapporter 6.: De nordiske skriftspråkernes utvikling på 1800-tallet 2

Rapporten inneholder de forberedte innleggene fra et symposium om "Behovet for og bruken av skrift i 1800-tallets forvaltning,

næringsliv og privatkommunikasjon”, bl.a. *Matti Klinge*: Finska språket i Finland under 1800-talet, *Kjell Venås*: Finland og Noreg på 1800-tallet – språk og soge, *Baldur Jónsson*: Isländska språkets ställning inom 1800-talets förvaltning, *Bjarne Stoklund*: Bruget av dagböcker hos den danske landbefolkning i 1800-årene, *Niels Haastруп*: Soldateroptegnelser fra Napoleonstiden, *Solveig Widén*: Brevsamlingar och dagböcker från 1800-talet på Åbo Akademis bibliotek, *Bengt Loman*: Om privata brev och dagböcker som källor till studiet av skriftspråkets utveckling under 1800-talet, *Dag Gundersen*: Fra kopist til operatør. Ordstudier fra skrive- og kopieringsteknikkens utvikling, *Gertrud Pettersson*: Lagspråket under 1800-talet – en studie av strafflagen, *Thore Roksvold*: Norsk avisspråk på 1800-tallet, *Timo Myllyntaus*: The growth and structure of Finnish print production, 1840–1900, *Per Schybergson*: Skriftlig kommunikation inom näringslivet i Finland under 1800-talet, *Lars-Gunnar Andersson*: Språk och industrialisering.

Norsk språkråd, Årsmelding 1985. Årsmeldingen inneholder lov og vedtekter for Norsk språkråd og gir en oversikt over rådets virksomhet i 1985.

Nynorskordboka. Utarbeidd av Avdeling for nynorsk ved Norsk leksikografisk institutt, Universitetet i Oslo, i samarbeid med Norsk språkråd. Universitetsforlaget 1986. 870 s.

Dette er ei definisjons- og rettskrivingsordbok for nynorsk. Boka har om lag 90 000 oppslagsord og er den største allmennspråklege nynorske ordboka sidan Steinar Schjøtt i 1914 gav ut *Norsk ordbok* med ordtydingar på norsk-dansk. Rettskrivingsdelen syner gjeldande rettskriving i 1985 og er i prinsippet tenkt å vere mønster og rettesnor for nye utgåver av rettskrivingsordlister. Dessutan gjev boka ei rad tilleggsopplysningar om orda, til dømes om opphav og slektskap, uttale, tyding og om korleis orda blir brukte. *Nynorskordboka* er utarbeidd parallelt med *Bokmålsordboka* (s.d.).

Nyt fra Sprognævnet. 1985 nr. 1–4. 12 s. + 12 s. + 16 s. + 16 s.

Årgangen er den første for Dansk Sprognævns fornyede blad. Hvert nummer indeholder et udvalg af svar på sproglige spørgsmål til nævnet, bogomtaler og artikler om sproglige for-

hold, herunder en fast rubrik Nye ord. Af artiklerne kan nævnes: *Bent Møller*: Svære ord – og lette, *Pia Riber Petersen*: Rugemødre, *Erik Hansen*: Skat (under rubrikken Historien om et ord) (i nr. 1); *Jørn Lund*: Egerne, søskendene og de mangehovedede uhyrer. Om strukturparallelisme, *Karl Hårbøl*: Tiltag – et gammelt nyt ord, *Allan Karker*: Ludvig Holbergs ordforråd, *Hans Jørgen Schiødt*: Hooligan (i nr. 2); *Henrik Galberg Jacobsen*: Retskrivningsdebat, *Jørn Lund*: Sportsdansk, *Birte Hjorth Pedersen*: Hvorfor vælger man netop det fornavn? Lidt om navngivningspraksis i dag (i nr. 3); *Eva Villarsen Meldgaard*: Danskernes "to efternavne". Om mellemnavne og efternavne, *Karl Hårbøl*: Trunkere – trunkering (i nr. 4.)

Språkbruk, den finlandssvenska språkvårdens informationsblad, gavs ut med två nummer på 20 sidor i en upplaga av ca 6000 ex. Ur innehållet kan nämnas följande artiklar. Nr 1: Viking Brunell, Språklig variation – ett problem eller en rikedom i den finlandssvenska skolan, Marianne Nordman, Några eltekniska termer – harmoni och variation, nr 2: Mikael Reuter, Språknämndernas rådgivning – en nordisk undersökning, Gunborg Gayer, Maj-Britt Grönholm och Marianne Saanila, Språket i läroböckerna, Gunnel Grönqvist, Pensioner – termer och begrepp. Dessutom ingick bokanmälningar och språkfrågor i urval.

Språknytt, Norsk språkråds melingsblad, har som vanlig kommet med fire nummer, hvert av dem på 20 sider. Opplaget er ca. 17 500. Bladet inneholder informasjon om arbeidet i Språkrådet, blant annet blir rettskrivningsvedtakene referert der. Det har også artikler om språkspørsmål, bokomtaler og omtaler av språkmøter i Norge og Norden. Det har en spørrespalte og en spalte med nyord. Språknytt sendes til alle skoler, universiteter, offentlige biblioteker, aviser, Norsk rikskringkasting, kommune-, fylkes- og statskontor. Det har også mange private abonnenter. Språknytt kan bestilles i sekretariatet i Norsk språkråd, og abonnementet er gratis.

Språkvård, Svenska språknämndens tidskrift, har som tidligere utgivits med fyra nummer. Ur innehållet kan nämnas följande. Nr 1: Sjukvårdens språk – en konferens (8 bidrag från språkvård-

dare, medicinare, sjukvårdsbyråkrater och informatörer). Nr 2: *Bertil Molde*, Hej och god dag; *Olle Josephson*, Vägen över språkklyftan eller Åt skogen med propositionsordningarna; *Lena Witt*, "Språkets förfall" i historiskt perspektiv; *Claes Garlén*, Lexikon för invandrare (rec.); *Ulla Clausén*, Färöiska för svenskar (rec.). Nr 3: *Sölve Ohlander*, "Snälla ta med brickan." Om ett nytt uttryck för hövlighet i svenskan; *Hans Karlgren*, Halvstenografi och proffsskrift. Nr 4: *Margareta Westman*, Språkvården i framtidsperspektiv; *Kenneth Hyltenstam*, Minoritetsspråk och svenska; *Monica Asztalos*, Latinet i svenskan; *Jan Heidner*, Franska lånord i svenskan under 1700-talet; *Olle Josephson*, Givet en ny preposition.

DANMARK

Af *Else Bojsen (EB)*, *Henrik Galberg Jacobsen (HGJ)* og *Pia Ri-ber Petersen (PRP)*

ARK. Sproginstitutternes Arbejdsblad, Handelshøjskolen i København.

ARK er en serie arbejdsblade omhandlende fagligt og almindeligt sprog. Serien indeholder både foreløbige og færdige arbejdsresultater. I serien er der kommet 4 numre i 1985:

Jakobsen, Arnt Lykke, Viggo Hjørnager Pedersen, Monika Wesemann: 3 studier i oversættelse. *ARK* 24. 41 s.

Lorenzo, Maria del Pilar: El desarrollo de las grandes capitales en América Latina. *ARK* 25. 78 s.

Jensen, Per Anker: To forelæsninger om transformational syntaks. *ARK* 26. 63 s.

Draskau, Jennifer: Reflections on the Theory and Evaluation of Translation. *ARK* 27. 235 s. *PRP*

Danske Folkemål. 26. bind. C. A. Reitzels Forlag, København 1984. 246 s.

Bindet består udelukkende af *Karen Margrethe Pedersen* og *Magda Nyberg*: Når bønder fortæller. En frekvensundersøgelse af mænds og kvinders sprogbrug i et interviewmateriale bestående af saglige og anekdotiske beretninger. Denne talesprogsundersøgelse er inspireret af det svenske projekt Talsyntax og af det norske projekt TAUS (Talemålsundersøgelsen i Oslo). Undersøgelsen omfatter følgende træk: forskellige ordklasser, forskellige typer af makrosyntagmer (herunder også ledsætninger), sætningslængde, forskellige typer af sætningsbrud, ansatser til sætninger, parentetiske indskud samt gentagelser. *EB*

Danske Folkemål. 27. bind. C. A. Reitzels Forlag, København 1985. 156 s.

Af dette binds indhold er der særlig grund til at nævne *Kim Daniel Bjarne Bengtson*: Yngre regionaldansk. En kvantificerende, sociofonetisk analyse af sprogbrugsvariationen i Øster Hanherred, *Inge Lise Pedersen*: Dialektudtynding på Fyn. Et forsøg

med implikationsanalyse, og *Finn Køster*: "Er du en god mor?".
Om prædikater med relativt adjektiv. EB

Danske Studier 1984. Akademisk Forlag, København [1984].
176 s.

Bindet indeholder bl.a. en nekrolog af *Sv. Eegholm-Pedersen* over Aage Hansen, der døde i marts 1983. I nekrologen gennemgås Aage Hansens forfatterskab, og som tillæg bringes en bibliografi som supplerer festskriftet *Danicas Aage Hansen-bibliografi* fra 1964. Af bindets indhold kan desuden nævnes en artikel af universitetslektor *Erik Hansen*: K. E. Løgstrups sprogsyn. Religiøs tydning: Supplement til en sprogfilosofi og sprogteori? EB

Danske Studier 1985. Akademisk Forlag, København [1985].
189 s.

Bindet indeholder bl.a. *Marie Stoklund*: De nye runefund fra Illerup ådal og en nyfunden runeindskrift fra Vimose, *Ellen Olsen Madsen*: Sprog og stil i William Heinesens "Det gode Håb", og *Carsten Elbro*: At læse mellem linjerne. I den sidstnævnte artikel, som er yderst velskrevet og letlæst, beskrives den rolle som præsuppositioner ("logiske, sproglige forudsætninger") spiller for forståelsen af en række tekster. En del af eksempelmaterialet består af graffiti-tekster. Artiklen vil være velegnet som undervisningsmateriale i skolens ældste klasser. EB

Ettrup, Lise og Inger Madsen: Norsk og svensk i dansk. Gjellerup og Gad, København 1985. 80 s.

Bogen indgår i serien *Pædagogisk Orientering* og henvender sig i særlig grad til dansklæreren i folkeskolen. De to forfattere har gennem en årrække beskæftiget sig indgående med principperne for nabosprogsundervisningen og giver i bogen en yderst kærkommen fremstilling af hvordan man rent praktisk kan gribe nabosprogsundervisningen an. Vægten er lagt på det metodiske, men der er også blevet plads til nyttige oplysninger om det nordiske samarbejde og den politiske ramme det foregår i ifølge den nordiske kulturaf tale. Man kan håbe at denne lille, men betydningsfulde håndsækning vil inspirere til en styrkelse af nabosprogsundervisningen i det danske skolesystem. EB

Fortegnelse over Stednavne i Amterne Vest for Lillebælt. Udgivet af Stednavneudvalget. Autoriseret af Ministeriet for Kulturelle Anliggender. I kommission hos C. A. Reitzels Forlag, København 1985. 454 s.

Det nu foreliggende bind er 2. halvdel af retskrivningsordbogen for danske stednavne. Første del (*Fortegnelse over Stednavne i Amterne Øst for Lillebælt*, 294 s.) kom i 1978. – En fyldigere omtale af stednavnefortegnelserne er trykt i *Nyt fra Sprognævnet* 1985, nr. 4, s. 2–3. HGJ

Hansen, Bent: Sprog er magt. Udarbejdet af Fagbevægelsens Interne Uddannelser og udgivet i samarbejde med AOF's Forlag, København 1985. 40 s.

Hæftet er beregnet til undervisning af tillidsrepræsentanter inden for fagbevægelsen. Det indeholder en række kapitler om sproget som magtfaktor. Hovedvægten ligger på misbrug af sproget til undertrykkelse og manipulation, men hæftet indeholder dog også kapitler om positiv brug af sproget ("Sproget i en god sags tjeneste", "Politisk sprog i arbejderbevægelsen"). HGJ

Holmberg, B. H.: Politikens Fremmedordbog. Politikens Forlag, København 1985. 262 s.

Forfatterbetegnelsen dækker over Bente og Henrik Holmberg. Ordbogen omfatter 231 s. og er, som noget nyt i genren, forsynet med et retrogradt register (31 s.). Ordudvalget omfatter "hverdagens aktuelle fremmedord"; de allermost brugte fremmedord, som nu næsten ikke føles fremmede mere, er udeladt ligesom ord og betydninger, som kun anvendes inden for en snæver faglig kreds. EB

Humaniora 6, 1983–84. Udvalgte forskningsprojekter støttet af Statens Humanistiske Forskningsråd 1983–84. Forskningssekretariatet 1985. 224 s.

Af interesse for sprognævnenes arbejde er *Ole Togeby*: Om sprog hos kvinder og mænd, arbejdere og mellemlag. Artiklen er et resumé af et forskningsprojekt som Ole Togeby har publiceret i bogen *Kvinder siger selvfølgelig mest – sagde manden*, (s.d.). I artiklen Ordbogsarbejde og EDB giver *Ebba Hjorth* en analyse af de informationer der gives i danske ordbogsartikler med det

formål at opstille et fælles standardformat, som er velegnet til elektronisk databehandling. *Claus Færch og Gabriele Kasper* har i artiklen Fremmedsprogsundervisning og procesviden beskrevet et forskningsprojekt som går ud på at beskrive "Sprogspsykologiske og interaktionelle processer i fremmedsprogsindlæring og -kommunikation". PRP

Haagensen, Hans: Dansk udtale – vokaler og prosodi. Forlaget Duplikon, København (Peter Bangs Vej 212, 2000 Frederiksberg) 1985. 77 s.

På omslaget har bogen undertitlen "Vejledning i dansk for udlændinge med øvelser". Den henvender sig først og fremmest til lærere der underviser udlændinge i dansk og giver praktiske anvisninger til brug for arbejdet med udtalen af dansk. Udgangspunktet er en erkendelse af at mange udlændinge – trods i øvrigt gode danskundskaber – har svært ved at udtale dansk så danskere kan forstå dem. Bogen lægger vægt på at undervisningen ikke bare består i imitationsøvelser, men også i direkte instruktion i brugen af taleorganerne ved de forskellige lyde og lydtrækker.

Ca. en tredjedel af bogen består af øvelser (ordtavler til brug ved indøvning af lydforskelle, tekster med markering af syntaktisk tryk). Forfatteren oplyser i indledningen at han forbereder en tilsvarende behandling af konsonanterne. HGJ

Jacobsen, Henrik Galberg: Sprognævn – sprogrøgt – sprogsyn; i: Selskab for Nordisk Filologi København. Årsberetning 1983–1984. København 1985. S. 30–36.

Artiklen er den skriftlige version af forfatterens indlæg på selskabets temadag om "Sprogsyn og sprogrøgt" 28.1.1984. Den påpeger at Dansk Sprognævn adskiller sig fra de egentlige sprogrøgtorganisationer ved ikke at bygge på nogen sprogbeskyttelsesideologi; det er således ikke nogen forudsætning for Sprognævnets arbejde med sproglig vejledning og rådgivning at sproget har behov for pasning, pleje, beskyttelse mv. Hovedparten af artiklen drejer sig om Sprognævnets sprogsyn, eller rettere om de seks vigtigste "sprogsynspunkter" i nævnets arbejde (det nordiske synspunkt, tolerancesynspunktet, sprognormens fasthed mv.). Det kan tilføjes at også *Gerda Thastum Leffers'* indlæg på

temadagen: Sprogsyn og sprogrøgt, er aftrykt i sin helhed i denne årsberetning (jf. Sprog i Norden 1985, s. 119). EB

Jacobsen, Henrik Galberg og Peder Skyum-Nielsen (red.): Erhvervsdansk. Bind 1-3. Det Schønbergske Forlag, København 1985. 195 s. + 133 s. + 107 s.

En foreløbig udgave i fire hæfter blev omtalt i Sprog i Norden 1985, s. 108-109. Bogversionen her er opdelt i tre bind:

Erhvervsdansk 1: *Henrik Galberg Jacobsen og Peder Skyum-Nielsen*: Grundbog. Forfatterne har i fællesskab udarbejdet kapitlerne om sprognormerne i samfundet og om referater. Peder Skyum-Nielsen har udarbejdet kapitlerne om principper for tekstproduktion, sprogbrugsanalyse, skønlitterær læsning og mundtlig fremstilling, mens Henrik Galberg Jacobsen har udarbejdet kapitlerne om dansk grammatik, dansk fonetik og sprogbrugsområder.

Erhvervsdansk 2: *Anita Scheurer og Mimi Poulsen*: Korrespondancebog. Bindet handler om forretningskorrespondance og anden erhvervs-korrespondance, med mange eksempler på breve.

Erhvervsdansk 3: *Henrik Galberg Jacobsen*: Opslagsbog. Bindet har undertitlen Praktiske sprogproblemer. I det findes en systematisk fremstilling af de sprogproblemer som hyppigst melder sig i en dansk erhvervsproglig praksis.

Erhvervsdansk er beregnet som lærebog i dansk ved handelshøjskolernes nye erhvervsproglige korrespondentuddannelse. EB

Jensen, Per Anker: Principper for grammatisk analyse. Erhvervsproglige skrifter 9. Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck, København 1985. 180 s.

Bogen er beregnet til undervisningsbrug ved de højere læreanstalter i Danmark "som uddanner sprogarbejdere i bredeste forstand". Den er en systematisk tværproglig gennemgang af de grammatiske begreber. De forskellige begreber illustreres med eksempler på dansk, engelsk, fransk, tysk, spansk, italiensk og russisk, dog således at dansk og de mere almenkendte fremmedsprog foretrækkes hvor det er muligt. Bogen indeholder kapitler om morfologi, syntaks (med valensbegrebet som grundlag for sætningsanalysen), grammatiske kategorier og ordklasser.

En detaljeret indholdsfortegnelse og et fyldigt stikordsregister gør bogen let anvendelig som opslagsbog. HGJ

Kristiansen, Kristian: Danske ordsprog & mundheld. Lademann, København [1985]. 64 s.

Bogen består af to dele, en indledning Ordsprog i fortid og nutid og en alfabetisk ordnet leksikondel med ca. 3000 gamle og nyere ordsprog og mundheld. I indledningen er forfatteren inde på tanken om at graffiti af forskellig art kunne opfattes som nye ordsprog. EB

Kristiansen, Kristian: Danske øgenavne. Lademann, København u.å. 80 s.

I bogens indledning gør forfatteren rede for øgenavnets historie og tradition samt de forskellige typer af kæle-, øge- og tilnavne. Resten af bogen består af en alfabetisk liste over 1000 hyppigt forekommende øgenavnskonstruktioner. EB

Kvindesprog. Forum for kvindeforskning, særnummer 4. Forlaget Melusine, København 1985. 174 s.

Bogen er en udvalgt samling af fiktionstekster, som blev indsendt i en konkurrence udskrevet af Forum for kvindeforskning i 1984. Formålet med konkurrencen var at indsamle tekster på kvindesprog, ikke om kvindesprog, så at man mere direkte kunne få indtryk af hvad kvindesprog egentlig er. EB

Mål & Mæle. 10. årgang, nr. 2-3. Redigeret af Erik Hansen og Ole Togeby. G. E. C. Gad, København 1985. 32 s. + 32 s.

Udover den sædvanlige sprogkasse "Sprogligheder" indeholder nr. 2 bl.a. *Anne Duekilde:* Barne- og børne-, som er en beskrivelse af sprogbrugen ved førsteleddene *barne-* og *børne-* i sammensætninger. I *Lars Henriksen:* Ugedagenes navne gives en beskrivelse af betydningen og oprindelsen til ugedagenes navne.

Af artiklerne i nr. 3 kan nævnes: *Torben Bergmann:* Billedligt talt, der beskriver billedsprog i genrer uden for digtning. Tiltaleformernes kulturhistorie er emnet for *Torben Kisbye* i artiklen DU og DE i nogle europæiske sprog – tiltaleformer i kulturhistorisk belysning. PRP

Nissen, Gunnar: *Lumske ord i dansk*. Branner og Korch, København 1985. Upag. (47 s.).

Den lille bog om ”faldgruberne” i dansk ligger i forlængelse af forfatterens tidligere små opslagsbøger om sproglige problemer:

Den første – og bedste – var *Skal det i ét eller to ord?* (Branner og Korch, 1980, 39 s.). Det er en nyttig og handy bog, der har fået en fortjent udbredelse på kontorer mv., fordi den – i modsætning til Retskrivningsordbogen, som den i øvrigt er i nøje overensstemmelse med – indeholder én alfabetisk liste over ordforbindelser der giver problemer mht. sær- og sammenskrivning. – Den anden var *Hvilket forholdsord?* (omtalt i *Sprog i Norden* 1985, s. 111).

Lumske ord i dansk er en alfabetisk ordnet samling af diverse sprogproblemer. Rådgivningen er i hovedsagen i overensstemmelse med pæn gammeldags sprogbrug og berører såvel traditionelle vanskeligheder (*billige priser; grunden skyldes; siddelsætte*) som mere kuriøse eller tilfældige problemer (*konditor/konduite; monogami/monotoni; man vejrer morgenluft – ikke morgenlugt*). Som yderligere et eksempel på den sidste type kan nævnes behandlingen af forskellen på verberne *lystre* og *adlyde*, hvor det førstnævnte på grund af sin tyske herkomst betyder at adlyde blindt og uden overvejelse, mens det andet oprindeligt danske (nordiske) ord betyder at man adlyder fordi man forstår at påbuddet er rimeligt!

HGJ

Nissen, Gunnar: *Skal det med eller uden t?* Branner og Korch, København 1985. Upag. (46 s.).

Emnet for denne lille bog om sproglige problemer (jf. omtalen ovenfor) er brugen af *-t* eller *ej* på adjektiver og adverbier. Den er skrevet på grundlag af spørgsmål til Dansk Sprognævn om en lang række enkeltord, og forfatteren har derfor i forordet kunnet proklamere at bogen ”er bragt i overensstemmelse med den nye *retskrivningsordbog*, som udgives af Dansk Sprognævn, men endnu (1985) ikke er udkommet”. Der er dog ikke tale om nogen nøje overensstemmelse med *Retskrivningsordbogen*, hverken med den fra 1955 eller med den der udsendes i 1986. Der tillades naturligvis *-t* i et meget stort antal ord som ikke kan have *-t* efter 1955-ordbogen, men som vil få valgfrit *-t* i den nye ordbog (forfatteren undtager dog adverbierne på *-vis*, som imidlertid

også får valgfrihed i den nye ordbog). Men derudover er der tilfælde hvor bogen er i uoverenstemmelse med både den gamle og den nye Retskrivningsordbog (*hun er kærlig(t) anlagt; for nylig(t); hun har vitterligt aldrig været udenlandsk*). HGJ

NyS 15. *Nydanske Studier & Almen Kommunikationsteori*. Redigeret af Lars Heltoft og John E. Andersen. Akademisk Forlag, København 1985. 141 s.

Nummeret indeholder 3 artikler og 4 anmeldelser. Den artikel der har størst interesse i forbindelse med sproglig rådgivning, er *Mogens Løj og Niels Erik Wille: Kan vi undvære passiv? eller: Kan passiv virkelig undværes?* (38 s.). Og som antydnet af overskriften mener forfatterne ikke at passiven kan undværes. De gennemgår brugen af passivformerne grammatisk, stilistisk og pragmatisk og konkluderer at passiv "ikke er den problematiske form" som mange sproglige rådgivere har gjort den til. Tværtimod er passivformerne velegnede til at løse forskellige fremstillingsmæssige problemer som det ellers ville være vanskeligt at løse, og forfatterne opfordrer derfor til et mere nuanceret syn på brugen af disse former.

Af særlig interesse for sprognævnsarbejdet er desuden anmeldelserne af Pia Riber Petersen: *Nye ord i dansk 1955-75* (anmeldt af Carol Henriksen; omtalt i Sprog i Norden 1985, s. 113-114), og af Erik Hansen og Jørn Lund: *Sæt tryk på* (anmeldt af Hans Basbøll; omtalt i Sprog i Norden 1984, s. 109). HGJ

Retorik 85. Meddelelser fra Retorikforeningen. Nr. 1-2. 1985. 20 s. + 20 s.

Den nyoprettede Retorikforeningen udsender sit medlemsblad to gange om året. Bladet indeholder artikler om spørgsmål inden for faget retorik, meddelelser om nyheder om faget og boganmeldelser. Af den første årgangs indhold kan nævnes *Peder Skjumn-Nielsen: Rejserapport. Nordisk forskerkursus om "Spoken and written language - differences and similarities"*; Säröhus, Särö, 30. juli til 11. august 1984, (nr. 1). Desuden *Jens-Jørgen Kofod: Retorisk pædagogik - pædagogisk retorik. Seminariepædagogikum i retorik - et eksempel*, og *Christian Kock: Hvad sker der på Institut for Retorik?* (nr. 2). EB

Retorisk festskrift. 22 artikler til professor dr. phil. Jørgen Fafner på 60 års dagen 4. januar 1985. Redigeret af Lone Rørbech og Peder Skyum-Nielsen. Dafolo Forlag, Skjern 1985. 271 s.

Festskriftet indeholder 21 egentlige artikler og en biografi over Jørgen Fafners produktion. Festskriftet spænder meget vidt; fra *Christian Kock*: Hvad gribes vi af? hvor der drøftes de elementer i tekster der får læseren til at blive fanget af teksten, til *Nils Schiørring*: Danske digtere og den sapphiske strofe i 1600-tallet. Af særlig interesse kan nævnes *Peder Skyum-Nielsen*: Om få minutter. En praktisk retorisk opgave. I artiklen beskrives et arbejde med at forbedre og effektivisere De danske Statsbaners betjening af kunderne gennem højtalere. *Jørn Lund* skriver om Den gode sprogbruger – skitse til en ny profil, hvor han gør sig til talsmand for at god sprogbrug ikke kun omhandler sprogbrug i formelle situationer, og han opstiller nogle krav til sprogbrugeren i den konkrete sprogbrugssituation. Med udgangspunkt i en konkret tyverisag har *Niels Erik Wille* i artiklen Praktisk argumentation og logisk gyldighed søgt at vise at de centrale argumenter der afgør sagens udfald, ikke lader sig behandle tilfredsstillende med et snævert logisk gyldighedsbegreb. PRP

SPRINT. Sproginstitutionernes tidsskrift. 1985, nr. 1-3. Udgivet af Handelshøjskolen i København. Hvert nummer er på 35 s. Distr.: SPRINT, Handelshøjskolen i København, Fabrikvej 7, DK-2000 København F.

Af indholdet i de tre numre kan nævnes *Lars Henriksen*: Sprogvidenskabelig science fiction, som fantaserer over etymologiens fremtidige metoder med eksemplet *lørdag* og det franske ord for 'syndflod', *déluge*. Desuden *Jytte Heine*: Tv-tekstning, om hvordan man laver tv-tekster, og *Sture E. Svensson*: Vetenskaps-teori och lingvistik. Några funderingar. (Alle de tre nævnte artikler fra nr. 2.) Endelig kan nævnes *Lisbeth Falster Jacobsen*: Hvorfor betyder *dutch* ikke *tysk*, når *deutsch* gør det? Om sproghistorien som en indsigtsgivende disciplin. Artiklen illustrerer hvordan politiske og geografiske foreteelser kan indvirke på sprogudviklingen (nr. 3). EB

Sproglige kløfter. Informationssamfundet og den sproglige forståelse. Modersmål-Selskabets årbog 1985. C. A. Reitzels Forlag

A/S, København 1985. 120 s.

Denne årbogs tema er sprogbarrierer i informationssamfundet, og en lang række forfattere fra forskellige fagområder diskuterer dette tema. Af særlig interesse kan nævnes *Ida Dybdal*: Ministeriet og borgeren, der skildrer de bestræbelser der er i gang i ministerierne for at skrive klarere og mere forståeligt. *Gudrun Laub*: Juridisk fagsprog beskriver forståelseskløften mellem domssproget og den dømte. *Bente Maegaard* drøfter i artiklen Sprog og datamaskiner spørgsmålet om brugen af datamaskiner kan få indflydelse på sproget, og hun konkluderer at det næppe er sandsynligt. PRP

Sprog og Samfund. Nyt fra Modersmål-Selskabet, nr. 1, 2, 3-4, 1985. Redigeret af Niels Alsted. Jørn Thomsen Offset ApS, Kolding, 1985. 12 s. + 16 s. + 12 s.

Af indholdet i nr. 1 (12 s.) kan nævnes: *Arne J. Hermann*: Undervisningen ud af krisen og *Ib Arne Rahr*: Om sprog og magt.

Nr. 2 indeholder en artikel af *Niels Arthur Hansen*: Sproget og maskinerne, og to anmeldelser hvoraf den ene kan have interesse for sprognævnenes arbejde: *Gerda Thastum Leffers* anmelder Retorisk Festskrift. 22 artikler til professor, dr. phil. Jørgen Fafner på 60 års dagen 4. januar 1985. Desuden giver *Georg Søndergaard* en omtale af Statens Informationstjenestes virksomhed. Nr. 3-4 er et temanummer om den nye retskrivningsordbog og bladet indeholder en afbalanceret og korrekt oplysende artikel af *Allan Karker* om den ny retskrivningsordbogs formål, dens tilblivelse og funktion: Om lov og orden i retskrivningen. PRP

Sprog til tiden – om børns og unges sprog. Udgivet af Modersmål-Selskabet. C. A. Reitzels Forlag A/S, København 1985. 79 s.

Denne bog der er den femte debatbog i serien "Hvor går dansk hen?", sætter focus på børns og unges sprog, og otte forfattere belyser ud fra forskellige synsvinkler temaet børn og sprog. Her kan nævnes *Klaus Kjøller*: Kammeraters betydning for sprogindlæringen, *Uwe Geist*: To halve sprog er ikke noget helt, *Hans Jørgen Schiødt*: Ungdomsideologier – sprogstrategier, *Steen Larsen*: De elektroniske massemedier og børnenes sprog. PRP

Stednavne i brug. Festskrift udgivet i anledning af Stednavneudvalgets 75 års jubilæum. Redigeret af Bent Jørgensen. Navnestudier udgivet af Institut for Navneforskning nr. 26. C. A. Reitzels Forlag, København 1985. 274 s.

Festskriftet indeholder 18 bidrag om stednavne. Af særlig interesse for sprognævnenes arbejde er *Allan Karker: Stednavnene og den almindelige danske retskrivning* og *Birte Hjorth Pedersen: Stednavneudvalgets arbejde med stednavneretskrivning. Arbejdsgang og udvikling gennem 75 år.* – Med engelske resumeer af de enkelte bidrag. – En fyldigere omtale af festskriftet er trykt i *Nyt fra Sprognævnet* 1986, nr. 1, s. 10–11. HGI

Søndergaard, Georg: Danske efternavne – betydning, oprindelse, udbredelse. Lademan Forlagsaktieselskab, København [1985]. 144 s.

Bogens hoveddel er en alfabetisk ordnet gennemgang af omkring 10 000 forskellige slægtsnavne hvor der gives oplysninger om de enkelte navnes historie, udbredelse, anvendelse mm. Desuden indeholder bogen et mindre afsnit om slægtsnavnetraditionen i Danmark. PRP

Tøgeby, Ole: Kvinder siger selvfølgelig mest – sagde manden. Om sprog hos kvinder og mænd, arbejdere og mellemlag. C. A. Reitzels Forlag A/S, København 1985. 166 s.

Ole Tøgeby har med denne undersøgelse søgt at eftervise de forestillinger om forskelligheder i sprogbrug hos mænd og kvinder som både kommer til udtryk hos folk i almindelighed og i videnskabelige afhandlinger. I bogen redegøres der for de meto- diske problemer der er i en kvantificering af sproglige træk. Undersøgelsen omfatter et ca. 1/2 times interview af 37 forsøgs- personer som er ligeligt fordelt mellem kvinder, mænd, arbejdere og mellemlag. Der undersøges en lang række sproglige træk, fx tekstlængde, brug af sætningsadverbialer, deiksis, påhængs-ikke (det ikke eller vel som kan hæftes på almindeligt fremsættende eller nægtende sætninger, fx *det er jo altså Poeten, ikke?*), ord- forråd, afbrydelser. Resultaterne af undersøgelsen er overordent- lig interessante og flere gange afkræftes de myter der i almindelig-

hed er om forskellen mellem kvinders og mænds sprog, fx viser det sig at det ikke er kvinder, men mænd (mellemlagsmænd) der taler mest og arbejdsmænd der bruger flest "påhængs-ikke".

PRP

FINLAND

Av Mikael Reuter (MR)

Fackspråk och översättningsteori: VAKKI-seminarium V. Vörå 26-27.1.1985. Vasa högskola. Institutionen för språk. Forskargruppen för översättningsteori och fackspråk. Vasa 1985. 202 s.

Seminarierapporten innehåller 18 föredrag om fackspråk och översättning, av vilka 7 på svenska, 4 på finska, 4 på engelska, 2 på tyska och ett på franska. Bland dem som är av allmänna intresse för nordiska läsare kan nämnas Sigurd Fries: Motsättningen mellan allmänspråk och fackspråk, speglad i det svenska växtnamnsskicket, Anita Löfman: Juridikens behov av villkor, Christer Laurén, Teknolekter, textkategorier och abstraktionsgrad – en analys av semantiska roller i ett par teknolekter, Marianne Nordman: Miniteknolekter samt Anita Nuopponen: Den terminologiska termen och ordet "term". MR

Folkmålsstudier 29. Meddelanden från Föreningen för nordisk filologi, Åbo 1985. 140 s.

Detta nummer av Folkmålsstudier innehåller bl.a. Bengt Lomans föredrag om Axel Olof Freudenthal, Finlands första professor i svenska språket och litteraturen, hållet i samband med föreningens 50-årsjubileum 1982. Vidare ingår en artikel av Marianne Nordman om kiastiska tendenser i skönlitterär text och en artikel av Marketta Sundman om övergången från konstruktions-typen *mik angrar till jag ångrar*. Slutligen publiceras två inledningsanföranden (av Matti Rahkonen och Barbro Allardt) vid en diskussion om nordistikens inriktning i Finland. MR

Laurén Christer: Normer för finlandssvenskan. Från Freudenthal till 1970-tal. Holger Schildts förlag 1985. 128 s.

Boken ger en översikt över normerna för finlandssvenskt språkbruk i ett historiskt perspektiv, och omfattar en period på ca 100 år fram till förra hälften av 1970-talet. Framför allt diskuteras normernas framväxt och utveckling i den offentliga diskussionen.

Det första kapitlet behandlar den ökande insikten om förekomsten av finlandssvenska särdrag under senare hälften av 1800-talet, med Axel Olof Freudenthal och Karl Lindström som de

främsta namnen. I andra kapitlet refereras diskussionen kring ett finlandssvenskt scenspråk med egna uttalsnormer på 1910- och 1920-talen. Hugo Bergroths banbrytande gärning som språkvårdare och beskrivare av finlandssvenska provinsialismer presenteras i kapitel 3, medan de två följande kapitlen ägnas reaktionerna på Bergroths insatser och den fortsatta normdiskussionen fram till 1970-talet. Boken avslutas med en utblick över förhållandena i andra länder, främst Canada, och några tankar om utvecklingslinjer och framtida normer.

Författaren är ordförande för Svenska språknämnden i Finland sedan 1985. MR

Uppslagsverket Finland. Del 1-3. Holger Schildts förlag, Helsingfors 1982-1985. 718 + 678 + 746 s.

Uppslagsverket är det första som fylligt presenterar Finland och finländska företeelser på svenska, och är därför en ovärderlig källa till kunskap om Finland för övriga nordbor. Av intresse i detta sammanhang är närmast artiklarna *finlandssvenska, finska språket, språkvård* (både finsk och svensk) samt *uttal* (finskt och finlandssvenskt). MR

Xenia Huldeniana. En vänskrift tillägnad Lars Huldén på hans 60-årsdag 5.2.1986. Meddelanden från Institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur vid Helsingfors universitet, serie B nr 10 1986. 337 s.

Vänskriften till Lars Huldén innehåller artiklar från skilda områden inom i huvudsak litteraturvetenskap och nordistik. Bland artiklar av intresse för språkvården kan framför allt nämnas Kristina Nikula: Närpesfullmäktige i När-TV. Språkliga iakttagelser, Mikael Reuter: Några tankar om finlandismer, Christer Laurén: Naturam expellas furca ... Natur och onatur i en språkvårdsfråga (artikeln handlar om utelämnat *ha* i bisats vid perfektum och pluskvamperfektum), Marketta Sundman: *Få* och *låta* som kausativa verb i svenskan, Björn Pettersson: Om att *fälla* föremål samt Erik Andersson: Om satsrelationer vid samordning och underordning. MR

NORGE

Av Ståle Løland (SL) og Åsta Norheim (ÅN)

Aksnes, Liv Marit: Samtalens spelerom. Norsk munnleg i teori og praksis. J. W. Cappelens Forlag 1985. 151 s.

Samtalens spelerom tek utgangspunkt i at disiplinen norsk munnleg er stemoderleg behandla både i ungdomsskolen og i den vidaregåande skolen, og at det trengst eit grunnlag for ei ny munnleg undervisning. Forfattaren meiner det ikkje er samsvar mellom fine ord i læreplanar og den daglege praksisen, og peiker på mangelen på systematisk munnlegopplæring, ein pedagogisk gyldig teori og lærebøker. Boka er eit forsvar for det frie munnlege ordet, og i tråd med det set forfattaren opp ein del alternative målformuleringar for faget, der ho byggjer på undervisningsprinsipp og metodar frå dramapedagogikk og nye synspunkt på retorikk. Gjennom åtte undervisningsopplegg gjev forfattaren konkrete eksempel på korleis feltet for munnleg undervisning kan utvidast i norskfaget. Boka som heilskap vil vise at ei slik utviding let seg forankre teoretisk og metodisk. Bakarst i boka er det ei litteraturliste. ÅN

Andresen, Trond, Kari Haave, Else Ryen, Geir Vestheim: Språkboka. Språkkunnskap for vidaregåande skole. Det Norske Samlaget 1985. 384 s.

Dette er en lærebok som dekker alle språklige emner i norskfaget på allmennfaglig studieretning gjennom tre år: språksosiologi, språkbruksanalyse, bildeanalyse, dialektkunnskap og språkhistorie. Kapitlet om språkhistorie gir en grei oversikt over norsk språkutvikling med hovedvekt på tiden etter 1800. De andre nordiske språkene og samisk språkhistorie blir behandlet i egne kapitler. Det er utarbeidet lyd-kasset med dialektprøver og en minigrammatikk for bokmål og nynorsk i tilknytning til læreboka. SL

Berg, Tove og Reidunn Guldal: Alle tiders norsk. Aschehoug 1985. 350 s.

Dette er ei lærebok for den vidaregåande skolen. Boka har som mål å dekkje dei språklege emna i fagplanen i studieretning for

allmenne fag. Første kapitlet, *Mennesket og språket*, har eit dobbelt siktemål – å skape attkjenning og interesse for spørsmål kring språk og språkbruk, og gje ei innføring i språkvitskapleg tenkjemåte som hjelp til å strukturere stoffet. Forfattarane har lagt vekt på grammatisk forståing gjennom samanlikning med andre språk og med tidlegare stadium av norsk, og dessutan gjennom presentasjon av tekstgrammatikk. I kapitlet *Talemålet* blir dialektkunnskap sett inn i ein større samanheng. Med siktemålet å fremje språkleg toleranse har haldningsspørsmål og offentleg debatt kring ulike språkvariantar fått stor plass. I presentasjonen av språkhistorie har forfattarane teke utgangspunkt i og lagt hovudvekta på situasjonen i dag og den aktuelle språkpolitiske debatten for å vekke interesse også for den historiske bakgrunnen. I framstillinga av norrønt er det lagt vekt på å vise samanhengen med moderne norsk. Kapitla *Tekstelementer*, *Argumentasjon*, *Genrer* og *De skriftlige oppgavene* er ei vidareføring av stoffet i innleiingskapitlet. Formålet er å gje ein analysemodell for alle typar tekster, og samstundes rettleie elevane når dei sjølv skal bruke språket. I kvart kapittel er det mange og varierte oppgåver og mykje bilestoff. Bak i boka er det eit alfabetisk register. Ein lyd-kasset til boka har med viser på dialekt, målføreprøver og prøver på norrønt, islandsk, færøysk, svensk og dansk. ÅN

Bull, Tove: Lesing og barns talemål. Novus Forlag 1985. 282 s.

Boka er sluttrapporten fra Grunnskolerådets utviklingsarbeid "Den første lese- og skriveopplæringa på dialekt". Rapporten gjør greie for et praktisk-pedagogisk forsøk med en dialektbasert første skriftmålsopplæring som ble gjennomført i ti førsteklasse mellom 1980 og 1982. Boka inneholder tre deler: en teoretisk, en praktisk-metodisk og en empirisk del. I den teoretiske delen beskriver forfatteren særdragene ved talemål og skriftspråk og drøfter forholdet mellom dem. Hun argumenterer også for at det må være pedagogiske og språklige fordeler ved å bygge den første skriftspråksopplæringen på elevenes talemål. I den siste delen gir forfatteren en sammenfattende vurdering av resultatene fra forsøket. De synes å være positive når det gjelder elevenes lese- og skriveferdighet. Men forfatteren tar et lite forbehold: "Denne avhandlingen gir derfor ikkje noko endelig prov for at det er dia-

lektopplæringsprinsippet som er årsak til dei positive resultatane, sjølv om det er mykje som tyder på det.”

SL

Dalen, Arnold: Skognamålet. Ein fonologisk analyse. Novus Forlag 1985. 354 s.

Boka er ein strukturalistisk analyse av det tradisjonelle målføret i bygdene omkring Levanger. Det er og med ei samanlikning med målføra i grannebygdene og ei kort framstilling av talemålet i Levanger by. Oppstilling av det fonologiske systemet er hovudsaka i analysen, og systemendringar i yngre mål blir og tekne opp, mellom anna forenklinga av diftongane og samanfallet av alveolare og kakuminale konsonanter. Det er lagt særleg vekt på framstillinga av det prosodiske systemet i målføret. Skognamålet har eit interessant tonelagssystem, og dette fenomenet blir drøfta og tolka mellom anna med grunnlag i akustiske undersøkingar.

ÅN

Eifring, Halvor: Høy eller stein? Narkotikaslang i Norge. Universitetsforlaget 1985. 132 s.

Boka behandlar forskjellige sider ved narkotikaslang slik den har utviklet seg i visse miljøer i Oslo-området. Forfatteren kartlegger ordtilfanget og diskuterer hva slags gruppeidentitet og verdier språket gjenspeiler. Han tar også opp humorens rolle og spørsmålet om narkotikaslang fungerer som hemmelig kodespråk. Utgangspunktet er konkrete språklige fenomenar som ordlån, betydningsendring, stemmekvalitet osv. En ordliste med ca. 400 oppslagsord gir opplysningar om slanguttrykkene uttale, betydning og opphav.

SL

Forskningsnytt fra Norges allmennvitenskapelige forskningsråd. Nr. 6-7 1985

Bladet er eit temanummer om minoritetsforskning og kulturpolitikk. Av artiklane kan vi nemne *Anton Hoëm*: Sameskole og pedagogisk forskning, *Alf Isak Kesitalo*: Forskning for samisk kulturell utvikling, *Anna-Riitta Lindgren*: Språkforhold blant kvener, og *Aslak Nils Sara*: Perspektiver for forskningen ved Nordisk Samisk Institutt.

ÅN

Grønvik, Ottar: Runene på Eggjasteinen. En hedensk gravinnskrift fra slutten av 600-tallet. Universitetsforlaget 1985. 216 s.

Runeinnskriften på Eggjasteinen fra Sogndal i Sogn er Norges lengste, vanskeligste og viktigste innskrift i det eldre runealfabetet. Helt siden den ble funnet i 1917, har det vært gjort mange forsøk på å tyde den. Forskerne har greid å lese en rekke enkeltord, men de har ikke funnet noen overbevisende sammenheng i hele innskriften. I denne boka gir Ottar Grønvik et kritisk referat av den eldre forskningen, og legger så fram en helt ny tolkning: Innskriften forteller om et forlis og om hvordan de døde ble hjulpet over til "hint land". Siste del er en gravvernformel: Ingen må oppsøke gravstedet i dagslys, eller bevæpnet, og ingen forvirrede menn må søke dit. SL

Haugland, Kjell: Striden om skulespråket. Frå 1860-åra til 1902. Det Norske Samlaget 1985. 243 s.

I 1902 vedtok Stortinget en ny lov om lærerskoler, som blant annet fastsatte at alle kandidater ved avgangseksamen skulle avlegge skriftlig prøve i både landsmål (nynorsk) og bokmål. Elevene skulle selv velge hvilken målform de ville ha som hovedmål/sidemål. Dermed var i realiteten hovedprinsippene i norsk skolespråkpolitikk blitt fastlagt slik den har vært drevet siden. Boka beskriver samspillet og brytningene mellom målrørsla, skolen og politikkerne i denne avgjørende perioden i norsk språkhistorie. I innledningen presenterer boka de ytre forutsetningene for striden om skolespråket: framveksten av målrørsla og de store forandringene i skolen på denne tiden. SL

Jahr, Ernst Håkon: "Har det på tunga". Novus Forlag 1986. 40 s.

Boka er utarbeidet i forbindelse med en tv-serie, og gir en lettlest og kortfattet innføring i norske dialekter. Etter en gjennomgåelse av de ulike målmerkene og dialektområdene viser forfatteren hvordan en kan heimfeste forskjellige målprøver. Til slutt i boka er det et lite kapittel om elever og bruk av dialekt i skolen. SL

Jenstad, Tor Erik: Sunndalsmålet. Eit grensemål på indre Nordmøre. Novus Forlag 1985. 308 s.

Dette er den første samla, vitskaplege framstillinga av dialek-

ten i Sundalen på Nordmøre. Det er eit særmerkt målføre som har teke farge av at dalen grensar til fleire målføreområde. Likevel har målføret på mange vis fått ei nokså sjølvstendig utvikling i høve til dei dialektane som ligg nærast innåt.

Framstillinga tek særleg for seg lyd- og formverket, men både ordtilfang, ordsamansetning og syntaks har fått etter måten brei plass. Det blir heile tida gjort jamføringar med grannemåla.

Dei to siste kapitla i boka tek for seg generasjonsskilnader og geografisk (grendemis) variasjon i målet i Sundalen. ÅN

Kleiva, Turid, Bjørn Karsrud, Aud Søyland og Inger Helene Arnestad (red.): Nynorsk av hjartans lyst. Det Norske Samlaget 1985. 125 s.

Boka er utgitt i forbindelse med 100-årsjubileet for det såkalte jamstillingsvedtaket i Stortinget, som fastslo at det norske "Folkesprog som Skole- og officielt Sprog sidestilles med vort almindelige Skrift- og Bogsprog". Siden har vi hatt to offisielle skriftspråk i Norge: bokmål og nynorsk. Boka viser hva nynorskbrukerne har utrettet siden 1885, når det gjelder litteratur, teater, skolespråk, folkelige bevegelser osv. Den forteller også hvem nynorskbrukerne er, og hvordan de lever. At boka er et festskrift, kommer også fram gjennom en mengde gode og interessante illustrasjoner. Dette gjør at boka for første gang dokumenterer den visuelle siden av nynorsk-historien. SL

Martinsen, Harald, Halvor Nordeng og Stephen von Tetzchner: Tegnspråk – sosial betydning, utvikling og pedagogisk bruk. Universitetsforlaget 1985. 226 s.

Dette er ei bok om teiknspråk eller kommunikasjon gjennom auget. Boka set teiknspråket inn i ei brei historisk og sosial ramme, og det blir gjeve grundig innføring i korleis teiknspråket er oppbygt. Det er eit eige kapittel om utvikling av teiknspråk hos barn, og eitt om bruk av teiknspråk i opplæring av funksjonshemma, som autistiske og psykisk utviklingshemma barn og barn med språkvanskar. Boka har svært fyldig noteapparat og litteraturliste. *Tegnspråk* er den einaste boka på eit skandinavisk språk som gjev eit oversyn over moderne teiknspråkforskning. Boka har nyttig bakgrunnsstoff for alle som lærer teiknspråk, eller ønskjer å sjå teiknspråk i ein vidare samanheng. ÅN

Mål og makt. 15. årgang. Nr. 1-4. Tidsskrift utgitt av Studentmålslaget i Oslo

Av artiklene vil vi nevne: nr. 1 – temanummer om Norsk Målungdom, nr. 2 – *Geir Lorentzen*: Frå dialekt til nynorsk (om dialektbasert opplæring i nynorsk), *Tove Bull*: Ivar Aasen med vår tids briller, nr. 3 – temanummer om nynorsk som mediespråk, nr. 4 – *Stephen J. Walton*: Ivar Aasen – samfunnskritikar og språkmann, *Kjell Venås*: Tankar om det språksosiologiske klimaet i Norden. SL

Maal og Minne. Hefte 1-2 1985. Utgitt av Bymålslaget ved Einar Lundeby og Bjarne Fidjestøl

Inneholder blant annet opponentenes innlegg ved *Ernst Håkon Jahrs* doktordisputas "Talemålet i skolen" ved Universitetet i Tromsø, *Valerij Berkov*: Språksituasjonen i Norge sett utenfra, *Frøydis Hertzberg*: Anmeldelse av Kjell Ivar Vannebo: En nasjon av skriveføre. Om utviklinga fram mot allmenn skriveferdighet på 1800-tallet. SL

Namn og nemne. Tidsskrift for norsk namnegransking. Årgang 2 1985. Utgjeve av Norsk namnelag.

Blant artiklane kan vi nemne *Margit Harsson*: EDB-registrering av stadnamn i Noreg, *Jan Ragnar Hagland*: Namnelovgjeving og målstrid, og *Oddvar Nes*: Gamle vassførenamn. *Inn og *Lemund-. ÅN

Norevik, Bjarne (red.): Datamaskinen og språket. Universitetsforlaget 1985. 190 s.

Boka er en nordisk antologi med ca. 30 korte artikler om emner som på en eller annen måte har tilknytning til moderne informasjonsbehandling. Blant artiklene vil vi nevne *Håvard Hjulstad*: Datamaskiner i terminologiarbeidet, *Ove Oscarsson*: Fackspråk, *Heribert Picht*: Det terminologiske arbejdes organisasjon på internasjonalt plan, *Jan Roald*: Utdanning og undervisning i terminologi i Norge, *Svein Erik Rødland*: Datamaskinen og språket – hva kommer til å skje? *Per Scott*: Arbeidet med norsk dataterminologi, *Einar Selander*: Terminologi in i Norden – kring ett jubileum, *Heidi Suonutti* mfl.: Terminologiarbete i ett tvåspråkigt land. SL

Norges offentlige utredninger. NOU 1985: 14 Samisk kultur og utdanning. Fra et utvalg oppnevnt ved kongelig resolusjon 17. oktober 1980. Universitetsforlaget 1985. 259 s.

Utgreiinga inneheld eit fyldig oversyn over samisk busetjingshistorie, kultur- og utdanningspolitikken overfor samane i historisk perspektiv, samane sin kultursituasjon, og det offisielle grunnlaget for kultur- og utdanningspolitikken i dag. Det er eit eige kapittel om samisk språk, og eitt om grunnskolen. Utvalet gjer mellom anna framlegg om ei samisk språkløp og om visse endringar i grunnskolelova. ÅN

Norsk lingvistisk tidsskrift. 3. årgang. Nr. 1 og 2 1985

Av artiklene vil vi nevne: nr. 1 – *Eskil Hansen*: Om artikulasjonen av konsonantar i ein nordnorsk dialekt, *Peter Trudgill*: Scandinavian Sociolinguistics: an outsider's view, nr. 2 – *Rolf Theil Endresen*: Norske konsonantar. Fonetiske og fonologiske merknader, *Svein Lie*: Mer om fonologiske regler. SL

Norsklæreren/Norsklæraren. 9. årgang. Nr. 1–4. Tidsskrift for språk og litteratur. Utgitt av Landslaget for norskundervisning

Av artikler med språklige emner vil vi nevne: nr. 2 – *Haldis Ånestad Tunglund*: Modalitet i skolestiler, *Kjell Tørres Heggelund*: Fram og tilbake til frem. Ein populær studie i norsk rettskrivning, nr. 3 – *Olaf Almenningen*: Når lærte nordmenn å skriva? (anmeldelse av Kjell Ivar Vannebo: En nasjon av skriveføre), nr. 4 – *Gunvor Risa og Sigrid Røsseland*: Den første lese- og skriveopplæring. SL

Norskrift. Arbeidsskrift for nordisk språk og litteratur. Universitetet i Oslo. Nr. 46 og 47 1985

Inneholder disse artiklene: *Kjell Ivar Vannebo*: Tempussystemet i norsk. Fortidsformer i norsk. Framtidsformer i norsk. *Signe Marie Sanne*: Norsk perfektum sammenlignet med italiensk og fransk, *Einar Bruaas*: Adverbial eller fritt predikativ?, *Svein Lie*: Inndeling av norske dialektar, *Eskil Hanssen*: Litt om ordintern variasjon i Osloomål, *Aleksander Uskov*: Stativens særtrekk i dansk og norsk, *Erik Papazian*: Hvordan har Dem det? SL

Nøklestad, Hans Olaf, Alf Tveterås og Per Vogth Hanssen: Praktisk språkbruksanalyse. Gyldendal Norsk Forlag 1985. 139 s.

Dette er ei lærebok i språkbruksanalyse, eller tekstanalyse, som det også blir kalla. Boka tek sikte på å lære elevar å skrive om ikkje-skjønnlitterære tekster. Hovudideen er å vise språkbruksanalyse i praksis, derfor inneheld boka ei rad analysar og tek utgangspunkt i enkle tekster prega av ein klar skrivesituasjon. Analysane gjev elevane innsikt i konkrete arbeidsmetodar og i stilskriving generelt. I tillegg til analysane av tekster inneheld boka ei enkel innføring i biletanalyse, smakebitar på tekster med ulik stil, ei oppgåvesamling, hugseliste for faguttrykk, eit kort oversyn over ordklasser og setningslære, og alfabetisk register. ÅN

Orgland, Ivar og Fredrik Raastad: Islandsk-norsk ordbok. NKS-Forlaget 1985. 267 s.

Denne ordboka inneheld ca. 15 000 vanlege ord og uttrykk i moderne islandsk. Boka har med uttalereglar, eit grammatisk oversyn, ei liste over islandske personnamn, kartskisser over Island og Norden og ei liste med geografiske namn. Vidare er det med eksempel på tiltaleformer og helsemåtar, eit par sider "språkleg førstehjelp" og nokre vanlege islandske forkortingar. Oppslagsorda er cmsette til både nynorsk og bokmål. I tillegg til omsetjing er det ofte med eksempel som syner bruksområda til orda, og korleis dei fungerer i språklege samanhengar og uttrykk. Ved sida av daglegtale dekkjer ordtilfanget i boka også vanleg språkbruk innanfor kulturlivet og ymse fagområde, dessutan ein god del nyord frå talespråket, frå dataspråk, massemedia og nyare litteratur. ÅN

Sandøy, Helge: Norsk dialektkunnskap. Novus Forlag 1985. 319 s.

Boka gir en grundig innføring i de fleste sidene ved norsk talemål. I et kapittel om dialektgeografien viser forfatteren utbredelsen av skiftende særdrag i de norske dialektene – med sideblikk til hele Norden. Den sosiale variasjonen i språket blir framstilt med særlig vekt på den funksjonen variasjonen har. Forfatteren trekker også inn samfunnsforholdene når han beskriver og forklarer språkutviklingen i fortid og samtid. Gjennom

hele boka legger han vekt på å studere talemålet som språkssystem. Et kapittel viser hvordan en kan arbeide med grammatikken – først og fremst fonologien – i dialektene. Boka inneholder også målprøver fra mange norske dialekter, og hver prøve blir fulgt av en grammatikk-skisse for dialekten. I et avsluttende kapittel gir forfatteren en kort oversikt over talemålsforskning i Norge og andre land. SL

Skard, Sigmund: Målstrid og massekultur. Med eit tillegg tjue år etter. Det Norske Samlaget 1985. 94 s.

Den første utgaven av denne boka kom i 1963, men den har lenge vært utsolgt. På en personlig og engasjerende måte skisserer forfatteren utviklingen etter 1945 som med økende styrke har gjort det norske samfunnet til del av en internasjonal kapitalistisk massekultur. Mot denne bakgrunnen skildrer forfatteren den organiserte kampen mot nynorsken og samnorsken på 50- og begynnelsen av 60-tallet. Da førsteutgaven av boka kom, var situasjonen mørk for folkemålsbevegelsen. Nynorsken var i sterk tilbakegang i skolen, og motstanden mot rettskrivningsreformene fra 1938 og 1959 var på sitt høyeste. I tilleggskapitlet – ”Tjue år etter” – viser forfatteren hvordan denne utviklingen delvis har blitt snudd. Tilbakegangen for nynorsken i skolen har stoppet opp, og dialektbevegelsen er i framgang. Det språkpolitiske klimaet har i det hele tatt blitt mildere, og språkdebatten har kommet inn i mer fruktbare baner. Likevel konstaterer forfatteren at det ”er svære økonomiske og sosiale krefter som i dag framleis står det folkenorske imot, og snarare freistar å fremja den nedsliping, forflating og banalisering under internasjonale fabrikkmerke som mange av oss ikkje vil.” SL

Spjelkavik, Unn: Nyttig norsk. J. W. Cappelens Forlag 1985. 117 s.

Nyttig norsk er ei hjelpe- og øvingsbok i praktisk språkbruk. Boka bygger på praktiske eksempler og tek særleg for seg sider av språkbruken som grammatikkar og ordbøker har lite eller ingenting om. Grammatikk er det lite av, og rettskrivingsreglar som gjeld det reint formelle, er ikkje behandla. I forordet er det nemnt ei rad hjelpebøker. *Nyttig norsk* konsentrerer seg om bokmål, men litteraturen det er vist til, gjeld dels bokmål, dels

nynorsk. Dei fire hovudkapitla i boka tek opp emna stiltone, setningsbygnad, språkleg samanheng, og gjentak og variasjon. Til kvart hovudkapittel er det knytt spørsmål og øvingsoppgåver. Bak i boka er det framlegg til oppgåveløysingar. ÅN

Språklig Samling. 26. årgang. Nr. 1-4. Tidsskrift utgitt av Landslaget for språklig samling

Hvert nummer konsentrerer seg om et hovedemne: Språkkonsulenter (nr. 1), Er "dikternes språk" hellig? Om normering av litterære tekster i leseverk (nr. 2), Islandsk språkrøkt og språkdebatt (nr. 3), Avispraak (nr. 4). SL

Stemshaug, Ola: Namn i Noreg. Ei innføring i norsk stadnamn-gransking. Det Norske Samlaget 1985. 191 s. 3. utgave

Denne nye utgaven av boka er sterkt revidert og utvidet blant annet ved at det er tatt hensyn til ny forskning. Dessuten er det tatt med et nytt kapittel om finske og samiske stedsnavn i Norge, og som eget vedlegg et utkast til en ny lov om skrivemåten av stedsnavn. Boka gjør greie for prinsipper ved navneinnsamling, terminologi, uttale og skriftnormering av stedsnavnene osv., og forklarer en mengde stedsnavn. Framstillingen er forholdsvis populær, slik at også andre enn fagfolk kan ha utbytte av boka. SL

Svenungsen, Niels: Det Norske Fjeldsprog. Novus Forlag 1985. 139 s.

Dette er ei av dei største norske ordsamlingane før Ivar Aasen. Forfattaren legg fram eit materiale frå Vest-Telemark. "Fjeldsproget" inneheld ei samling med dialektord og ein grammatikk, dessutan fortel Svenungsen om tru og tenkjemåte, mellom anna om primstaven. Han har og med ei liste over manns- og kvinne-namn frå øvre Telemark. Handskriftet har ikkje vore trykt tidlegare. Det har lenge vore rekna for tapt, men har no kome ut som kjeldeskrift. ÅN

Særheim, Inge: Stadnamn fortel historie. Universitetsforlaget 1985. 127 s.

Boka handler om navngiving, navnebruk og navn som kulturhistorisk kildetilfang. Gjennom en fylldig eksempelsamling viser forfatteren hvordan en kan få verdifulle opplysninger om språk

og historie av et innsamlet stedsnavntilfang. Et eget kapittel tar opp den offentlige normeringen av stedsnavn i Norge. Boka henvender seg til folk med interesse for språk og tradisjon, men kan også være nyttig som hjelpebok ved undervisning og forskning. SL

Talemål i Bergen 1/83. Nordisk institutt Universitetet i Bergen 1983. 78 s.

Talemål i Bergen 2/83. Nordisk institutt Universitetet i Bergen 1983. 121 s.

Talemål i Bergen 1/84. Nordisk institutt Universitetet i Bergen 1984. 71 s.

Desse hefta er laga i tilknytning til prosjektet "Talemål hos ungdom i Bergen" (TUB). Prosjektet er finansiert av Noregs allmennvitskaplege forskingsråd og blir drive ved Nordisk institutt, Universitetet i Bergen. Arbeidet kom i gang i 1977 og hadde som mål å undersøkje utviklinga i bergensmålet og variasjonen i talemålet hos ungdommen. Hovudmaterialet er lydbandopptak av samtalar med 92 ungdomsinformantar fødde i 1962-64. Hefta presenterer nokre delundersøkingar av TUB-materialet. Det vil bli trykt ei grundigare orientering om og vurdering av prosjektet etter at det er avslutta. Blant artiklane kan vi nemne *Stig Helge Johannessen*: Om 'skjendisar' og 'chipsreiarar'. Bruken av sje-lyd og kje-lyd i bergensmålet, *Johan Myking*: Adverba *då* og *no* i bergensmålet. Lingvistisk og sosiolingvistisk variasjon, og *Harald Ulland*: Det bergenske ego. Om formene *eg*, *e* og *jei* i bergensk. ÅN

Tryti, Ivar: Språkets ville vekster. Metaforer og kuriositeter i det norske språk. Tano 1985. 152 s.

I denne boka har forfattaren samla ord og vendingar frå ulike tider og land. Nokre skriv seg frå så langt tilbake som oldtida, andre frå mellomalderen eller nyare tid. Dei stammar frå ulike delar av Europa, frå Hellas til Island, og frå ulike område av samfunnslivet. Forfattaren prøver å gje svar på korleis uttrykka har oppstått, og drøftar moglege forklaringar i dei tilfella der ingen kan gje sikkert svar. Stoffet består av korte artiklar som er ordna etter tema, og bak i boka er det alfabetisk register. ÅN

Vinje, Finn-Erik: *For et godt ord. Noen småstykker om språkligheter*. NKS-Forlaget 1985. 251 s.

Denne boka er den tredje i ein serie med det forfattaren kallar "språkligheter". Dei to andre heiter *På talefot med språket* (1982) og *Som ordet går* (1984). *For et godt ord* byggjer på ei språkspalte forfattaren har hatt nokre år i Programbladet, og består av spørsmål frå lesarane og svar frå Vinje. Forfattaren er innom ei rad ulike språklege emne, som skikk og bruk og språksosial etikette, samtalereglar, pausesignal og tomgangsfrasar, grammatisk finmekanikk, ordhistorie, rettskrivingspirk, uttaledetaljar, språklege motelune, kjønnspråk, slang og skjellsord og andre snurrige ordgleder. Stoffet er ordna etter tema. Bak i boka er det både sak- og namneregister og ordregister. Forfattaren strekar under at språkreglar ikkje er objektive sanningar, men konvensjonsbundne åtferdsreglar som endrar seg. Han skriv lett og enkelt, og viser til kjelder lesaren kan slå opp i for å få vite meir.

ÅN

SVERIGE

Av *Ulla Clausén (UC)*, *Catharina Grünbaum (CG)*, *Mikael Reuter (MR)* och *Margareta Westman (MW)*

Andersson, Lars-Gunnar: Fult språk. Svordomar, dialekter och annat ont. Carlssons. Stockholm 1985. 245 s.

Författaren diskuterar vad fult språk egentligen är för något, dess struktur och funktion. Han tar vidare upp en del svenska fulheter och avslutar med vissa språkideologiska resonemang. Ett sådant här grepp om ämnet leder självklart till diskussion om attityder och sociala förhållningssätt. Han skärskådar till exempel sådana föreställningar som att ungdomar anses ha ett torftigt språk: hur bedömer man sådant och vad grundar man sitt omdöme på?

Det här är en lättläst och bra bok; det man möjligen kan sakna är en mer grundläggande samhällssyn mot vilken olika språkuppfattningar kan förklaras. För poängen med fult språk är just att det är fult, dvs. utgörs av språkbruk som bryter mot erkända och etablerade sociala normer och tydliggör dem. MW

Avstavningslexikon. Tryckeriförlaget, Stockholm 1985. 358 s.

Här avstavas 30 000 ord i böjda former, substantiv i bestämd form singularis och pluralis, adjektiv i svag form, också i komparativ och superlativ, och verb i presens, preteritum och supinum. I regel har bara enkla ord medtagits. De avstavas enligt två principer, först enligt den vanliga konsonantregeln som innebär att ett konsonantecken förs till den senare stavelsen, ex. *so-len, so-lar-na*. Den andra principen är den sk. morfologiska principen enligt vilken orden avstavas i de naturliga delar som kan urskiljas, t.ex. stam och böjnings- eller avledningsändelser, ex. *sol-en, sol-ar-na*. Sammansättningar har medtagits i undantagsfall, t.ex. om någon av de ingående lederna inte återfinns som enkelt ord. Ex. *in-pis-ka-ren, inpisk-ar-en/na*. Boken har fackgranskats av Birgitta Lindgren, Svenska språknämnden. UC

Hebbe, Agneta: Bygg upp ert ordförråd. 2 rev. uppl. Värnamo, 1985. 130 s.

Syftet med den här boken är att läsaren med roliga övningar

och enkla prov skall utvidga sitt ordförråd. Kunskaper i ordbildning och ordförståelse portioneras ut under tre veckor. En del av materialet har tidigare publicerats i tidskriften *Det Bästa* i spalten "Utvidga ditt ordförråd" som författaren redigerade under åren 1956–1981. UC

Hellberg, Staffan: Sanningen om svenskan. 75 artiklar om vårt språk. Studieförlaget i Göteborg, Göteborg 1984. 174 s.

Sanningen om svenskan antas man få reda på i denna skrift, som innehåller 75 språkspalter från Göteborgs-Posten. Här behandlas ständiga följeslagare som "tack vare", "dra/bryta en lans", "kylslagen" m.m., men också frågor av mer allmän natur. Karakteristiskt för de här språkspalterna är att även ganska speciella frågor sätts in i ett vidare sammanhang och får ge upphov till mer principiella diskussioner om språkbruk och språksyn. CG

Holmqvist, Berit & Källgren, Gunnel: Postgirot som språkmiljö I. Beskrivning av arbetsplatsen. Språk och kommunikation i arbetet.

Holmqvist, Berit: Postgirot som språkmiljö II. Beskrivning av arbetspråket. Meddelanden från institutionen för nordiska språk vid Stocholms universitet. MINS 18 & 19. Stockholm 1986. 118 s. och 129 s.

Ämne för denna doktorsavhandling (Holmqvists) är språket i användning på en kontorsavdelning på postgirot i Stockholm. För att över huvud taget kunna uppfatta kommunikationen i arbetsprocessen måste Holmqvist och Källgren först kartlägga arbetsorganisering och villkor. Det gjorde man genom upprepade studiebesök med inspelningar och annoteringar. Det språkbruk som analyseras är autentiska samtalsnuttar vilka ses som delar av arbetsprocessen. Tolkningar och tolkningsramar ges mot bakgrund av arbetsorganisationen.

Analysen visar hur kontextbundet och koncentrerat arbetspråket är. Därigenom blir tolkning nästan omöjlig utan grundlig kännedom om arbetssituationen, uppgifterna, arbetsreglerna och om deltagarnas roller i organisationen. MW

Klarspråk – en grund för god offentlig service. Språkvårdsutredningens rapport. Civildepartementet. Ds C 1985:3. 64 s. + bil.

Detta är en rapport över en utredning som hade till syfte att skaffa fram "underlag för ett ställningstagande till hur språkvården skall bedrivas i fortsättningen för att bli så effektiv som möjligt".

Den utmynnar i en rad förslag: På myndigheterna bör utses språkansvariga tjänstemän; (den statliga) språkvården bör samordnas i en centralt placerad delegation; utbildning i skriftlig framställning bör göras till ett än viktigare moment i myndigheternas personalutbildning än nu; myndigheter med tillsyns- och granskningsuppgifter bör också äta sig språkgranskning; i förvaltningslagen bör finnas en regel om vikten av klart och enkelt språk; en samling gemensamma skrivregler för all statlig förvaltning bör utges snarast. – Svenska språknämndens svar på denna rapport gick bl.a. ut på att man inte får isolera den statliga språkvården alltför mycket från annan språkvård. Det är ju ett närmande till allmänspråket som man strävar efter i den offentliga förvaltningen.

MW

Kotsinas, Ulla-Britt: Invandrare talar svenska. Ord och stil, Språkvårdssamfundets skrifter 15. Liber Förlag, Malmö 1985. 182 s.

Författaren, som för ett par år sedan disputerade på en avhandling om invandrarsvenska, presenterar här en undersökning av sex invandrares bruk av ett språk som de inte har hunnit få vad man kallar baskunskaper i. Denna språkform, kallad interimsspråk, präglas av ett begränsat ordförråd och en begränsad grammatik. Det intressanta här är de olika strategier – gemensamma eller individuella – som språkbrukarna tillgriper och utvecklar för att med dessa mycket knappa medel försöka uttrycka ett innehåll.

CG

Liljestrand, Birger: Juttu och sammetsfarmare. Notiser om finlandssvenskt tidningspråk. Nordsvenska, Umeå 1985. 117 s.

Boken bygger på en undersökning av finlandssvenskt tidningspråk som Liljestrand gjorde 1982 genom att excerpera drygt 300 sidor i tidningarna Hufvudstadsbladet, Vasabladet och Jakobstads tidning. En kortare översikt av resultatet har tidigare publicerats i tidskriften Språkbruk 2/83.

Boken skiljer sig från artikeln i Språkbruk inte bara genom att

beskrivningen och exemplen är mer omfattande, utan också genom fylligare metodiska och teoretiska resonemang och sidoblickar på andra språk, bl.a. förhållandet mellan de tyska språken i förbundsrepubliken och DDR.

Liljestrands bok är ett beaktansvärt och intressant bidrag till kunskapen om finlandssvenskt språkbruk av i dag. Den begränsar sig inte bara till lösräckta ord och uttryck utan redogör också för avvikande drag i fråga om bl.a. syntax, och utgör därigenom ett viktigt komplement till Harry Stenmarks Finlandssvenska ord och uttryck (se Språk i Norden 1984).

Däremot skall boken inte ses som en heltäckande beskrivning av finlandssvenskan. Dels innehåller den ett antal smärre missuppfattningar, dels bygger den på ett begränsat material av enbart tidningstexter. Det är också skäl att framhålla att den uttryckligen går in för att ta upp avvikande drag. En läsare kan lätt få uppfattningen att svenskan i Finland är betydligt mera exotisk än den är.

MR

Nordberg, Bengt: Det mångskiftande språket. Ord och stil, Språkvårdssamfundets skrifter 14. Liber Förlag, Malmö 1985. 123 s.

Denna volym innehåller sju tidigare publicerade uppsatser från olika, ibland mindre lättåtkomliga skrifter. Här behandlas språk-sociala variationer, samtalsstrategier och några grammatiska företeelser, däribland förändringar i adjektivets ändelsekomparation.

CG

Prismas främmande ord. 25 000 ord med förklaringar och härledningar. Bokförlaget Prisma, Stockholm 1984. 550 s.

Ordboken har utarbetats på grundval av Gyldendals Fremmedordbog som utkommit i åtskilliga upplagor. Ordurvalet har vid redigeringen anpassats efter svenska förhållanden varvid en mängd nyord tillkommit.

Boken innehåller sådana ord som vi lånat in från grekiska och latin, men också i stor utsträckning från engelska, tyska och franska och som mer eller mindre tydligt röjer sitt främmande ursprung. För varje ord redovisas i detalj dess etymologi (fackansvarig Ulla Clausén, Svenska språknämnden) och dessutom ges

upplysningar om böjning och vid behov uttal. Artiklarna är överskådliga med enkla och klart formulerade definitioner. UC

Regional och social variation i nordiskt personnamnsskick. Red. Sigurd Fries, Roland Otterbjörk (†). Nornas tionde symposium i Umeå 3-5 maj 1983. Norna-rapporter 29, utg. av Institutionen för nordiska språk vid Umeå universitet, Umeå 1985. 201 s.

Denna internordiska symposierapport innehåller sexton föredrag med sammanfattningar av efterföljande diskussioner. Bland de bidrag som berör dagens namnsskick kan nämnas Gulbrand Alhaug, "Noen skilnader i namnemønstret mellom Nord-Noreg og Indre Austlandet", Sven Benson, "Riksdagsmännens förnamn", Reinert Kvillerud, "Personnamnsvariation i barn- och ungdomslitteratur", Birte Hjorth Pedersen, "Sociale aspekter på moderne danske fornavne belyst gennem navneansøgninger fra 1977-1982". UC

Svenskans beskrivning 15. Institutionen för nordiska språk, Göteborgs universitet. Göteborg 1985. 575 s.

Rapporten från den femtonde konferensen "Svenskans beskrivning" innehåller 36 föredrag inom områdena grammatik, semantik, lexikologi, fonologi, språkhistoria, språksociologi och språkpedagogik. Särskilt kan nämnas de tre plenarföredragen "Skolan och svenskans beskrivning" av Tor Hultman, "Svenskans beskrivning under de år som gått" av Bengt Loman och "Historien och språkhistorien" av Ulf Teleman. CG

Thelander, Mats: Sven Hofs Swänska språkets rätta skrifsätt (1753). Med ordstatistik och flera register i ny utgåva. Skrifter utgivna av institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 16. 1985. 282 s.

Tack vare Mats Thelander är nu en av den svenska språkvårdens kanoniska skrifter tillgänglig för alla. Sven Hof var lektor i Skara och utgav sin bok 1753. Hofs principiella ställningstaganden och hans noteringar om olika enskildheter i språket är mycket ofta av intresse även för nutida språkvårdare.

Genom att texten datasatts av utgivaren har han kunnat förse utgåvan med en mängd värdefulla register och en del statistiska uppgifter. Registren skiljer mellan uppgifter om Hofs egen sven-

ska, språket i Hofs exempel och om främmande ord, citat etc. Genom dessa register ges läsaren möjlighet att snabbt hitta vad han söker i Hofs text. MW

Tre kulturer. Medlemsbok för Johan Nordlander-sällskapet tillägnad minnet av Roland Otterbjörk. Utg. i samarbete med Institutionen för nordiska språk vid Umeå universitet, Umeå 1984, 141 s.

Roland Otterbjörk avled 25.12 1984. Denna bok som skulle ha överlämnats till honom på hans 60-årsdag 6.2 1985 har i stället tillägnats minnet av honom.

Bokens huvudtema är namn, företrädesvis i Nordskandinavien där tre kulturer möts, den svenska, den samiska och den finska. Evert Melefors har t.ex. skrivit om bynamnet Jävre i Norrbotten, Gunnar Pellijeff om personnamn i Kalixdalens gårdsnamn och Lena Peterson om Trjónn, namnet på en jämtländsk runristare. UC

Nye ordbøger og ordlister

DANMARK

- Andreasen, Mogens Wenzel: Politikens Operaleksikon.* Politikens Forlag, København 1985. 350 s. (Ordforklaringer: s. 347–350.)
- Anker: Ny-København [,] nogle – mest arkitekturhistoriske – byvandring i hovedstadens yngste kvarterer inden for voldene.* Nyboder Boghandel, København 1984. (Ordlister: s. 54–60.)
- Axelsen, Jens: Dansk-engelsk Ordbog.* Sproglig konsulent W. Glyn Jones. Niende udgave. Gyldendal, København 1984. 652 s.
- Axelsen, Jens: Engelsk-dansk Ordbog.* Tiende udgave, 7. oplag. Gyldendal, København 1985. 581 s.
- Beskyttelsehandsker mod kemikalier. Del 1: Terminologi.* DS-Rekommandation. DS/R 2321.1. Dansk Standardiseringsråd, København 1985. 6 s.
- Bidstrup, Knud: Det nye Snapseleksikon.* Aktieselskabet De Danske Spritfabrikker, København 1985. 20 s.
- Cirkulære nr. 64 af 26.3.1985* (trykt i Ministerialtidende A). *Retningslinier for svangerskabshygiejne og fødselshjælp.* (Liste over fagudtryk: s. 375–378.)
- De nye våbensystemers terminologi.* Europa-Parlamentet. Direktoratet for oversættelse og terminologi. Terminologicentralen, Luxembourg 1985 (fransk, italiensk, engelsk, tysk, nederlandsk, dansk, græsk). 213 s. + indekser.
- Døygaard, Heino: Politikens store Cykelbog.* Politikens Forlag, København 1985. 291 s. (International cykelordbog: s. 290–291.)
- EDB-ordbog. Opslagsbog for EDB-udtryk.* 4. reviderede udgave. Landbrugets EDB-Center, Risskov 1984. 55 s.
- Eyben, W. E. von: Juridisk Ordbog.* Sjette udgave. G. E. C. Gads Forlag, København 1985. 244 s.
- Fremskridtets pris. Rapport afgivet af indenrigsministeriets udvalg*

- om etiske problemer ved ægtransplantation, kunstig befrugtning og fosterdiagnostik.* Indenrigsministeriet, København 1984. 98 s. + bilag. (Ordlister: Bilag 2 (6 s.))
- Gjærum, Halvor B. mfl.: Nordiske navne på plantesygdomme og patogener[,] bakterier og svampe.* Det kgl. danske Landhus-holdningsselskab og Nordiske Jordbrugsforskeres Forening, København 1985 (latinsk, engelsk, finsk, dansk, norsk, svensk, islandsk tekst). 547 s.
- Harrit, Jørgen og Valentina: Russisk-dansk Ordbog.* 2. udgave. Gyldendal, København 1985. 548 s.
- Hedager, Henning og Jacobsen, Johan: Edb-ordbog.* Munksgaard, København 1984. 110 s.
- Holmberg, B. H.: Politikens Fremmedordbog.* Politikens Forlag, København 1985. 262 s.
- Hvem Hvad Hvor 1985.* Politikens Forlag, København 1984. 416 s. (Nye ord i dansk: s. 265.)
- Hvem Hvad Hvor 1986.* Politikens Forlag, København 1985. 416 s. (Nye ord: s. 348-349.)
- Høybye, Poul: Dansk-rumænsk Ordbog* i samarbejde med Valeriu Munteanu og Emma Kjærulf. Gyldendal, København 1985. 805 s.
- I køkkenet med René Bolvig mfl.* Fagredaktion: Lilian Kaufmann. Politikens Forlag, København 1985. 192 s. (Ord og begreber: s. 188.)
- Medicin-håndbogen. Patientens opslagsbog om alle lægemidler.* Lægemiddelkataloget, København 1985. 1136 s.
- Møller-Kristensen, Svend, Nielsen, Erik, Nielsen, Henning: Erhvervsfaglig Ordbog.* Forlaget Mercio, Risskov 1984. 261 s.
- Måling af rundhed. Begreber, definitioner og rundhedsparametre.* Dansk Standard. DS 2035. Dansk Standardiseringsråd, København 1985. 7 s.
- Nordic glossary of hydrology. English-Danish-Finnish-Icelandic-Norwegian-Swedish[,] with definitions in English.* Almqvist & Wiksell, Stockholm 1984. 224 s.
- Nøkur teldorð. Føroysk-donsklensk[,] Donsklensk-føroysk.* Málstovnur Føroya Fróðskaparfelags, Tórshavn 1985, 10 s. [edb-ordbog].
- Poulsen, Sv. O.: Dansk-tysk handelsordbog.* 3. udgave. A. M. Kjærs Forlag, Harlev 1983. 496 s.

- Skydelærer. Betegnelser, krav og prøvning.* Dansk Standard. DS 2012. Dansk Standardiseringsråd, København 1985. 9 s.
- Sørensen, Ed. og Høeg, L.: Terminologia anatomica. Oprindelse og betydning af de i makroskopisk anatomi, mikroskopisk anatomi og embryologi anvendte betegnelser.* 4. reviderede udgave ved F. Bierring og E. Holm Nielsen. Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck, København 1985. 90 s.
- Sørensen, N. Chr.: Dansk-fransk Ordbog.* 6. udgave. Gyldendal, København 1985. 511 s.
- Sørensen, N. Chr.: Fransk-dansk Ordbog.* 8. udgave, 5. oplag. Gyldendal, København 1985. 495 s.
- Vokabularium for legal metrologi.* Oversat og bearbejdet fra engelsk. Industriministeriet. Teknologistyrelsen, København 1984. 30 s.
- Winther, Kris: Amerikansk/dansk slangordbog.* På dansk ved Marianne Holmen (oversat fra svensk). Hans Reitzels Forlag, København 1984. 312 s.

FINLAND

- Akustiikan sanasto. Ordlista för akustik.* Finsk-svensk-engelsk. SFS 5100. Suomen Standardisoimisliitto – Finlands Standardiseringsförbund 1985. 119 s.
- ATK-sanakirja. Finnish dictionary of information processing.* Finsk-engelsk-fransk-svensk-tysk-rysk. Tietotekniikan liiton julkaisu 93. Suomen ATK-kustannus Oy. Jyväskylä 1985. 233 s.
- Ensiömassasta uusiopaperiin* (ordlista för pappersindustri). Finsk-svensk-engelsk-tysk-fransk. Minisanasto – miniordlista. Tekniikan Sanastokeskus – Centralen för Teknisk Terminologi 1985. 4 s.
- Eskelinen, Unto, Kieljkiärylöetä. Savolainen sanakirja.* (Ordbok över den savolaksiska dialekten.) Kustannuskiila Oy. Kuopio 1985. 119 s.
- Eveli, Kari, Suomi-ranska suursanakirja. Grand dictionnaire finnois-français.* WSOY. Porvoo 1985. 980 s.
- Hitsaussanasto. Svetsningsterminologi.* Finsk-svensk-engelsk-tysk. SFS-käsikirja 54. Suomen Standardisoimisliitto – Finlands Standardiseringsförbund 1985. 405 s.
- Kansainvälinen valimosanakirja. Suomen- ja englanninkieliset termit. Internationell gjenteriordbok. Finska och engelska termer.* Suomen Metalliteollisuuden Keskusliitto. SFS-käsikirja 63. Suomen Standardisoimisliitto – Finlands Standardiseringsförbund 1984. 327 s.
- Kause, Kari (red.), Konepaja- ja autotekninen sanakirja* (teknisk ordbok över mekaniska verkstäder och bilar). Engelsk-finsk-engelsk. Kustannus Ky Teknisk. Turku 1984. 104 s.
- Lyhennesanakirja* (finska förkortningar). Otava. Keuruu 1985. 95 s.
- Matkailijan ruokasanasto* (matordlista för turister). Finsk-estnisk-engelsk-spansk-italiensk-grekisk-norsk-portugisisk-polsk-fransk-svensk-tysk-tjeckisk-ungersk-rysk. WSOY. Juva 1985. 338 s.
- Mattila, Pekka, Kirjallisuudentutkimuksen avainsanoja* (ordlista för litteraturvetenskap). Finsk-engelsk-fransk-tysk; finska förklaringar. Kirjayhtymä. Mänttä 1984. 93 s.
- Meri, Veijo, Sanojen synty* (finsk etymologisk ordbok). Uudistet-

- tu laitos. Neljäs, täydennetty painos. Gummerus. Jyväskylä 1985. 457 s.
- Metsäkoneiden sanasto. Liikkuvat koneet. Ordlista för skogsmaskiner. Mobila maskiner.* Finsk-svensk-engelsk. SFS 5085. Suomen Standardisoimisliitto – Finlands Standardiseringsförbund 1985. 13 s.
- Metsäkoneiden sanasto. Moottorisahat. Ordlista för skogsmaskiner. Motorkedjesågar.* Finsk-svensk-engelsk. SFS 5083: Suomen Standardisoimisliitto – Finlands Standardiseringsförbund 1985, 13 s.
- Metsäkoneiden sanasto. Raivaussahat. Ordlista för skogsmaskiner. Röjsågar.* Finsk-svensk-engelsk. SFS 5084. Suomen Standardisoimisliitto – Finlands Standardiseringsförbund 1985. 9 s.
- Ordbok över Finlands svenska folkmål.* Häfte 4 (band II:1) fabbla – fårskinn av Olav Ahlbäck. Forskningscentralen för de inhemska språken, skrifter 1. Ekenäs 1985. 208 s.
- Palontorjuntasanasto. Brandvärnsordlista.* Finsk-svensk-engelsk-tysk-rysk. Suomen Palontorjuntaliitto & Tekniikan Sanastokeskus – Centralen för Teknisk Terminologi, TSK 6. Rakenuskirja Oy. Jyväskylä 1984. 261 s.
- Pasanen, Marjatta, Venäläis-suomalainen kaupan sanakirja* (rysk-finsk merkantil ordbok). WSOY. Juva 1985. 341 s.
- Peltonen, Seppo, Tietotekniikan artikkelisanakirja* (finsk-engelsk ordbok över informationsteknik; finska förklaringar). Tietoportti Ky. Kouvola 1985. 276 s.
- Pieni sivistyssanakirja* (ordbok över främmande ord i finskan). Otava. Keuruu 1984. 234 s.
- Prosessiautomaation sanasto. Processautomationsordlista.* Finsk-engelsk-fransk-rysk. SFS-käsikirja 65. Suomen Sääätöteknillinen Seura r.y. – Finlands Regleringstekniska Sällskap r.f. Suomen Standardisoimisliitto – Finlands Standardiseringsförbund 1985. 248 s.
- Puhelimenkäyttäjän sanasto* (finsk ordlista för telefonering). Kotimaisten kielten tutkimuskeskus – Posti- ja telehallitus – Puhelinlaitosten Liitto ry 1985. 36 s.
- Rummukainen, Helena – Luodeslampi, Ulla, Metsä- ja puutalouden kaupan sanaluettelo* (merkantil ordlista för skogsbruk). Finsk-tysk. Helsingin yliopiston puumarkkinatieteen laitoksen julkaisuja n:o 2. Helsinki 1985. 208 s.

- Ruotsalais-suomalainen koulusanasto. Svensk-finsk skolordlista.*
Ruotsinsuomalainen kielilautakunta – Sverigefinska språk-
nämnden. Ruotsinsuomalaisen kielilautakunnan julkaisuja 1.
Vammala 1985. 103 s.
- Ruuska, Pertti, Kunnallistalouden selityssanasto. Kommunaleko-
nomisk ordlista.* Finsk-svensk; finska förklaringar. Taloustieto
ry. Rauma 1985. 151 s.
- Schellbach-Kopra, Ingrid, Suomi-saksa fraasisanakirja. Finnisch-
deutsche Idiomatik.* WSOY. Juva 1985. 304 s.
- Suomen kielen käyttötieto* (främmande ord i finskan, rättskrivning
av finska ord, finska förkortningar och ortnamn). Nykytieto 3.
Oy Valitut Palat – Reader's Digest Ab. Keuruu 1984. 548 s.
- Suomen murteiden sanakirja I a – elää* (finsk dialektordbok).
Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 36. Valtion
painatuskeskus. Helsinki 1985. 802 s.
- Suureet ja yksiköt. Suurenimet, tunnukset ja yksiköt. Storheter och
enheter. Namn, symboler och enheter för storheter.* Engelsk-
fransk-tysk-dansk-norsk-svensk-finsk. SFS 3655. Suomen Stan-
dardisoimisliitto – Finlands Standardiseringsförbund 1985.
100 s.
- Tie- ja liikennesanasto. Väg- och trafikordlista.* Finsk-svensk-eng-
elsk-tysk. Suomen Tieyhdistys r.y. Mikkeli 1985. 540 s.
- Vaatetussanaluettelo. Konfektionsordlista.* Finsk-svensk-engelsk-
tysk. Suomen Tekstiiliteknillinen Liitto ry. & Tekniikan Sanas-
tokeskus – Centralen för Teknisk Terminologi, TSK 8. Suomen
Standardisoimisliitto – Finlands Standardiseringsförbund 1985.
94 s.
- Vanhan kirjasuomen sanakirja I a-i* (ordbok över äldre finskt
skriftspråk). Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja
33. Valtion painatuskeskus. Helsinki 1985. 918 s.
- Öljysanoja* (oljeord). Finsk-svensk-engelsk-fransk-tysk-norsk-
rysk. Minisanasto – miniordlista. Tekniikan Sanastokeskus –
Centralen för Teknisk Terminologi 1985. 12 s.

NORGE

- Ansteinsson, John: Norsk-engelsk teknisk ordbok. Rev., utv., ny utg. ved Olav Reiersen. Trondheim: Brun, 1985. 223 s.*
- Ark, Olav Ingemar: Engelsk-norsk militær ordbok – English-Norwegian military dictionary. Oslo: Grøndahl, 1985. 459 s.*
- Berulfsen, Bjarne: Fremmedord og synonymer / ved Bjarne Berulfsen og Dag Gundersen. Den Norske Bokklubben, 1985. 317, 273 s.*
- Bjones, Jon og Halvor Dalene: Nynorsk ordliste for alle. 3. oppl. Universitetsforlaget 1985. 229 s.*
- Bokmålsordboka. Utarbeidet av Avdeling for bokmål ved Norsk leksikografisk institutt, Universitetet i Oslo, i samarbeid med Norsk språkråd. Universitetsforlaget 1986. 697 s. (Se omtale s. 111.)*
- Chaffey, Patrick mfl.: ADNOM. Norsk-engelsk glossar. Navn og termer fra offentlig og privat virksomhet.*
- Guttu, Tor: Norsk rettskrivningsordbok. Bokmål – lærebokformer og moderate sideformer. Oslo: Kunnskapsforlaget 1985. 480 s.*
- Hvenekilde, Anne mfl.: Norsk-vietnamesisk/kinesisk ordliste. Til språkkurset Snakker du norsk?, ny utg. 2. oppl. Oslo: Cappelen 1984. 101 s.*
- Hellevik, Alf: Nynorsk ordliste, større utg. Oslo: Det Norske Samlaget, 1985. 254 s.*
- Khánh, Nguyễn, Quốc mfl.: Norsk-vietnamesisk ordbok. 2. oppl. Universitetsforlaget 1985. 501 s.*
- Kolderup, Carl-Fred.: Forsikringsterminologi. Oslo: Forsikringskolen 1985. 54 s.*
- Lid, Johannes: Norsk, svensk, finsk flora. Ny utg. ved Olav Gjærevoll. Det Norske Samlaget 1985. 837 s.*
- Norges Standardiseringsforbund: Fysiske størrelsesnavn på 7 språk. Engelsk, fransk, finsk, dansk, norsk (bokmål/nynorsk), svensk. Oslo 1984. 83 s.*
- Nynorskordboka. Utarbeidd av Avdeling for nynorsk ved Norsk leksikografisk institutt, Universitetet i Oslo, i samarbeid med Norsk språkråd. Universitetsforlaget 1986. 870 s. (Se omtale s. 112.)*
- Olden, Asgeir: Juridisk ordliste. Bokmål-nynorsk. 2. oppl. Skule-*

- boknemnda åt Studentmållaget i Oslo 1985. 94 s.
- Rommetveit, Magne: På godt norsk. Synonymordbok med omsetjingar frå bokmål til nynorsk. 2. utg. NKS-Forlaget 1986. 222 s.*
- Rådet for teknisk terminologi: Ordbok for arbeidervern. Norsk, dansk, tysk, engelsk, finsk, fransk, svensk. Universitetsforlaget 1985. 121 s.*
- Orgland, Ivar og Frederik Raastad: Islandsk-norsk ordbok. Oslo: NKS-forlaget 1985. 267 s. (Se omtale s. 136.)*
- Svenkerud, Herbert: Cappelens synonymordbok. 3. oppl. Oslo: Cappelen 1984. 304 s.*
- Vanvik, Arne: Norsk uttaleordbok: A Norwegian pronouncing dictionary. Oslo: Fonetisk institutt, Universitetet i Oslo 1985. 341 s.*
- Østby, Jon Birger: Foreløpig nomenklatur for esker, tiner og skrin m.m. Oslo: Norske kunst- og kulturhistoriske museer 1985. 24 bl.*
- Østby, Jon Birger: Nomenklatur for melkestell. Oslo: Norske kunst- og kulturhistoriske museer 1984. 79 bl.*

SVERIGE

Den svenska förteckningen har utarbetats av Tekniska nomenklaturcentralen (TNC) och Svenska språknämnden.

Brzeski, W. Jan: Engelsk-svensk fastighetsekonomisk ordbok. Ca 2 000 termer med def. på svenska. Tekniska högskolan i Stockholm, institutionen för fastighetsekonomi, 1985. 163 s.

Benno, Carl: Upphandlingsordboken. Ca 500 termer med def. Förf., Stockholm 1983. 102 s.

Hallmén, Bo: 537 datorord. Ca 500 termer med definitioner och förklaringar. Esselte Studium, Stockholm 1985. 83 s. Ill.

Hildorsson, Hans: Exportordlista. Svensk-tysk, tysk-svensk, för ekonomer, försäljare, marknadsförare och reklamfolk. Ca 7 500 termer. Compertus, 1984. 111 s.

Ivre, Karl D.: HSB:s bostadslexikon. 3. uppl. Ca 1 500 termer med förklaringar. Stockholm 1984. 290 s.

Johansson, Iréne: Nordic glossary of hydrology. Engelska-danska-finska-isländska-norska-svenska. Ca 1 500 termer med definitioner på engelska. Almqvist & Wiksell International, Stockholm 1984. 224 s.

Svenska ord – med uttal och förklaringar. Utg. inom projektet Lexin, språklexikon för invandrare, av Skolöverstyrelsen och Statens institut för läromedelsinformation. Esselte Studium, Stockholm 1984. 650 s. + 79 sidor med bilder, tematiskt register m.m.

Logie, Gordon: Glossary of land resources. Engelska-franska-italienska-holländska-tyska-svenska. Elsevier, Amsterdam. 303 s.

Lötmarker, Ruth, Piod, Gérard: Svensk-fransk fackordbok. Handel, ekonomi, juridik, förvaltning. Ca 7 000 termer med kontexter. Natur och Kultur, Stockholm 1984. 320 s.

Mann, Ylva: Lokalvård. 3. rev. uppl. S. 120–122 fackuttryck för olika arbetsmoment. LTs förlag. Stockholm 1984. 157 s.

Medicinteknisk utrustning: ordlista. D. 1: Radiologi. Svenska-engelska-franska. Ca 150 termer med def. på svenska. Spri, Stockholm 1985. 18 s.

Modern svensk-tysk ordbok. Red. Eva Gomer och Josef Huber. Ca 60 000 ord. Prisma, Stockholm 1984. 736 s.

- Monik, Marie: Tesaurus för hälso- och sjukvårdslitteratur i Sverige.* Spri, Stockholm 1984. 64 s.
- Norstedts dataordbok.* 6000 svenska och engelska datatermer med koncisa definitioner och förklaringar. Norstedts, Stockholm 1985. 388 s.
- Norstedts juridiska ordbok.* Juridik från A till Ö. Förf. Sven Martinger. Ca 1000 termer med def. Norstedts, Stockholm 1985. 166 s.
- Parsenow, Günter: Fachwörterbuch für Recht und Wirtschaft.* Svensk-tysk, tysk-svensk. 2. rev. o. utvidg. uppl. Ca 15000 termer. Carl Heyman, Köln 1985. 500 s.
- Prismas främmande ord.* 25000 ord med förklaringar och härledning. Prisma, Stockholm 1984. 550 s. (Anmäls på s. 00.)
- Storhetsnamn: benämningar på fysikaliska storheter.* Engelska-franska-tyska-danska-norska-svenska-finska. Standardiseringskommissionen i Sverige (SIS), Stockholm 1985. 84 s.
- Svensk dataordbok.* Förklarar termer och sammanhang inom dataområdet. Ca 700 termer med def. Omega, Norrköping 1984. 122 s. III.
- Svensk utbildningsnomenklatur = Swedish standard classification of education.* Statistiska centralbyrån, Stockholm 1979. 149 s.
- Svenskt avstavningslexikon.* Ca 30000 ord. Tryckeriförlaget, Solna 1985. 358 s. (Anmäls på s. 00)
- Tekniska nomenklaturcentralens publikationer:*
- TNC 82 Dataordboken.* (Svensk standard 01 1601, Databehandling – ordlista. Utarbetad av SIS, Standardiseringskommissionen i Sverige.) Ca 1700 termer med definitioner. Termekvivalenter på engelska, franska och tyska. Stockholm 1984. 187 s.
- Thorell, Jerker: Paginas mikrodatorlexikon.* Svenska-engelska. Ca 800 termer med def. på svenska. Pagina, Stockholm 1984. 178 s.
- Uppslagsbok för datafreakar.* Guy L. Steele Jr. Sv. övers. o. bearbetning. Ca 500 ord och termer med förklaringar. Tiden, Stockholm 1985. 158 s.
- Utrikes namnbok.* Svenska myndigheter, organisationer och tjänstetitlar på fem språk. Utrikesdepartementets translatorsektion och Sverigefinska språknämnden. Liber, Stockholm 1985. 81 s.

Wallning, Günter: Deutsch für Fachbauleute = Byggnadsteknisk tyska för svenskar. Tyska-norska-svenska-danska. (Även med titel på danska och norska.) Ca 1 500 termer. Bauverlag, Wiesbaden 1984. 102 s. Ill.

Om forfatterne

- Britt-Marie Arkhammer*, f. 1932. Ordf. i Svenskläraryöreningen sedan 1982. Lärare i svenska och engelska.
- Else Bojsen*, f. 1942. Amanuensis i Dansk Sprognævn siden 1979.
- Ulla Clausén*, f. 1940. Fil. dr. Forskningsassistent ved Svenska språknämnden sedan 1977.
- Knud Fanø*, f. 1919. Rektor for Duborg-Skolen i Flensburg (det danske gymnasium for Sydslesvig) siden 1962.
- Henrik Galberg Jacobsen*, f. 1944. Amanuensis i Dansk Sprognævn siden 1972.
- Catharina Grünbaum*, f. 1944. Fil. mag. Forskningsassistent ved Svenska språknämnden sedan 1971.
- Baldur Jónsson*, f. 1930. Professor vid Háskóli Íslands. Ordförande i Íslensk málnefnd sedan 1978.
- Christer Laurén*, f. 1942. Fil. dr. Professor i svenska vid Vasa högskola (tidigare Vasa Handelshögskola) sedan 1973.
- Jørn Lund*, f. 1946. Professor ved Danmarks Lærerhøjskole siden 1980. Medlem af Dansk Sprognævn siden 1980.
- Einar Lundebj*, f. 1914. Professor ved Universitetet i Oslo 1971—84. Medlem av Norsk språkråd siden 1980.
- Ståle Løland*, f. 1945. Cand. philol. Daglig leder av Nordisk språksekretariat siden 1978.
- Åsta Norheim*, f. 1948. Cand. philol. Konsulent i Norsk språkråd siden 1981.
- Jóhan Hendrik W. Poulsen*, f. 1934. Mag. art. Leder for avdelingen for færøysk språk ved Fróðskaparsetur Føroya, Tórshavn.
- Pia Riber Petersen*, f. 1946. Amanuensis i Dansk Sprognævn siden 1974.
- Paavo Pulkkinen*, f. 1930. Bitr. prof. i finska vid Jyväskylä universitet sedan 1968. Medl. av finska språknämnden sedan 1979 (vice ordf. sedan 1982).

Mikael Reuter, f. 1943. Fil. lic. Forskare vid Svenska språkbyrån (i Finland) och sekreterare för Svenska språknämnden i Finland sedan 1976.

Kjell Venås, f. 1927. Professor ved Universitetet i Oslo. Medlem av Norsk språkråd siden 1980, varamedlem siden 1972.

Margareta Westman, f. 1936. Docent. Föreståndare för Svenska språknämndens sekretariat sedan 1985.